

Матеріали і дослідження
з археології Прикарпаття і Волині.
2015. Вип. 19. С. 208–260.

Тарас РОМАНЮК

ЛИСТУВАННЯ ЯРОСЛАВА ПАСТЕРНАКА Й ІЛАРІОНА СВЕНЦІЦЬКОГО

Монах добромильського монастиря Андрей (у світському стані граф Роман Шептицький) почав цікавитися старовинними предметами ще навчаючись на теологічному факультеті краківського університету. У своїх споминах він писав про оглядини старенької дерев'яної церкви св. Миколая у селі Поляна поблизу Доброміля. Тут він придбав ікони, що *“стали одним із перших завязків Музею”* [Шептицький, 1930, с. 2]. Згодом призначення станіславівського єпископа Андрея Шептицького на престіл Галицьких митрополитів спонукало його до ширшої участі в справі плекання культурних цінностей. Одразу після своєї інтронізації 14 вересня 1901 р. глава Церкви звернувся до усього греко-католицького духовенства з посланням про важливість охорони та збереження історичних пам'яток [Базилевич, 1965, с. (В) 183–189]. Того ж року визрів план утворення окремого музею у Духовній семінарії у Львові, в якому мали б зберігатися старовинні церковні предмети, рукописи, акти, метрики, різьби, плани і рисунки [Археологічний музей..., 1901, с. 3].

А вже 1905 р. з ініціативи Андрея Шептицького у Львові постала нова українська установа, що невдовзі перетворилася на важливий центр національної культури. На основі багатой приватної колекції митрополита формується новий Музей церковної старовини. На відміну від вже існуючих львівських музейних збірок при наукових і громадських інституціях цей музей був спрямований виключно на реалізацію лише властивих практичних завдань [Коць-Григорчук, 1998, с. 74]. Ця поважна й далекосяжна ідея одразу зайняла провідне місце у культурно-мистецькому житті українського суспільства східної Галичини.

Наприкінці 1908 р. Андрей Шептицький вирішив загалом особисту збірку передати для публічного використання ширшої аудиторії. Для цього був затверджений відповідний Статут мистецької фундації Національний музей у Львові, який передбачав утворення кураторії (дорадчої та наглядової ради), цілісну програму дій та забезпечення постійного фінансування [Свенціцький, 1913, с. 7]. До складу першої кураторії увійшли Андрій Білецький (голова), Іван Чапельський, Тадей Соловій, Кирило Студинський, Іван Левинський, Олександр Сушко і Казимир Шептицький. Справу формування збірки давніх пам'яток очолив колишній працівник Народного дому Іларіон Свенціцький*. Наукові основи музейної діяльності вирішувалися паралельно зі зростом колекції. Особистий збирацький досвід Іларіона Свенціцького поєднаний з європейськими досвідом музейного будівництва дав неперевершений результат у розв'язанні проблеми існування представницького музею у Львові, що відображав і пропагував характерні риси історії та культури українського народу [І. К-ий, 1913, с. 2]. Для визначення головних пріоритетів діяльності, унормування правил функціонування установи та розпорядження майном був прийнятий спеціальний Статут Національного музею у Львові. Серед інших параграфів один (§ 25) стосувався умов праці співробітників: *“Всі урядники і сталі слуги складають присягу на вірне і совісне справоване поручених їм обов'язків на руки президента в прияві двох членів Кураторії”* [Статут Національного музею..., 1910, с. 10].

Слід відзначити, що Національний музей користувався підтримкою значної кількості відомих українських особистостей: ктиторів, меценатів та жертводавців. Серед інших згадаємо Антонія Петрушевича, Володимира Шухевича, Михайла Павлика, Івана Пулюя, Михайла Коцюбу, Юліяна Романчука, Володимира Домет-Садовського, Остапа Луцького, Михайла Тишкевича, Соломію Крушельницьку, Олександра Барвінського, Ольгу і Іларія Бачинських,

* У жовтні 1901 р. Іларіон Свенціцький був призначений помічником бібліотекаря відділу рукописів і друкованих слов'янських книг бібліотеки Народного дому у Львові.

Миколу Сабата, Ісидора Дольницького, Івана Кміцикевича, Євгена Гвоздецького, Ореста Козловського, Тита Войнаровського й, звісно, Івана Пастернака батька Ярослава. Також прихильниками й добродіями з великої України були Микола Біляшівський, Онисифор Крижановський, Петро Холодний, Василь Кричевський, Володимир Пещанський.

Про громадську опінію, що склалася довкола розвитку Національного музею, та виняткове відношення до фундатора висловив Олександр Сушко ув окремії своїй статті: *“міліоновою жертвою ставить ся на ноги “Національний Музей”, який має не лише дати захист неоціненім пам'яткам нашої старинної культури і штуки, але також стати осередком і місцем праці учених дослідників нашої старини в цілі відшукань і обнови ідеалу нашої рідної штуки і стилю – на основі нашої світлої артистичної традиції”* [Сушко, 1911, с. 8]. В свою чергу директор Музею Іларіон Свенціцький мусів підкреслити значення новоствореної інституції в умовах політичного протиборства: *“З чисто музеологічного боку ніхто не глядів на завдання закладу, за те частіше розважались тут питання про партійну приналежність власників і управи музею. Одні вважали перевагу церковного матеріялу висловом станових відносин краю, забуваючи про те, що як раз у поневоленого народу тільки церква могла це зберегти децю придбань національної культури”* [Свенціцький, 1920, с. 26].

Початковий етап музейної кар'єри Ярослава Пастернака припав на передвоєнні роки, коли він навчався у львівському університеті. Після закінчення з відзнакою державної гімназії в Перемишлі Пастернак записався на філософський факультет. У своєму виборі навчальних предметів він керувався власними потребами, враховуючи майбутній профіль діяльності: найпильнішу увагу надав вивченню античної історії, літератури та культури. Серед лекційних курсів знаних професорів університету Пастернак обрав лекції Броніслава Кручкєвіча, Станіслава Вітковського та Тадеуша Сінка. Детальний перелік тем у кожному навчальному півріччі свідчить про серйозний рівень підготовки та діапазон зацікавлень молодого студента.

Особливе значення Ярослав Пастернак відводив вивченню старовинних пам'яток, розвитку археологічної науки та музейної справи. Початки до пізнання предмету поклав відомий вчений, засновник катедри археології у львівському університеті професор Кароль Гадачек [Див.: Берест, 1998, с. 78–79]. Упродовж чотирьох років Пастернак слухав лекції й дізнавався про грецьке мистецтво, скульптуру та ремесло [ДАЛО ф. 26, оп. 15, спр. 625]; про археологію центрально-східної Європи [ДАЛО ф. 26, оп. 15, спр. 627, арк. 420]; про грецьку мітологію [ДАЛО ф. 26, оп. 15, спр. 634, арк. 82]; про археологічні дослідження [ДАЛО ф. 26, оп. 15, спр. 639, арк. 74] та про залізну добу на землях давньої Польщі [ДАЛО ф. 26, оп. 15, спр. 646, арк. 90]. Також Пастернак був учасником спеціального археологічного семінару, на якому отримав перші необхідні навички дослідницької праці над збереженням пам'яток старовини.

Саме у цей період первозданна збірка церковної старовини, що містилася у приміщеннях монастирського комплексу на Святоюрській горі, поступово була перенесена і розміщена у новопродбаному будинку по вулиці Мауріція Мохнацького, 42 (рис. 1) (нині вул. Михайла Драгоманова). Про своє перше знайомство з директором Національного музею та перші кроки у поповненні музейних фондів Ярослав Пастернак докладно описав у власних спогадах *“Моя праця в Національнім музеї в 1913–1914 рр.”* [Пастернак, 1930, с. 29]. Перші його дари засвічені у спеціальній інвентарній *“Книзі вступу”* за травень 1912 р. Як культурно-громадський інструктор спортивного товариства *“Сокола-Батька”* Пастернак побував у селі Малехів Львівського повіту*, звідки йому вдалося привезти для Музею *“три доцяті ікони”*. Кількома днями пізніше він передав до фондів від добродіїв К. Дністрянского та Антона Фоліусевича

* У той час село належало до найсвідоміших й найкраще зорганізованих місцевостей Львівського повіту. Керівником місцевої громади був парох Володимир Коновалець, зусиллями якого була відкрита читальня товариства *“Просвіта”* та засновано станицю *“Сокола-Батька”*.

Рис. 1. Нове приміщення Національного музею з 1912 р.
Fig. 1. New building of National museum from 1912

Свенціцькому у поточному звіті підкреслити помітний успіх у збирацькій та організаційній діяльності Музею [Свенціцький, 1913, с. 6].

Опубліковане в пресі повідомлення не оминув увагою Ярослав Пастернак, який у своєму листі від 12 січня 1913 р. на ім'я директора висловив щире захоплення: *“Читаючи в Ділі, справозданя дирекції з розвою Національного Музея за р. 1912 я вельми тішився, що наш музей так постійно зростає, мимомо всяких упереджень до него”* [НМ у Львові, архів. відділ, од. зб. 521, арк. 2]. А далі додав: *“З нагоди Нового Року хочу собі також прилучити ся до гр. Тишкевича і о. Садовського з заповідженим даром, певно не так цінним, але безперечно вартисним”* [НМ у Львові, архів. відділ, од. зб. 521, арк. 2].

Саме цей лист започаткував тривалий період епістолярного діалогу Ярослава Пастернака з Іларіоном Свенціцьким і став своєрідним поштовхом до всеохоплюючої співпраці з одним з найважливіших культурних осередків Львова. Їх взаємне листування розтягнулося більше ніж на два десятиліття і складає значний об'єм документів – 63 одиниці (хоча, можна припустити, що вдалося виявити неповну епістолярну збірку). Кореспонденції Ярослава Пастернака й Іларіона Свенціцького, їх тривалий обмін думками можна розглядати як першорядний матеріал до вивчення взаємовідносин двох відомих постатей українського музейництва. Широко репрезентовані нами листи відзначаються інформативністю та разом з тим відтворюють різнобічні процеси у стосунках між директором Національного музею та його молодшим колегою. Особливо яскраво про це свідчить швидка відповідь Іларіона Свенціцького на згаданий і цитований вище фрагмент листа Ярослава Пастернака. Вже 15 січня 1913 р. він надіслав досить промовисте послання, яке можна вважати прямою інструкцією для подальшої пошукової діяльності [ЦДІАУ у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 48–49].

Випадкові контакти невдовзі переросли у серйозну і цілеспрямовану роботу. 30 січня 1913 р. Ярослав Пастернак передав до фондів Музею від священика Кирила Левицького майстерно різьблену дерев'яну раму (1875), церковну плащаницю XVII–XVIII ст. з села Зіболки та кілька готових фотографій дзвіниць з сіл Тростянець, Залужжя та містечка Яворів [Див.: Книга вступу НМ у Львові, інв. № 13702–13704]. Наступного місяця від нього ж

двадцять вісім зразків кам'яної солі з місцевості Величка [Пастернак, 1930, с. 29]*. Влітку 1912 р. студент університету Ярослав Пастернак особисто познайомився з директором Іларіоном Свенціцьким (рис. 2) [Пастернак, 1930, с. 29].

В новому приміщенні** експозиційні збірки були належно впорядковані і розміщені по основних розділах: рукописи і стародруки, ікони, старовинна зброя, тканина і золотарство, етнографія та народний орнамент, археологія та нумізматику, а також бібліотека мистецтвознавства [Коць-Григорчук, 1998, с. 75]. Основні фонди нараховували 13 тисяч 658 одиниць зберігання, що дало право Іларіону

* Згадане містечко розташоване за кілька кілометрів на південний схід від Кракова й здавна відоме своїми соляними копальнями. Нині тут розмістився цілий підземний комплекс з лікувально-оздоровчим центром, туристичними маршрутами та музеєм жуп, каплицею й концертним залом.

** Вілла збудована 1897–1898 рр. за проектом архітектора Владислава Рауша і належала професору львівського університету, знаному геологу, географу та мандрівнику Емілю Дуніковському.

надійшли залізна колодка до дверей ковальської роботи із старої зіболецької церкви (1796), подібна залізна колодка з села Дорогошева Жовківського повіту, дитяча глиняна іграшка та кілька фотографій Лішнянського монастиря на Дрогобиччині (1709), церкви Собору пресвятої Богородиці (1705) в селі Унятичі Дрогобицького повіту та інші [див.: Книга вступу НМ у Львові, інв. № 13753, 13866–13867, 13925–13926. Сучасний інв. № ДМ-791; ДМ-798; НМК-158; Д-402].

Рис. 2 Директор Іларіон Свенціцький. 1913 р.
Fig. 2. Director Ilarion Svencicki. 1913

Весною 1913 р. Пастернак під час аудієнції вручив митрополиту Андрею Шептицькому належно упорядкований альбом фотографій дерев'яних церков під титульною назвою “Повіт Жовква”, який одразу просив передати вартісну річ до збірки Національного музею [Пастернак, 1930, с. 30]. До цього альбому увійшли матеріали зібрані Ярославом Пастернаком разом з своїм братом Володимиром під час літніх канікул з 1911 по 1912 рр. Обійшовши чимало сільських місцевостей Жовківського та Яворівського повітів, вони оглянули й сфотографували майже усі існуючі на той час храми. Окремі пам'ятки дерев'яної церковної архітектури не збереглися до нашого часу. Це зокрема церкви в селах Нагірці, Магерів, Тростянець, Глинське, Кукизів, і саме світлини Ярослава Пастернака використав у своїй об'ємній праці сучасний львівський дослідник дерев'яної сакральної архітектури Василь Слободян [див.: Слободян, 1998, с. 173, 276, 280, 402, 407].

Упродовж другої половини 1913 р. Ярослав Пастернак наполегливо допомагав Іларіону Свенціцькому в оформленні експозиції перед відкриттям Музею для публічного огляду. Того ж року вийшов у світ перший путівник, у якому якнайширше було відображено усі розділи в окремих залах з переліком зібраних історичних цінностей [див.: Свенціцький, 1913]. У так званій Червоній залі знаходилися архітектурні деталі, віднайдені на давніх церквах у селах Залуква та Кринос. Центральна частина експозиції розміщувалася у Великій луковій залі. У габльотах і вузьких ошкленних шафах були виставлені археологічні знахідки з XII–XIV століть, що походили з княжих городів у Звенигороді, Галичі, Тербовлі.

Серед найцінніших предметів був представлений срібний візантійський скарб VI ст., що випадково був виораний 1908 р. на митрополичому полі в урочищі За Дунайцем у Підгородді (Кринос). Тут же містилися різьблене зі слонової кості розп'яття X ст., бронзовий двораменний хрест з села Яксманичі Перемишльського повіту з виритим написом “победа на бѣсѣ” та датою 1181 р., олов'яна привісна печатка зі Звенигорода. У залі портретів були демонстровані давні зразки зброї, в тому числі меч і дротяна сорочка (кольчуга) руського воїна*. Ілюстрації до цього путівника підготував Ярослав Пастернак.

Офіційне відкриття Національного музею у Львові суботнього дня 13 грудня 1913 р. відбулося з усіма визначеними почестями та заходами. На урочистості прибули перші особи Галицького краю: намісник Вітольд Коритовський, маршалок Галицького сейму Агенор Голуховський, віце-президент міста Тадеуш Рутовський; а також греко-католицькі єпископи перемишльський Костянтин Чехович і станіславівський Григорій Хомишин; директор міського музею Олександр Чоловський; представники українських товариств і установ: Кость Левицький, Степан Томашівський, Степан Смаль-Стоцький, Іван Франко [Послідні Вісти, 1913, с. 4]. Опісля, 18 грудня 1913 р. Кураторія Музею за підписами Андрія Білецького (президента) та Йосифа Боцяна (секретаря) надіслала кожному із достойних гостей офіційний лист з подякою. Один із них отримав Іван Франко: “Кураторія Національного Музею у Львові складає отсим ВП Др. Іванови Франкови щире подяку за ласкаву участь в святочнім отвореню Музея і просить о прихильний співуділ в працях Музея” [Інститут літератури, ф. 3, спр. 1632, арк. 657].

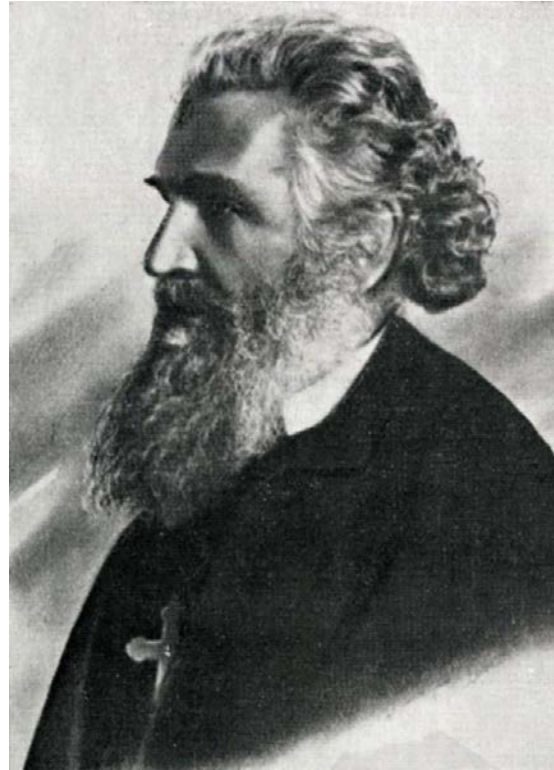

Рис. 3. Митрополит Андрей Шептицький після повернення з заслання. 1917 р.

Fig. 3. Metropolitan Andrei Sheptytskyi after his return from exile. 1917

На адресу Музею у Львові надійшли привітання з різних куточків Європи: насамперед від керівництва відомих музеїв у Кракові, Любляні, Софії, Празі, Сараєво, Москві, Санкт-Петербурзі, Будапешті, Вільні, Риму, Відні, Харкові, Чернігові**. Від імені Габсбурського цісарського двору вітання надіслав ерцгерцог Франц Фердинанд; також були слова вітань від графа Михайла Тишкевича, Івана Пулюя, Миколи Сумцова, депутата парламенту Миколи Василька, Михайла Павлика, Іллі Шрага. Окреме привітання від Академічної громади Львова зложив Василь Пилипюк – видавець і відповідальний редактор студентського часопису “Шляхи”. У тексті його промови прозвучали високопатріотичні інтонації: “Академічна молодіж, яко цвіт відроджуючого народу, тісно звязана з його долею й недолею, все живо интересує ся кождим ступнем його культурного розвою і в міру своїх сил бере рівнож сама участь у всіх його благородних змаганнях до осягнення найвисших ідеалів нації” [НМ у Львові, архів. відділ, од. зб. 38, арк. 1–2].

* Цей комплект озброєння та захисного обладунку надійшов до НМ з депозиту товариства “Просвіта”, без відповідного документального супроводу про місце та обставини відкриття історичної реліквії.

** Серед привітань знаходимо одне від голови Управи Чеського народного музею професора Любора Нідерле [див.: Привіти..., 1913, с. 4].

Після 13 грудня 1913 р. музейна діяльність над впорядкуванням і поповненням колекції, яка винятково залежала від енергійности фундатора, набрала цілком нових рис і масштабів. Належний розвиток подібних закладів неможливий без чіткого налагодження праці, починаючи від пошукового етапу до консервації, реставрації й збереження пам'яток старовини. Керівництвом Музею була спеціально розроблена програма обстеження повітів східної Галичини та виявлення всього, що становить музейну вартість*. Вагомою справою у поповненні фондів стали цілеспрямовані поїздки дослідників до різних місцевостей у пошуках нових старовинних предметів.

Рис. 4. Співробітники Національного музею у Львові. Зліва-направо: Я. Пастернак, В. Волицький, І. Гургула, І. Свенціцький, А. Зілінський, М. Деркач, Є. Пеленський, М. Драган

Fig. 4. Employees of National museum in Lviv. From left to the right: Ja. Pasternak, V. Volytskyi, I. Gurgula, I. Svencicki, A. Zelinskiyi, M. Derkach, E. Ju. Pelenskyi, M. Dragan

Митрополит Андрей Шептицький (рис. 3) перед усіма прихильниками Музею ставив єдине завдання *“збирати якнайбільше і рятувати, що єще лишилося. Усі фонди музейні обертали на закупно і збирання старини”* [Свенціцький, 1930, с. 10]. Певна річ, проведені подорожі завжди приносили поважні набутки. Інколи, слід зазначити, зразками давньої української культури на місцях займалися невідповідно підготовлені люди. Наприклад, семінарист Олександр Ковальський у своєму звіті про мандрівку Тухлянським деканатом вказав лише про витрати, а щодо оцінки архітектурних особливостей будівель подав короткі зауваження: *“прилична хата”* або *“в хорошій стані церков”****. До *“опанування території збирання”*, за висловом Іларіона Свенціцького, залучалися добровільні помічники серед них Антін Вишинський, Александр Павляк, Амвросій Андрохович, Модест Сосенко, Олександр Сушко, Вадим Щербаківський.

У травні 1912 р. Іларіон Свенціцький від імені Управи музею звернувся через пресу до духовенства та громадськості з закликом оберігати пам'ятки національної культури і не передавати їх через зайшлих посередників. Досвід накопичення музейних предметів змусив ке-

*Свого часу був виданий окремих “Обіжник” митрополита Андрея Шептицького для парохіальних урядів у справі збереження церковних пам'яток [НМ у Львові, Рк. 3283].

**Див. Звіт А. Ковальського *“Видатки в часі обіздки на Тухлянським деканаті в цілі призбирання річій до церковного музею (13.VII.1909–25.VII.1909)”* [НМ у Львові, архів. відділ, од. зб. 6, арк. 13–27]. У своєму детальному описі подорожі автор фіксував кожну дрібничку починаючи з вартості залізничного квитка до оплати послуг сільського возного або паламаря.

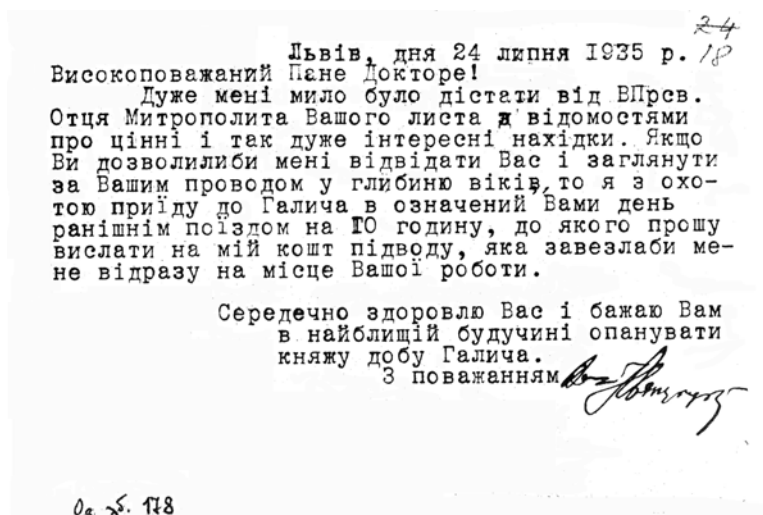

Рис. 7. Поштова листівка. 1935 р.
Fig. 7. Postcard. 1935

кої дерев'яної сакральної архітектури у першому десятилітті ХХ ст. надавалося великого значення*. Цією проблемою займалися знані дослідники, серед яких слід згадати Богдана Януша, Володимира Гребеняка, Вадима Щербаківського, Йосифа Пеленського.

Директор Національного музею в особі Ярослава Пастернака отримав вправного і досвідченого працівника, тому, без особливих застережень, допомагав йому у збирацькій діяльності. 13 червня 1913 р. Іларіон Свенціцький склав відповідний рекомендаційний лист, у

рівництво Національного музею у Львові відмовитися від практичних послуг окремих збирачів, що від імені Музею провадили власний "промисел". "Нехай у всім краю не буде ні одної старини, про яку не знали би в осередку її зберігання і громадження у НМ і якої не мігби НМ набути", – зазначив він у своїй статті [Свенціцький, 1912, с. 4–5]. Подібне звернення помістив Свенціцький і наступного року нагадуючи з тривогою про шахрайства та "велику шкоду для нашої музеології" [Свенціцький, 1913, с. 4].

Про зростаючі вимоги до офіційних представників музею свідчить спеціальна пам'ятка "Поучене співробітникам Національного музею у Львові". В архівному відділі Музею зберігся чорновий варіант згаданого документу, у якому чітко простежується почерк Іларіона Свенціцького та Ярослава Пастернака. Останньому належить докладний опис того, що варто збирати у кожній місцевості [НМ у Львові, архів. відділ, од. зб. 13, арк. 23]. Передовсім, детальний огляд відводився церковним спорудам як ззовні, так і всередині – і архітектурний стиль, дерев'яні конструкції, внутрішній інтер'єр, іконостас і т. і. Вивченню історії українсь-

* Прибуткова справа будівництва по селах східної Галичини мурованих церков, яким в основному займалося підприємство (бюро) архітектора Василя Нагірного, поставила гостро питання збереження пам'яток дерев'яної церковної архітектури. У січні 1910 р. державна комісія консерваторів у Відні за поданням наступника трону Франца Фердинанда видала спеціальну ухвалу стосовно нагляду за старовинними спорудами Галичини [Następcą tronu..., 1910, s. 23–24]. 11 березня 1910 р. у справі розбирання дерев'яних церков Галицьке намісництво направило єпископській консисторії в Перемишлі урядове розпорядження, згідно з яким 4 квітня 1910 р. єпископ Костянтин Чехович і канцлер Іван Стрипський підписали і розповсюдили рішення австрійського уряду про збереження пам'яток дерев'яної архітектури [В справі розбирання..., 1910, с. 47–48, № 2216]

якому від імені Музею просить всіх настоятелів церков і сільських громад сприяти Пастернакові як співробітнику музею у пошуках церковної та народної старовини [НМ у Львові, архів. відділ, од. зб. 42, арк. 77]. Окрім цього листа, він доручив своєму молодому помічникові вести щоденникові записи. Чистий зошит невеликого формату (17,5×12 см) у твердій обкладинці став незмінним супутником у дорозі. В оригіналі цей документ має заголовок “*Дневник екскурсій п. Ярослава Пастернака*”*. Щоденник відобразив лише незначний відрізок діяльності, але зібрані у ньому відомості про обстежені пам’ятки привнесли чимало корисної інформації та збагатили фонди Національного музею цінними речами.

Перша світова війна на довгі роки перервала сподівання на здійснення життєвих мрій та планів. У серпні 1914 р. Я. Пастернак був мобілізований до Австро-угорського війська, у березні 1915 р. І. Свенціцький як закладник був вивезений російською військовою владою до Києва. У травні 1917 р. поручник 41 полку піхоти Я. Пастернак зазнав важкого поранення у битві над р. Соча на південному Італійському фронті. Того ж року він після тривалого лікування у чеському місті Брно** повернувся до Львова і на короткий відрізок часу приступив до обов’язків урядника НМ. Одночасно Я. Пастернак активно домагався звільнення від військової служби. У цій справі йому допомагали митрополит А. Шептицький, а також І. Свенціцький, що повернулися до Львова із заслання. І все ж після Брестської угоди 1918 р. Я. Пастернак у складі союзницьких армій опинився в Україні охопленій революційними змінами та боротьбою між різними політичними силами.

У вересні 1920 р. разом з залишками Української галицької армії Ярослав Пастернак переходить через Карпати на територію Чехо-Словацької республіки. Тисячі стрільців і старшин потрапляють у табори інтернованих у Ліберці та Йозефові. Для багатьох галичан, яких доля занесла сюди, постала дилема: або вертатися до краю, окупованого Польщею, або zostаватись і влаштовувати подальше життя на чужині. Після тривалого військового періоду розпочався для нього такий бажаний час науково-дослідницької праці. Я. Пастернак приїздить до “золотої Праги”, щоби продовжити навчання у знаменитому Карловому університеті. Через три роки під керівництвом видатного чеського славіста Любора Нідерле Я. Пастернак захистив докторську дисертацію й отримав посаду наукового співробітника експедиції Чеського інституту археології. Йому доручено проводити грандіозні розкопки на Празькому Граді. В одному з листів до І. Свенціцького Я. Пастернак не без гордості писав, що “*щасливий випадок якраз в пору таких важливих великих розкопів бути у Празі і брати чинну участь у дефінітивному досліджуванні замку*”. Результати археологічних розкопів перевершили усі сподівання – чеська історична наука отримала переконливі аргументи у концепції слов’янського походження і тривалого безперервного розвитку міста.

Для молодого вченого ця практика стала вагомим набутком у подальшому поступі на науковій ниві та у музейній справі. Наприкінці 1927 р. Я. Пастернак остаточно вирішив повернутися до Львова. Свій докторат, здобутий у Празькому університеті, Я. Пастернак намагався нострифікувати у вищому навчальному закладі Польщі. За сприяння його студентського колеги Володимира Антоневича реферат докторської роботи Я. Пастернака був зачитаний на засіданні професорського складу Варшавського університету і одноголосно підтверджений ступінь доктора [ЦДІАУ у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 17]. До Львова Я. Пастернак приїхав з однією ціллю – провадити розкопки на рідній землі і, в першу чергу, дослідити головну таємницю княжого Галича.

Серед збережених автографів Іларіона Свенціцького у фонді НТШ Центрального державного історичного архіву та Ярослава Пастернака у відділі рукописів і стародруків

* НМ у Львові, архів. відділ, од. зб. б/н. У записній книжці, окрім нотаток Ярослава Пастернака з 1913–1914 рр. (аркуш 1–66) міститься подібний щоденниковий інформативний блок, ведений Михайлом Драганом з 21 липня 1925 р. як продовження попереднього.

**Під час побуту у Брно Ярослав Пастернак придбав окремі видання музезнавчої тематики, які невдовзі (у квітні–червні 1918 р.) передав до НМ у Львові (див. примітку № 26).

Національного музею у Львові* виявлено 63 документи. Загалом їх листування не є вичерпним. Часто у посланнях трапляються вістки про кореспонденції, що не виявлені серед паперів обох адресатів: це не менше десяти листів Я. Пастернака і п'яти І. Свенціцького. До друку підготовлені усі епістолярії за період від 1913 до 1936 років, що висвітлюють увесь період їх взаємин, а також доповнюють біографію Я. Пастернака цінними деталями становлення вченого європейського рівня. З листування можемо зрозуміти, що І. Свенціцький для Я. Пастернака залишався незаперечним авторитетом, науковим і життєвим порадиником упродовж кількох десятиліть.

Рис. 5. Поштова листівка. 1922 р.
Fig. 5. Postcard. 1922.

Епістолярна спадщина, як допоміжна галузь в історичній науці, є у багатьох випадках невичерпним джерелом у відтворенні творчих портретів відомих діячів культури. Широко репрезентовану збірку листування Ярослава Пастернака й Іларіона Свенціцького можна розглядати як першорядний матеріал для вивчення взаємовідносин двох відомих постатей українського музейництва. Загалом, усі листи відзначаються діловим характером та, разом з тим, відтворюють різнобічні процеси у стосунках між директором Національного музею у Львові та його молодшим колегою.

* Бажання дізнатися докладніше про місію Ярослава Пастернака як музейного урядника, про його особисті стосунки з Іларіоном Свенціцьким привели мене до охоронця рукописних фондів НМ п. Неоніли Вергун. З її допомогою, а також за участю наукового працівника музею Світлани Зінченко я отримав нагоду ознайомитися з усіма збереженими листами. Як виявилось згодом, окремі поштові картки потрапили до фототеки музею. На це звернула мою увагу мистецтвознавець Олеся Держко. Усім їм висловлюю глибоку подяку.

1

До Іларіона Свенціцького

Зіболки, 12 / I. [1]913 [р.] н[ового] ст[илію]

В[исоко]поважаний Поне директор!

Читаючи в "Ділі", справозданя дирекції з розвою Нац[іонального] Музея за р[ік] 1912¹ я вельми тішився, що наш музей так постійно зростає, мимо всяких упереджень до него. З нагоди Нового Року хочу собі також прилучити ся до гр[афа] Тишкевича² і о[тця] Садовського³ з заповідженим даром, певно не так цінним, але безперечно вартісним. По літних феріях 1913 р. зложу до музею збірку фотографій усіх церков деревляних і мурованих з куликівського деканату⁴. Збірка єсть майже вже готова, бракує лише 4 церквей найбільше віддалених. Деревляних всіх церков єсть 18, деревляних каплиць великих богослужбних 2, і 11 церков мурованих. Всі деревляні церкви будуть упорядковані після віку. Рівночасно зачну на тих феріях систематичне фотографоване церков жовківського деканату, а попри се роблю знятя все, де лиш побачу деревляну церкву чи каплицю чи взагалі якийсь деревляний будинок архітектонічної вартости, на чім децо розумію ся, мимо того, що не єсьмь техніком.

Складаючи з нагоди Нового Року щирі бажаня всякого добра, остаю все з правдивим поважанєм.

Ярослав Пастернак

студ[ент] фільоз[офії]⁵ / Зіболки⁶ – Іосо.

¹ Національний Музей у Львові на рік 1912 досяг значних успіхів у збирацькій та організаційній діяльності. У згаданий період основна фондова збірка становила 13 тисяч 658 одиниць зберігання [Свенціцький, 1913, с. 6].

² Граф Михайло Тишкевич народився 1857 р. у селі Андрушівці Київської губернії в сім'ї земельного магната Станіслава Тишкевича. Юнацькі роки провів у Варшаві та Відні, де мав нагоду познайомитися з набутками європейського мистецтва і здійснити перші кроки у живописі. Із срібною медаллю закінчив навчання в Художній академії в Санкт-Петербурзі. Під впливом професора Київського університету Володимира Антоновича зацікавився старовиною та історичним минулим України. Повернувшись до свого маєтку і присвятивши себе головно господарській діяльності, усі свої духовні зусилля та матеріальні засоби він спрямував на підтримку української культури. У 1888 р. започаткував спеціальну літературну премію під егідою товариства "Просвіта" у Львові, провадив тісну співпрацю з Науковим товариством у Києві. 1909 р. М. Тишкевич виїхав до Швейцарії, де розпочав видавництво тижневика "L'Ukraine", а в роки I світової війни розвинув активну публіцистичну та пропагандистську діяльність серед політичних та державних діячів Франції та Великої Британії у справі української самостійности. До Національного музею у Львові Михайло Тишкевич передав живописне полотно "Мрії". Здебільшого свої малярські роботи він підписував псевдонімом "маляр Каленик". Після смерти його архів був переданий до НМ у Львові [див.: Тишкевич, 1923, с. 171–175; Немирич, 1927, с. 2–3; Граф..., 1930, с. 3; Голубець, 1930, с. 2].

³ Володимир Садовський (Домет) належав до числа відомих діячів греко-католицької церкви, які у другій половині XIX ст. причинилися до процесів національного відродження українського населення Східної Галичини. Народився він 1865 р. у селі Довжанці Тернопільського повіту, навчався у гімназії та на теологічному відділі Львівського університету. Свою душпастирську діяльність розпочав у церкві св. Варвари у Відні, що стала своєрідним центром духовного, музичного та громадського життя українців, зокрема студентської громади. 1915 р. Садовський як військовий капелан австрійської армії опинився в оточеному росіянами Перемишлі, а після капітуляції гарнізону потрапив у полон і був вивезений до Сибіру. Ще до війни Володимир Садовський передав до НМ у Львові частину особистої бібліотеки з мистецтвознавства. Загалом книжковий фонд Музею він поповнив понад 1400 томами книг, 12 рукописами, а також близько сотнею мистецьких творів. В інвентарній книзі надходжень т. зв. "Книга вступу" зафіксовано 561-е порядкове число (№ 19276–19488; № 20317–20666) описів усіх переданих експонатів [див.: Горняткевич, 1942].

⁴ Ярослав Пастернак обійшов майже усі села Жовківського повіту – це двадцять місцевостей. В алфавітному порядку: Артасів, Верени, Глинсько, Дорошів Великий і Малий, Жовтанці, Замочок, Звертів, Зіболки, Колоденце, Колодно, Кошелів, Крехів, Куликів, Могиляни, Нагірці, Нове село, Передрімихи, Печихвости, Уднів, Честині.

⁵ Після закінчення з відзнакою Перемишльської гімназії Ярослав Пастернак обрав для продовження навчання філософський відділ Львівського університету. У вересні 1910 р. він записався на свій перший навчальний семестр, а потім з року в рік продовжував студіювати античну історію та літературу, грецьку та латинську мови, основи археології та антропології, історію української літератури.

⁶ Родина Пастернаків походила з невеличкого присілка Верени села Зіболки на Жовківщині. Батько Іван Пастернак закінчив Академічну гімназію у Львові та теологічний відділ Львівського університету. Перед висвяченням він одружився з донькою пароха села Тростянець Яворівського повіту Ольгою Мацюраківною. 1891 р. він отримав призначення на посаду помічника пароха в містечку Хирів Старосольського деканату, 1896 р. переведений на парохію у селі Вацовичі поблизу Дрогобича. 1910 р. родина Пастернаків повернулася на свою батьківщину у Зіболки, де І. Пастернак залишився сільським парохом до 1954 р. В біографії Я. Пастернака Зіболки завжди займали виняткове місце. Історія села і весь колорит сільського побуту увійшли в його свідомість та наукові роботи. Ним написані кілька етнографічних статей, нарисів історії місцевої парохії, зібрано чимало речей, подаровані НМ у Львові.

Національний музей у Львові, архів (далі – НМ у Львові), од. зб. 521, арк. 2–3.

2

До Ярослава Пастернака

[Львів], 15 / I [19]13 [р.]

Високоповажаний Пане!

Дякую Вам сердечно за Ваш скорий відклик на мій зазив. Ваш дар дуже інтересний і цінний. Прошу одначе при нагоді фотографованя церквей звертати увагу і на деякі архітектурні деталі – крест на ц[ерк]вах, двері, одвірки, вязаня. Як можна би зібрати виміри (ширина – довжина) церкви було-б таки дуже добре для будучих студій. Розуміється, що всякий наддаток “власної пишности” буде дуже пожаданий, бо через те виступить ясніше метаріал по історії нашої архітектури⁷.

Думаю тут про наше хатне і господарске будівництво: оскільки я помітив, то старі типи хат, брам, воріт, огорож – застрішками і нищими прикрасами – пропадають, тож їх прошу збирати. Придорожні і намогильні крести належить таки збирати.

А що будете ходити по селам, то прошу заглядати в церкви і все що тільки можна брати для Музея – беріть, а все гідне вибраня запишіть. Якби Ви були коли у Львові, то прошу ласкаво оглянути докладно Нац[іональний] Музей – щоб зорієнтуватись у всім, що належить збирати⁸.

Особливо звертаю Вашу увагу на людві вироби – полотна, килими, вишивки, одяг, хатну обстанову, орнамент по дереву, на глині і т[ак]е] и[нше]. Чи не найдете де в околицях виробів старших глиньских гончарів⁹; они для нас дуже інтересні; так же як і шкляні.

Даруйте, що дав я Вам стілько поручень – але годі не користати з нагоди.

З щирим поважанєм

І. Свенціцький.

P. S. Прошу не забувати про викоти із землі, як в кого які єсть по селам. До їх походження конче знати – де найдені (як називаєся поле, урочище...)

Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІА України у Львові), ф. 309, оп. 1, од. зб. 2404, арк. 48–49.

3

До Іларіона Свенціцького

Зіболки, 25 / IV. [1]913 [р.]

Веселих Св'ят після прадідного звичаю жєласє

Я. Пастернак.

НМ у Львові, фонд фототеки, № 18969.

4

До Ярослава Пастернака

[Львів, 23 травня 1913 р.]

Прошу ласкаво зайти в Музей – потребує Вас на певний час до помочи за гонораром¹⁰.

До побаченя

⁷ Вивченням історії української дерев'яної сакральної архітектури у першому десятилітті ХХ ст. займалася низка відомих дослідників. В першу чергу слід назвати Богдана Януша, Володимира Гребеняка, Вадима Щербаківського, Йосифа Пеленського.

⁸ Первозданна колекція церковної старовини містилася у приміщенні монастирського комплексу на Святоюрській горі. Саме сюди влітку 1912 р. завітав студент Львівського університету Ярослав Пастернак аби оглянути музейні колекції [Пастернак, 1930, с. 29].

⁹ Містечко Глинське Жовківського повіту відоме з ХVII в. розвинутим гончарським ремеслом. Місцеві гончарі володіли окремими привілеями, що надавали можливість продавати власні вироби у Львові, зокрема, під час відомих святоюрських ярмарків. Гончарські майстри, окрім посуду, виготовляли також кахлі та ужиткові предмети.

¹⁰ У червні 1913 р. Іларіон Свенціцький доручив Ярославу Пастернаку інвентаризувати колекцію книг та експонатів львівського товариства “Просвіта”, переданих до НМ у сталий депозит. У справі передачі збірки товариства “Просвіта” виникли непорозуміння між керівництвом НМ і НТШ. Для поладження суперечок був організований спеціальний Комітет, який постановив розділити сфери діяльності – музей НТШ зосереджував увагу на відділі праісторії, народознавства і природознавства, а НМ на мистецтві іконопису та живопису. Також члени Комітету намагалися узгодити систему комплектування, експонування та одноцільності роботи [НМ у Львові, архів. відділ, од. зб. 13, арк. 18]

І. Свенціцький

ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 51.

5

До Ярослава Пастернака

[Львів, 13 січня 1914 р.]

Дирекція Національного Музею виражає отсим В[исоко]П[оважаному] П[ан]ови щиру подяку за ласкаві інформації і доносить, що з Цеперова¹¹ маємо вже все інтересне. В Кукизові¹² будете.

З новим роком всего добра

І. Свенціцький.

ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 52.*

6

До Іларіона Свенціцького

[до 23 IV 1914 р.]

В[исоко]поважаний пане Директор!

Прошу післати Олексія¹³ з залученим реченісом на дворець до магазину. Єсть там образ з церкви в Залужу¹⁴, (пов[іт] Яворів), мабуць XVII в., дар о[тця] Мих[айла] Льва¹⁵. Перевозове 70 сот[иків] вже заплачене, лишає ся ще складове (Zagerzins).

З високою пов[агою]

НМ у Львові, фонд фототеки, № 15378.

7

До Ярослава Пастернака

[Львів], 23 / 4 [19]14 [р.]

Всім добром здоровлю і Вас, Пане Ярославе – і прошу передати мій низкий поклін В[исоко]п[оважаному] Гнатюкови¹⁶.

Не забудьте бути у о[тця] дек[ана] Іванця¹⁷ і привезти візитації – за переплет звернемо гроші. В єго вратях сфотографуйте ікону Успенія з написом 1644 р.

¹¹ Цеперів – село Львівського повіту, у якому збереглися дерев'яна церква, побудована 1731 р., і дзвіниця.

¹² Ярослав Пастернак побував у селі Кукизів львівського повіту, де оглянув інтер'єр церкви св. Миколая (1711 р.) з іконостасом XVII ст. Серед віднайдених старовинних предметів він відзначив барокову різьбу по дереву, ікону на полотні Покрова Богородиці, ікону св. Миколая XVII ст., процесійний хрест 1680 р. та залізний замок у дверях. 1914 р. церква була розібрана, а будівництво нової кам'яної завершилося 1928 р.

* Початковий текст виконаний типографським шрифтом.

¹³ У листі згаданий службовець Національного музею Олекса Сквирський [див.: Співробітники..., 1930, с. 85].

¹⁴ 15 вересня 1913 р. Ярослав Пастернак у селі Залужжя Яворівського повіту оглянув церкву св. Параскеви. На бічних дверях зберігся напис польською мовою, що свідчив про спорудження церкви у роки правління короля Яна III Собеського. У церкві містився іконостас XVII ст. та різьблені бічні престоли.

¹⁵ Михайло Лев народився 8 листопада 1872 р. в селі Залужжі Яворівського повіту у сім'ї священика Василя Лева. Закінчив Академічну гімназію та духовну семінарію у Львові і Перемишлі. 1898 р. висвячений єпископом Константином Чеховичем. Одружений з донькою священика Миколи Мацюрака Анастасією. Спочатку призначений помічником пароха в селі Старий Яжів; з березня 1903 р. по листопад 1919 р. – парох у Залужжі. Був членом громадської ради, яку довгі роки очолював зразковий вїйт Матвій Петришин, член повітової шкільної ради, голова читальні "Просвіта", а також один із засновників філії товариства "Просвіта" у містечку Яворові (25 липня 1903 р.). У міжвоєнний період був парохом у Старому Яжеві та яворівським деканом (1923–1937), організатор сільських кооперативів та спілок. Помер 27 лютого 1947 р. [Яворівщина і Краковеччина, 1984, с. 106, 221, 265, 724].

¹⁶ Ярослав Пастернак познайомився з Володимиром Гнатюком в перший рік свого студентського побуту у Львові. 1910 р. він оселився в Академічному домі по вулиці Йозефа Супінського (нині вул. Михайла Коцюбинського), 17, де в одній з кімнат містилася канцелярія секретаря НТШ. Відомий український етнограф В. Гнатюк відзначився в історії нашої культури не тільки великим творчим доробком, а й вмінням організувати наукову працю. Закономірним у цій діяльності була його жвава переписка з широким колом кореспондентів. Ще у гімназійні роки Я. Пастернак провадив етнографічні записи у селах Вацовичі та Зіболки. Деякі колядки і щедрівки були поміщені у виданні Етнографічної комісії. Саме В. Гнатюк повідомив Я. Пастернаку про прийняття його звичайним членом Товариства у 1912 році. Їх тісне співробітництво не поривалося і в роки I світової війни та еміграції про що свідчить взаємне листування у період з 1917 по 1923 рр. [див.: Листування Володимира Гнатюка..., 1998, с. 154–169].

¹⁷ Наприкінці грудня 1913 р. Ярослав Пастернак побував у селі Ременів та Вислобоки Львівського повіту. Унаслідок чого від місцевого священика Йосифа Іванця до збірки НМ у Львові поступили деканальні візитації

*В Глинську¹⁸ добреб було побувати.
Здоровлю Вас сердечно – допобачення*

І. Свенціцький

*За образ Спасибіг – малоінтересний.
ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 67.*

8

До Ярослава Пастернака

[Львів, 1914 р.]

Пане Пастернак!

*Прошу переняти від п[ана] Желізняка¹⁹ автографи, малюнок і рисунки Шевченка на виставу²⁰
Колиб можна було, довідайтесь до п[ана] посла Левицького²¹.*

І. С[венціцький]

ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 80.

9

До Ярослава Пастернака

[Львів, 23 травня 1918 р.]

*Пане Ярославе – без Вас годі скласти отсю реклямацію²². Виздоровлюйте і приходьте на розмову
з паперами і друкми.*

До скорого щасливого побаченя

І. Свенціцький.

23 / V [19]18.

ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 54.

10

До Іларіона Свенціцького

Львів, 9. VI. [1]918 [р.]

Високоповажаний Пане Директор!

*В залученю пересилаю 100 К[орон] на фонд Укр[аїнського] Нац[іонального] Музея²³. Як усі близше
стоячі не дадуть доброго приміру, то подальшим не дуже спішно буде. Так бодай думаю.*

*У мене рецедива, лежу дальше в ліжку на свою розпуку. Устне йшло-би, бо читаю цілими днями,
але письменна праця стоїть вже від місяця. Ще до того то мене безпокоїть, що не буду міг скорше як
20-го або й 25-го червня прийти до Музея, аби з Вами, пане Директор, полагодити справу реклямації. Не*

1793 р. (Protocollum Daciae natus Kulikoviensis, circuli Zolkievensis, per Gregorium Pietruszewicz Parochum in Wielkie Nahorse...).

¹⁸ У квітні 1914 р. Ярослав Пастернак передав до НМ у Львові дар пароха у Глинську Теодора Банаха декілька церковних ікон, глиняні ліхтарі та інші музейні предмети, зокрема, кліше фотографій каплиці св. Івана.

¹⁹ Залізняк Микола (1888–1950) український громадсько-політичний діяч, публіцист і дипломат. За участь в революційному русі був заарештований царською владою. Після втечі з тюрми 1907 р. виїхав за кордон Російської імперії і поселився у Львові, де розпочав навчання в університеті. Став активним учасником студентського руху, а з 1909 р. очолив Український студентського союз, що об'єднував молодь вищих шкіл Австро-Угорської монархії. Також працював він над упорядкуванням збірки музею НТШ.

²⁰ З нагоди 100-річчя народин Тараса Шевченка у НМ у Львові була влаштована і проведена ювілейна виставка. Деякі експонати були передані з фондів музею НТШ. Ярослав Пастернак підготував короткий репортаж про цю подію [див.: Шевченкова вистава..., 1914, с. 2].

²¹ Відомий український діяч Кость Левицький розпочав свою політичну кар'єру у Львові наприкінці XIX ст. 1890 р. він відкрив адвокатську канцелярію і розгорнув широку громадську діяльність, активно сприяв становленню комерційних та ремісничих організацій, що гуртували українське населення міста. 1910 р. його обрано послом до Галицького суйму; тоді ж став членом головної управи товариства "Просвіта" у Львові

²² Революційні зміни у Петрограді, що наприкінці осені 1917 р. розповсюдилися на всю Росію, істотно вплинули на загальну військову ситуацію на Східному фронті. Затихли активні боеві дії, що дало змогу верховному військовому командуванню Австро-Угорщини здійснити часткову демобілізацію збройних сил. Ярослав Пастернак, як абсолювент університету, спробував отримати звільнення від служби для завершення навчання, але міністерство оборони не задовольнило його прохання.

²³ Про вклад Ярослава Пастернака 100 австрійських корон в Земельний гіпотечний банк у Львові на фонд Українського національного музею [див.: Новинки // Діло, ч. 143, с. 3].

знаю, хто знов підняв ту гадку, але конче хотівби ще раз попробувати щастя з нею. Тепер мабуть о то не так тяжко, як зачуваю.

Маю, а властиво мавбим до Вас, Пане Директор, велику просьбу. Хотячи, аби ту справу як найшвидше полагодили я розтарав ся вже о потрібні друки. Якби Ви, пане Директор, були ласкаві відвідати мене на яку годину, але не скорше як в п'ятницю або суботу, бо тоді щойно сподіюсь встати, так можнаби *viribus unitis** виготовити друки і відіслати.

До того часу щиро поздоровляю з належним високим поважанєм

Ярослав Пастернак.

НМ у Львові, од. зб. 521, арк. 4–5.

11

До Ярослава Пастернака

Львів, 9 / 6 1918 [р.]

Дорогий Пане Ярославе,

се дуже невесела новина, що Ви знов захоріли. Чи добрий у Вас лікар? Покличте ще якого. Я відвідаю Вас сьогодні після музейної лекції, щоби взяти папери і розпочати урядоване.

Ваші 18 к[орон] я зложив у п'ятницю на Укр[аїнський] Нац[іональний] Муз[ей]; рівночасно звістив мене о[тець] Котлярчук з Городенки²⁴ що дає 150 к[орон] – але “Діло” не подало ще сеї новинки. За 100 к[орон] сьогоднішних велике Спасибіг, ми вже перейшли 1000 к[орон] (маємо 1173 к[орон]).

Скоро буду міг звістити Вас про ще більше свято, а саме про цілковите звільнене Нац[іонального] Музея від усяких тягарів гіпотечних. *Ad extra imus***.

Ваш І. Свенціцький

ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 55.

12

До Ярослава Пастернака

[Львів, 12 червня 1918 р.]

Дорогий Пане Ярославе, сьогодні відійшла Ваша реклямація до магістрату, за [...] Народ – Спасибіг.

Ваш І. Свенціцький

12 / VI [19]18.

п[ана] Мих[айла] Пежанського²⁵ прошу до себе в п'ятницю.

ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 53.

13

До Ярослава Пастернака

[Львів], 3 липня 1918 р.

Дирекція Національного Музею виражає отсим В[исоко]П[оважаному] Пану щирю подяку за дар видань по музеології, знімків і видівок²⁶ вписаний в книгу природу № 16310, 16866–85 і просить о ласкавий співуділ в працях Нац[іонального] Музея та прихильну память і на будуче.

* “*viribus unitis*” (лат.) – спільними зусиллями.

²⁴ Микола Котлярчук народився 18 грудня 1857 р. у Бережанах в родині священика. Навчався на теологічному відділі Львівського університету. 1907 р. він був призначений настоятелем церкви Успіня Богородиці в Городенці. З цього моменту розпочалася його наполеглива праця над культурно-просвітнім відродженням української громади містечка та населення повіту. 1909 р. в Городенці була відкрита приватна українська гімназія, в якій Микола Котлярчук навчав релігії. Також його зусиллями в Городенці засновано дитячий притулок під опікою сестер монахинь. Помер у серпні 1919 р. [див.: Городенщина, 1978, с. 661].

** “*Ad extra imus*” (лат.) – крокуємо до вищого.

²⁵ Михайло Пежанський народився у Львові 29 вересня 1900 р. Батько його Григорій Пежанський, знаний у Львові будівничий інженер, сприяв розвитку українських культурних інституцій, зокрема НМ. Михало Пежанський навчався в Академічній гімназії, входив до молодіжної організації “Пласт”. У міжвоєнний період закінчив Вищу технічну школу у Відні і після повернення до Львова 1927 р. продовжив працювати в українських установах, зокрема, в Українському технічному товаристві. Після війни виїхав на еміграцію до Канади. Автор термінологічних видань, спогадів. Григорій Пежанський і його два сини Михайло та Олександр мешкали у Львові по вулиці Пелчинській, буд. 22 (нині вул. Дмитра Вітовського).

Директор Н[аціонального] М[узею] І. Свенціцький
ЦДДА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 57.*

14

До Ярослава Пастернака

[Львів, 11 липня 1918 р.]

Дорогий Пане Ярославе!

В комісаріяті все благополучно; Ваша справа давно пішла своєю дорогою – Ваша вина, що Ви давно не на місці тут.

Пані²⁷ просять Вас вразі, як буде масло, доставити і нам. [...] як можна буде дістати яких сухарів – так же було б дуже добре. Впрочім Ви самі добре знаєте, що все тепер добре й потрібне. Рахунок всякий прийму з подякою.

Ваш І. С[венціцький]

11 / VII [19]18.

ЦДДА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 58.

15

До Іларіона Свенціцького

В неділю, 11. VIII. 1918 [р.]

Високоповажаний дорогий Пане Директор!

Я упорядкував вже по троха свої справи і тепер забираюся поволи писати до своїх і чужих. Діставшись до полку мусів зголоситись ще [...] для докінчення курації; нині сиджу в Катеринославі²⁸ вже від тижня, а прийшов сюди на яких 3–4 неділі. Обставини такі, що можна свобідно виходить на місто і оглядати все до сходу. Першим ділом розумієсь було довідатись чи є ту який Губернський музей. І справді найшов дуже гарний музей, імени А.Н. Поля²⁹, і був в нім вже 2 рази. Дуже інтерна і може одинока колекція камінних бабів, 27 штук великанських. Гарний відділ археологічний, численні пам'ятки скитийської доби і бронзи прехороші. Велика і дуже інтерна збірка усяких запорожських пам'яток. Позатим багато церковщини, та з ікон нашого письма XVI ст., нема ні одної; все головно на полотні

²⁶ Під час свого побуту у Брно Ярослав Пастернак придбав окремі видання музеознавчої тематики, які невдовзі (у квітні–червні 1918 р.) передав до НМ у Львові. Зокрема, до бібліотеки поступили праці Павела Шафарика “*Slovanské starožitnosti*” (Praha, 1863); Макса Саерланда “*Deutsche Plastik des Mittelalters*” (Dusseldorf, 1910); Вільгельма Шрама “*Die Porträt-Lithographien der Mährischen Landes-Bibliothek*” (Brünn, 1910); “*Das Erzherzog Reiner – Muzeum in Brunn von Ingllins Leisching*” (Wien, 1913); а ще поштові листівки з зображенням селянських типажів Буковини, архітектурних пам'яток австрійської провінції Тироль; репродукції ілюстрацій до творів німецького письменника Фрідріха Шіллера, виконані художником Вільгельмом Каулбахом, а також срібну військову відзнаку учасника битви над рікою Соча на Італійському фронті 1916–1917 рр. [див.: Книга вступу НМ у Львові, інв. № 16873–16885].

* Частина тексту виконана типографським шрифтом.

²⁷ Дружина Іларіона Свенціцького Анісія Свенціцька (1890–1973) походила з родовитої старообрядницької сім'ї Вострякових з Москви. 1910 р. прибувши до Львова вона навчалася на філософському факультеті Львівського, а згодом Віденського університетів. Цікавилася філософією, літературою, мистецтвом, володіла кількома іноземними мовами, а з часом бездоганно вивчила й українську мову. Упродовж усього подружнього життя Анісія була вірною дорадницею директора НМ Іларіона Свенціцького. Також старалася бути корисною у музейних справах, керувала деякий час книговидавництвом, опрацьовувала колекції давнього шитва і килимів, у 1939–1940 рр. завідувала відділом тканин.

²⁸ Після підписання Берестейського мирного договору полк Ярослава Пастернака у складі союзницьких армій Центральних держав був переведений на Катеринославщину у зону військової відповідальності Австро-Угорських збройних сил.

²⁹ Засновник музею Олександр Поль нащадок відомих козацьких родів, навчався у полтавській гімназії та Дерптському університеті. З раннього дитинства він відчув потребу пізнання історії рідної землі. Увесь свій талант та власні кошти він присвятив колекціонуванню старовинних речей. З середини 50-х рр. XIX ст. О. Поль розпочав археологічні розкопки в різних місцях Катеринославської губернії. 1887 р. у приміщенні власного будинку він відкрив перший у місті приватний музей. 1913 р. розпочалося будівництво нового приміщення губернського музею в Катеринославі. Нині це Державний історичний музей ім. Дмитра Яворницького у Дніпропетровську. У 1893 р. в Києві був надрукований “Каталог колекції старожитностей О.М. Поля в Катеринославі”, підготовлений Катериною Мельник. В каталозі був зроблений детальний опис колекції, що нараховувала бл. 4,8 тисяч предметів з різних епох від палеоліту і до козацьких часів. Окремі розділи складали збірки зброї, монет та етнографічного матеріалу. Опріч цього, у музеї існувала велика бібліотека з старовинними рукописами, картами та історичними планами.

XVII–XVIII ст. Богатий культурно-історичний відділ, гарно заступлений численний етнографічний відділ³⁰, та справді інтелігентно уладжена велика зоологічна збірка. В музею кидаєся в очи велике переповнене і поміж таблями серед комнат прямо годі протиснутись.

В дирекції музею я купив кілька інтересних видань по музеології і археології взагалі збираю по книгарнях підхожі для Нац[іонального] Музею книжки. Доси видав понад 50 рублів, та не багато вже потім найде ся, бо ту дістати можна самі провінціональні місцеві видання, які (думаю) тим вартніші.

Як за 2–3 тижні дістануть до компанії на село, стану оглядатись за килимами. На щастє наша сторона одна з найспокійніших. О подорожі над Пяву³¹ наразі нема мови. Усе гаразд булоб, тільки казочна дорожнеча доскулює. Приміром одіж і черевики в двоє і троє дорожшій як у Львові. Великий попит на укр[аїнські] книжки³². Видання 10–20000 розходить ся до двох місяців.

Щиро здоровлю з правдивим високим поважанєм

Ярослав Пастернак.

НМ у Львові, од. зб. 521, арк. 6–7.

16

До Ярослава Пастернака

[Львів], 21 / 8 [19]18 [р.]

Дорогий Пане Ярославе,

дуже я радий що побут на Україні не пропадає для Вас даром в науці і музейництві. Постарайтесь зібрати якнайбільше вражінь і фактичних дат, щоби поділитись з суспільністю живим образом закордонного українського музейництва.

Постарайтесь відповісти на питання: де – які музеї – що в них єсть – як технічно – якими коштами і силами – діяльність видавнича – наукова – громадська і т[ому] п[одібне]. А знаючи заєдно європ[ейські] музеї, зможете вказати степеня розвитку, браки, своєрідне і [...] висівки загальнотеоретичні, отже *Summat practicae muscalit**.

Як зможете побувати в Херсоні, то найдіть в Греческій ул[иці] 33 полковника-архитекта Володимира Павловича Пещанського³³, великого знатока музейної справи і власника чудової збірки килимів, поклоніться єму від мене і його Пані і Ваші від Верочки³⁴ – та попросіть посвятити Вас в тайни херсонської старовини. Памятайте, що се давня Греція.

³⁰ Зокрема, в етнографічному відділі музею була представлена серія малярських робіт художників С. Ягужинського і М. Котенка демонологічної тематики. Ця частина експозиції Катеринославського музею особливо цікавила Володимира Гнатюка, котрий працював над книгою про українську мітологію [див.: Листування Володимира Гнатюка, 1998, с. 163].

³¹ Автор мав на увазі бої на Італійському фронті. В історії I Світової війни відомо дванадцять масштабних наступів італійської армії під командуванням генерала Луїджі Кадорна на австро-угорські позиції в районі міста Гориці та долини річки Соча (італ. Ізонцо). Кожен такий наступ супроводжувався шаленим артилерійським вогнем, численними багнетними сутичками, значими людськими втратами і врешті решт не мали вагомих стратегічних успіхів. У листопаді 1917 р. австрійське командування на чолі з генералом Светозаром Бороєвічем розпочало контрнаступ – П'явську військову операцію, в ході якої італійські війська змушені були відступити до 100 км вглиб своєї території.

³² 1917–1918 рр. у багатьох містах України з'явилося близько 120 видавництв, що спрямували свою діяльність на випуск української книжки. У Катеринославі відомим публіцистом і діячем місцевої "Просвіти" Євгеном Вировим було засноване "Українське видавництво". Серед численних видань багатотисячними тиражами вийшли у світ популярні історичні твори письменника Адріана Кашенка. 1919 р. видавництво змушене було переміститися до Кам'янець-Подільського, а згодом продовжило свою діяльність на еміграції: у Відні, Ляйпцігу, Берліні та Празі [див.: Ківшар, 1996].

* *“Summat praecticae musculit”* (лат.) – досвід дає знання.

³³ Володимир Пещанський (1873–1926) відомий колекціонер, мистецтвознавець, реставратор. Навчався у Санкт-Петербурзі в інженерно-архітектурному інституті, займався реставрацією церков у Києві, пізніше співробітник Історико-археологічного музею у Херсоні. 1920 р. на запрошення Іларіона Свенціцького переїхав на постійне проживання до Львова, де працював реставратором в НМ. Восени 1922 р. була підготовлена виставка музейної колекції В. Пещанського. Помер 26 серпня 1926 р. у Львові [див.: Свенціцький, 1926, с. 12].

³⁴ Віра Свенціцька народилася 28 серпня 1913 р. у Львові. З дитячих років перебувала в благодатній атмосфері діяльності батька – директора НМ – на збереження української старовини. Навчалася у Львівському університеті на філософському відділі. В студентські роки у 1935 р. була арештована і засуджена за підозрою у

Напишіть до нього і так та просіть о яку вістку про себе мені.
Я кінчу укр[аїнську] граматику для поляків ("Rzecz o języku ukraińskim")³⁵, та в музеї готуюлю виставу нашої галицької штуки XIX в[іку]³⁶.
Сердечно здоровлю Вас і цілую

Ваш І. Свенціцький.

ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 59–60.

17

До Іларіона Свенціцького

8 / IX. [1]918 [р.]

Дорогий Пане Директор!

Третій місяць вже минув. Що нового чувати з рекламацією? Чи написали листа до Василька?³⁷
Як що Владика³⁸ приїхав, так можеб можна написати. Ту мов на вулькані, о пригоду не тяжко³⁹.
Щиро здоровлю з глибоким поваж[анем]

Я. Пастернак.

НМ у Львові, од. зб. 521, арк. 8.*

18

До Іларіона Свенціцького

Винниця, 20 / V [1]920 [р.]

Високоповажаний Пане Директор!

Я здоров, нахожджу ся з бригадою У[країнської] Г[алицької] А[рмії] наразі у Винниці⁴⁰. Прошу переслати через когось мені посвідку, що я урядник Націон[ального] Музея. Найлучше на руки чет[аря] Степана Федака в Проскурові⁴¹.

співпраці з ОУН. Митецтвознавець, дійсний член НТШ, автор близько 60 праць та статей, лауреат Державної премії імені Тараса Шевченка. Померла 21 травня 1991 р.

³⁵ Іларіон Свенціцький паралельно готував підручник граматики української мови і українсько-польський словник. Спочатку 1920 р. виходить у світ словник [див.: Свенціцький, 1920a], а через три роки згадана у листі книга [див.: Święcicki, 1923].

³⁶ У листі йдеться про виставку сучасного мистецтва галицької України, що ймовірно відбулася восени 1918 р. [див.: Виставка сучасного..., 1919].

³⁷ Будучи одним з найвпливовіших українських депутатів і заступником голови Українського клубу віденського парламенту, Микола Василько рішуче відстоював національні інтереси українського населення Галичини та Буковини. 3 серпня 1914 р. він вжив до складу представницького органу Головної Української Ради, а з 1915 р. – до Загальної Української Ради у Відні.

³⁸ В кінці травня 1917 р. митрополит Андрей Шептицький вирушив з місця заслання до Петрограда, щоби добитися у Тимчасового уряду дозволу на повернення до Львова. Близько місяця митрополит перебував у столиці Російської держави після чого виїхав до Києва. У супроводі комісара Центральної ради Дмитра Дорошенка та священника Йосифа Краснопера він намагався перетнути лінію фронту у районі Тернополя, але бойові дії змусили його повернутися і продовжити шлях додому через Швецію, Німеччину та Швейцарію. 26 серпня 1917 р. митрополит прибув до Відня, а 10 вересня 1917 р. – до Львова, де його урочисто зустріла українська громадськість. У листі від 25 листопада 1917 р. до Митрополита Я. Пастернак просив, по-можливості, особисто вдатися до владних структур з тим, щоби призначити його до локальної служби у Львові.

³⁹ Подібні інтонації звучать і в листі Ярослава Пастернак до Володимира Гнатюка від 18 серпня 1918 р.: "Від двох тижнів я вже при полку на Україні. Та не дуже тишусь тим; сидимо на вулькані!" [ЛННБ НАН України, ф. 34, спр. 436, арк. 13]. Після приходу до влади гетьмана Павла Скоропадського з допомогою німецького військового командування в Україні розпочався широкий антидержавний рух, що вилився хвилею страйків та саботажів. Каральні операції німецьких та австро-угорських військ призвели до створення збройних повстанських загонів. У серпні 1918 р. формується організована опозиція українських політичних партій, громадських та професійних товариств Український національний союз очолений Андрієм Ніковським. Основною військовою силою опозиції стали Січові стрільці на чолі з полковником Євгеном Коновальцем.

* Поштова листівка містить відбиток штампю з написом "K. u. k. Feld-Spital Nr. 815" та зворотньою військовою адресою "6/41 Feld komp[agnie] Feldpostamt 621".

⁴⁰ Після падіння Австро-угорської імперії та демобілізації збройних сил Ярослав Пастернак, очевидно, повернувся до рідного села Зіболки. 3 грудня 1918 р. він зголосився до військової кадри у Жовкві і його, як не здібного до фронтової служби, призначили мобілізаційним референтом окружної команди "Рава". Після реорганізації у січні 1919 р. військових формувань ЗУНР він призначений до штабу VII бригади Галицької армії. Пройшов усі перепиті військової кампанії в східній Галичині та на Великій Україні. 24 жовтня 1919 р. боездатні галицькі частини були переведені в район Вінниці. Тут командування змушене було було підписати перемир'я з

Щиро сердечно здоровлю.
НМ у Львові, од. зб. 521, арк. 9.

19

До Іларіона Свенціцького

Ліберець⁴², 28 / XI. 1920 [р.]

Дорогий Пане Директор!

Щиро дякую за книжки, а головно за “Музейництво”⁴³. Тепер читаю его потрохи, головно “музейницьке діло” і дальші глави, розбираю поволи і здаєсь мені часто, що говорю при тім з Вами та пляни роблю на будуче.

До послідного реченя стор[інки] 47-ої голошу, що від двох тижнів ходжу на курс французької і англійської мови (французького висшій курс, а англійського першій йде також зовсім добре). Крім того в січні записуюсь на стенографію, якої кождому правовірному збирачеві стало треба під рукою.

Вимоги, ставлені на 48 стор[інці] до персоналу, всі обовязкові і вповні оправдані, в дечім прямо необхідні – *conditio, sine qua non**.

В цілім музейнім ділі – після мене – дві головні річи, два принципіяльні услія:

1) в цілого урядничого персоналу мусить бути прямо вроджене замилуване, “налогове”, до сего діла, не викликане доперва штучно всякими посторонними впливами та причинами і головна провідна думка: всякого рода і під кождим взглядом добро і розвій інституції.

2) повне забезпечення матеріяльне урядничого персоналу, аби в противнім разі не змушувати його всякими побічними заняттями (публіцистикою, перекладами, лекціями і взагалі пером) відтягати *gros* своєї уваги від фахової праці.

Чи виходить у Львові тепер яке укр[аїнське] наукове *periodikum*? В нашії читальни є багато чеських і німецьких часописей, які певно недоходять до Львова, і я мігби періодично доносити про всякі музейницькі, бібліотечарські та архівальні новини. Кажеться: Голубець видає якесь “Мистецтво”⁴⁴; чи

Добровольчою армією генерала Антона Денікіна, а весною 1920 р. вести запеклі бої з польськими військами Йозефа Пілсудського, що наступали на Київ. 24–25 квітня 1920 р. окремі підрозділи УГА потрапили у польський полон, решта, в тому числі й VII бригада, вийшовши з оточення, змушена була 10 травня 1920 р. скласти зброю. Сотні стрільців і старшин були інтерновані польською військовою владою і відправлені до таборів. У цій критичній ситуації невизначености, без засобів існування і надій на майбутнє, Я. Пастернак відправив поштовою картку до Іларіона Свенціцького, аби отримати необхідні документи для повернення до Львова.

⁴¹ Степан Федак, син відомого діяча української кооперації та фінансово-кредитних товариств у Львові Степана Федака. Юнаком вступив до Українських січових стрільців і брав участь у боях на східному фронті. 1917 р. навчався у Військовій академії у Відні (Нойштадт). У лавах Галицької армії служив начальником штабу 14-го полку VII бригади під командою сотника Альфреда Бізанца. Після військової кампанії 1919–1920 рр. Федак опинився у місті Проскурові (нині Хмельницький), де розміщувалася спеціальна військова комісія Української народної республіки у справах розброєння та вирішення подальшої долі військовиків-галичан на чолі з генерал-поручником Миколою Коваль-Медзвезьким. Восени 1920 р. він повернувся до Львова.

⁴² Перші згадки про місто Ліберець пов’язані з родом Біберштайнів, які з XIII ст. упродовж трьох століть володіли містом і сприяли його розвитку. Давня назва надана німецькими колоністами (Reychenberg або Richenberg), чеська ж назва витворилася внаслідок фонетичної зміни у вимові десь у XVII ст. На початку XX ст. неселення міста було на третину чеське. У жовтні 1918 р. Райхенберг (Reichenberg) був перейменований новою владою Чесько-Словацької республіки на Ліберець, що став центром прикордонної провінції країни [див.: Ottův Slovník..., 1900, s. 1017–1024; Kabiček, 1977].

⁴³ 1920 р. Іларіон Свенціцький здійснив спробу видання першого посібника з музеології українською мовою, у якому намагався поєднати особисті думки дослідника та європейський досвід музейного будівництва [див.: Свенціцький, 1920].

* *“conditio, sine qua non”* (лат.) – необхідна умова.

⁴⁴ Микола Голубець – відомий дослідник історії мистецтва, письменник, публіцист і редактор. Народився 15 грудня 1891 р. у Львові. Навчався у львівській гімназії та університеті. У студентський період активний учасник Академічного товариства та молодіжних видавництв (зокрема, науково-популярного часопису “Ілюстрована Україна” під редакцією Івана Крип’якевича). З початком війни 1914 р. М. Голубець пішов добровольцем до легіону Українських січових стрільців де став активним співробітником мистецького товариства “Артистична горстка”. Редактор стрілецьких періодичних видань “Шляхи”, “Світ” та літературно-мистецьких альманахів. 1920 р. Микола Голубець повернувся до Львова, де продовжив публіцистичну діяльність у редакції газети “Громадська думка”. Його зусиллями виходить ілюстрований місячник “Життя і мистецтво”, про який і згадував у своєму листі Ярослав

не можнаб діставати оден примірник до нашої читальні? Ту страшний брак научної літератури і ніяк бути в курсі діла.

“Виставу сучасного малярства”⁴⁵ я показував нашому Буцманюкови⁴⁶, який між нами кажучи великий лінох і кромі декорацій до нашого театру не намалював ту ще нічого. Є ту оден добрий різьбар Мих[айло] Бринський⁴⁷, парижський ученик, але без жадної спромоги до праці і без матеріялу. Іван Іванець⁴⁸, якого 4 рисунки були також на виставі (ч.ч. 60–63), є тожже тут.

В тутешнім музею є кілька предметів з Галичини; постараю ся про їх спис для музею.

Прошу на дальше не забувати на свого “челядника” і щиро здоровлю з правдивим глибоким поважанєм.

Ярослав Пастернак

В залученю Музей в Ліберці⁴⁹.

НМ у Львові, од. зб. 521, арк. 10.*

20

До Іларіона Свенціцького

Ліберець, 6. І. 1921 [р.] Навечеріє

Високоповажаний Дорогий Пане Директор!

Щиро дякую за ласкаву память та новорічне желаня.

Прошу прийняти і від мене сердечне бажаня всего кращого і щасливого з Новим Роком, як рівнож приємних безтурботних Сьвят Різдва Христового.

Тішусь, що маємо в канцелярії машину з досить зручним дрібним письмом; се велика поміч в діловодстві, а супроти сего мушу признатись і похвалитись, що від півтора року пишу сам на машинах російських ріжних системів, що йде зовсім добре і навіть (як казали ріжні командіри) дуже скоро. Значить ся: в мене ще одна пожадана від Вашого помічника прикмета; прямо боюсь, аби їх в мене з часом за багато не нагромадилось!

Пастернак. Одразу після появи першого числа видання польська влада заборонила випуск часопису [див.: Стефанишин, 2008].

⁴⁵ Див. примітку № 36.

⁴⁶ Юліян Буцманюк народився 3 липня 1885 р. у селі Сморгів Бродівського повіту, навчався в Академічній гімназії у Львові, студював в Академії мистецтв у Кракові. У роки війни перебував у лавах УСС, де в “Пресовій квартирі” займався малярською працею і залишав чимало історичних творів на військову тематику. По закінченню Визвольних змагань в Україні опинився у ЧСР і продовжив навчання у Празі. Після повернення до Львова працював у освітніх закладах товариства “Рідна школа”.

⁴⁷ Михайло Бринський народився 11 жовтня 1883 р. в Долині Тлумацького повіту. Учень ремісничої школи в Закопаному, фахові мистецькі студії провадив у Віденській академії мистецтв (Wiener Kunstgewerbeschule), де його вчителями були відомий скульптор Ганс Біттерліх (Bitterlich Hans, 1860–1949) й Артур Штрассер (Strasser Artur, 1854–1927). До війни виконав чимало монументальних проєктів, зокрема – автор пам’ятника віденським робітникам, що загинули під час страйку 17 вересня 1911 р. В роки Визвольних змагань перебував в лавах Галицької армії, займався військовими відзнаками та екіпіровкою стрілецького одягу. 1920 р. опинився в ЧСР, працював у Празі. Йому належать кілька проєктів пам’ятників інтернованим воякам, що померли на вигнанні. Пам’ятники були встановлені у Яблонові, Ліберцях, Пшібрамі, Йозефові, Градец Кралови [див.: Гапак, 1971].

⁴⁸ Іван Іванець народився 1893 р. в Новосілках Гостинних Рудківського повіту. Навчався на правничому факультеті Львівського університету, одночасно студював малярство у приватній школі польського баталіста Станіслава Качора-Батовського. Ілюстрував рукописний студентський журнал “Бомба”. У роки війни перебував при штабі легіону УСС, очолював “Пресову квартиру”, де створив чимало малюнків та фотографій. У липні 1917 р. у бою під Конюхами І. Іванець потрапив у російський полон. Згодом продовжив свою мистецьку працю в окремій бригаді УСС під час Визвольних змагань. Перебуваючи в еміграції, навчався на правничому факультеті Празького університету. Після повернення до Львова працював в редакції видавництва “Червона Калина”, що зосередила увагу на виданні військових мемуарів. Є одним із організаторів 1934 р. великої виставки в НМ у Львові, присвяченої УСС.

⁴⁹ Ярослав Пастернак надіслав поштову листівку з виглядом Промислового музею у Ліберцях. Ще 1873 р. місцевий меценат Карел Людвік вирішив створити на основі приватної колекції старовини новий Музей, який згодом розвинувся у велику установу з природничим, археологічним, історичним, промисловим відділами та кабінетом фотографії. 1897–1898 рр. за проєктом австрійського архітектора Фрідріха Огманна для Музею був зведений окремий будинок. Нині тут розмістився Північно-чеський музей (Severočeské muzeum v Liberci).

* Зберігся конверт листа зі зворотньою адресою: “nadpor[ucznik] Jar[oslav] Pasternak / Ukr[ajinský] Tabor / Liberec (Reichenberg) / Československá rep[ublika]”. Американська організація YMCA надавала фірмовий папір та конверти для інтернованих вояків.

Мій Винниченко⁵⁰ без Ваших дописок; мабуть хтось иньший його має.

В залученю пересилаю плян нашого табору, як дійде щасливо до музею. Рисував его для літографії мій брат Северин⁵¹.

В мене ніч нового. З Велико-українських ще оццадностей купив I том Springer'a: "Kunstgeschichte"⁵² (XI виданє з 1920 р.), Brieger'a: "Kunstsammeln"⁵³ (1920 р.) і Löschohorn'a: "Museumsgänge"⁵⁴ (також 1920 р.). Читаю тепер поводи і перетравлюю прямо.

Житє зачинає бути досить нудне. Через болото від тижня годі до міста вийти і нема прямо з чим і в чім там показуватись. Зі сподіваним приходом поборів стане ту далеко зноснійше і моді обцяємо всі дальше козакувати, доки треба буде. Для нас се Ehrensache (Durchhalten)*, а також вже привычка прямо (семий рік одним тягом).

Щиро здоровлю з належним глибоким поважанєм

Я. Пастернак

НМ у Львові, од. зб. 521, арк. 12.

21

До Іларіона Свенціцького

Ліберець, 20. I. 1921 [р.]

Вповажаний Пане Директор!

Голошу, що перепер на загальн[их] зборах фотограф[ічного] кружка, аби після розв'язаня табору колись в будуччині всі фотографії з таборового життя віддати у наш музей⁵⁵. Будуть гарні та історично вартісні річи. Позатим ніч нового.

Щиро здоровлю з глибоким поважанєм

Ярослав Пастернак.

НМ у Львові, фонд фототеки, № 18080.

22

До Іларіона Свенціцького

Ліберець, 23. II. 1921 [р.]

⁵⁰ Очевидно, йдеться про книгу Свенціцький І. Володимир Винниченко: спроба літературної характеристики. Львів: Накладом автора, 1920.

⁵¹ Северин Пастернак народився 26 вересня 1899 р. у селі Вацовичах Дрогобицького повіту, навчався в Академічній гімназії у Львові. 1918 р. перебував в австрійському війську і воював в Албанії на сербському фронті. З січня 1919 р. перебував в лавах УГА. Разом з братом пройшов військові випробування визвольної боротьби на Великій Україні аж до переходу на територію ЧСР. 1921 р. С. Пастернак вирішив навчатися у Гірничій академії у місті Пшібрамі. Входив до складу мінералогічної комісії при науковому студентському товаристві "Каменярі". Учасники товариства спеціально приготували колекцію мінералів і відправили її до Природничого музею НТШ у Львові. 1927 р. С. Пастернак повернувся до Львова, де викладав у ремісничій та народній школі ім. Бориса Грінченка. Один із засновників і діяльних членів Українського технічного товариства у Львові. Автор популярних статей у львівській періодичних виданнях "Життя і знання", "Діло", редактор "Технічних вістей". Після II світової війни залишився у СРСР, здобув 1961 р. ступінь доктора геологічних наук, професор Львівського університету, автор низки наукових публікацій та монографій. Залишив спомини про своє дитинство і про родину.

⁵² Спрінгер Антон (1825–1891) – німецький історик мистецтва і публіцист. Навчався в університетах Праги, пізніше Мюнхена та Берліна. 1859 р. призначений професором історії мистецтва Боннського університету. 1873 р. переїхав до Лейпціга, де продовжив викладання на філософському факультеті університету; читав лекції з середньовічного та новітнього мистецтва, а згодом очолив заснований Інститут історії мистецтва. Автор багатьох наукових та мистецтвознавчих праць, серед яких "Geschichte des Revolutionszeitalters" (Prag, 1849); "Österreich nach der Revolution" (Prag, 1850); "Österreich, Preussen und Deutschland" (Prag, 1851); "Kunsthistorische Briefe" (Prag, 1852–1857); "Bilder aus der neueren Kunstgeschichte" (Bonn, 1867). Ярослав Пастернак мав на увазі останнє двотомне видання, що витримало понад десяток перевидань і на той час вважалося вагомим дослідженням сучасного мистецтва.

⁵³ У своєму листі Ярослав Пастернак згадав німецького мистецтвознавця Лотара Альфреда Брігера (1894–1958) і його працю "Das Kunstsammeln. Eine kurze Einführung in seine Theorie und Praxis" (München: Delphin-Verlag, 1918).

⁵⁴ Див.: Löschohorn H. Museumsgänge. Eine Einführung in Kunstbetrachtung und Kunstgeschichte. Mit 264 Abbildungen... Bielefeld und Leipzig 1903.

* "Ehrensache, durchhalten" (нім.) – справа честі, до кінця.

⁵⁵ Загалом усі матеріали після ліквідації таборів інтернованих були передані до Музею визвольної боротьби України у Празі. Понад тисячу фотографій надійшли 1926 р. до НМ у Львові [див.: Свенціцький, 1927, с. 3].

Високоповажаний Дорогий Пане Директор!

Я стало сліджу за музейно-збирацьким рухом на прикарпатській Україні і тепер в залучено пересилаю два витинки з "Руської Ниви"⁵⁶, органу "русської хліборобської партії" з Ужгорода. Автором статі про музей є А. Дівнич⁵⁷, Галичанин, матурист гімназії, з потреби музейник, на жаль без жадної фахової підготовки.

Сьогодні заснував ся в нашій таборі "мистецький гурток" під проводом артиста сотн[ика] Юліяна Буцманюка; мене вибрали при тім архіварем сего гуртка. Взагалі я ту вже налоговим громадським архіварем, бо той уряд сповняю собі на славу а громаді на пожиток вже в трех ріжних культурно-просвітних наших інституціях в таборі. Шкода лиш, що до виконувания сих урядів лишаєсь мені поза всякою урядовою канцелярициною рішучо за мало часу, а то можнаб зібрати масу прегарних істор[ичних] матеріялів відносно Армії⁵⁸.

Супроти заборони всякої військової праці займаємось на разі лиш культурно-просвітною роботою, яка справді дуже гарно розвиваєсь.

Викорінилисьмо прим[іром] зовсім неграмотність серед нашого стрілецтва в таборі, заложили для них курс висшої освіти в роді людогого університету і кілька практичних курсів, ведемо зовсім гарний театр з добрими силами і бібль[о]теку, а крім сего добре розвиваєсь історична, фотографічна і спортова секція. Хто мав яку підмогу з хати, кінчить в Празі студії, здають іспити, докторати, а много записалось на першій семестр. На загал хлопці притьмом кинулись до науки⁵⁹, що Чехи на всі заставки хвалять і за примір своїм ставлять. Шкода лиш, що Ужгородський греко-кат[олицький] Владика⁶⁰ не хоче наших принимати у свій духовний семінар, бо і на сей хліб неоден ту претендує. Вся братія гуртом старієсь, знакомі дівчата в Галичині десь вже всі повиходили замуж, так що трудно буде улюкувати де в добрім "підприємстві" свій заручиновий перстенець. А може Ви, пане Директор, згодитесь радше на безженного помічника?!

Пршу ласкаво написати децо про розвій музея і чи скоро вийде намірений альбом? Я давно хотів післати предплату на него, та на досаду жадна почта грошій в Галичину не приймає. Як стоять фінанси музея, чи є у Вас який помічник?

Щиро здоровлю Вас, Пане Директор, всім добром та остаюсь з правдивим глибоким поважанєм

Я. Пастернак.

НМ у Львові, од. зб. 521, арк. 13.

23

До Іларіона Свєнціцького

Ліберець, 28 / II. 1921 [р.]

Високоповажаний Дорогий Пане Директор!

⁵⁶ "Руська Нива" – орган Руської хліборобської партії, що об'єднувала українську інтелігенцію та частину духовенства Підкарпатського краю ЧСР. Часопис заснований 1920 р. в Ужгород під редакцією Михайла Брацайка. Видання існувало до 1924 р.

⁵⁷ Антін Дівнич – один із учасників Визвольних змагань в Україні, після 1920 р. опинився на Закарпатті. Активний член товариства "Просвіта" в Ужгороді, зокрема, музейної комісії, що займалася справою створення постійнодіючого музею [див.: Дівнич, 1921, с. 9].

⁵⁸ Серед старшин УГА, що опинилися в таборах інтернованих, широко пропагувалася справа збереження матеріялів та пам'яток воєнного періоду. Була організована спеціальна підготовча група, яка активно розпочала збирати рукописні матеріяли та фотографії для великого "Історичного альманаху УГА". До редакційного комітету входили, поряд з Ярославом Пастернаком, Петро Будз і Мирон Дольницький.

⁵⁹ Після 1920 р. на території ЧСР опинилося чимало української молоді. Організована в Празі Українська академічна громада нараховувала у 1922 р. понад 1, 2 тисячі членів. Завдяки підтримці президента Томаша Масарика та уряду ЧСР українські студенти мали змогу навчатися у багатьох вищих школах, зокрема, у Карловому університеті Праги. Також були створені та функціонували українські навчальні заклади: Український вільний університет; Український високий педагогічний інститут ім. Михайла Драгоманова; Українська господарська академія у Подебрадах.

⁶⁰ Наприкінці XVIII ст. за указом австрійської цисаревої Марії Терези була проведена реорганізація Мукачівської єпархії. Резиденція єпископа Андрія Бачинського, духовна семінарія, велика єпископська бібліотека, що нараховувала 9 тисяч томів, греко-католицький ординаріат були перенесені з Мукачево до Ужгорода. Спеціально для семінарії були використанні приміщення Ужгородського замку. 1912 р. Мукачівським єпископом обрано Антонія Паппу. Його і мав на увазі Ярослав Пастернак.

В залученню пересилаю два витинки з ужгородських часописей, які дістаю до свого архіву. Він числить з нинішнім днем 160 чисел і заповнив вже спору скринку. Збираю між прочим всякі українські часописи цілого світа і витинки на українські теми з чеських і німецьких часописей. Шкода, що нема як переслати Вам хоч одно число нашого таборового журналу “Укр[аїнський] Скиталець”⁶¹ на показ – видаєсь справді з артистичним смаком, зміст переважно історичний, з ілюстраціями. Видаємо єго в 300-500 примірниках при помочи машини до писаня і цикльостилю. Навіть з Америки пронумератори поголосились!

*Що нового чувати в музею, Пане Директор? Чи є добрий приріст, чи маєте якого помічника?
Щиро здоровлю з правдивим глибоким поважанням*

Ярослав Пастернак

НМ у Львові, од. зб. 521, арк. 14.

24

До Іларіона Свенціцького

[Ліберець, 1921 р.]

Доктор Іван Панкевич⁶², що був кажеться у віденській бібліотеці, зараз при якійсь шкільній раді в Ужгороді. Адрес: Uzhorod – Drugeth, 2. Podkarpaty

Я. П[астернак].

Він стараєсь також зорганізувати там музей⁶³.

НМ у Львові, фонд фототеки, № 18078*.

25

До Іларіона Свенціцького

Йозефів⁶⁴, в липні 1921 [р.]

З табору українських стрільців в Чехії

Високоповажаний Дорогий Пане Директор!

Сердечно дякую за ласкаву пам'ять; зі Львова взагалі якомсь дуже тяжко діждатись відповіді. Писав до Раковського⁶⁵, Крип'якевича⁶⁶, Гнатюка⁶⁷, канцелярії Наук[ового] Тов[ариства], просив книжок

⁶¹ У вересні 1920 р. вийшов табірний журнал “Український скиталець”. Перше число підготував колишній редактор часопису “Буковина” у Чернівцях Микола Левицький, поручник УГА, що 30 червня 1921 р. помер від ран у шпиталі м. Ліберці. Продовжив редагування видання Яків Голота, а в Йозефові редакцію очолив Осип Демчук. У 1922 р. часопис змінив свій зовнішній вигляд і від “рукописного” ротапринтного варіанту перейшов до повноцінного друкарського шрифту. У 1923 р. редакція перемістилася до Відня. На сторінках часопису з’явилося кілька статей Ярослава Пастернака на історичну тему.

⁶² Іван Панькевич – відомий український мовознавець, історик і педагог. Народився 6 жовтня 1887 р. у селі Цеперів Жовківського повіту. Навчався у Львівському та Віденському університетах. Деякий час працював в Дипломатичній академії (Konsularakademie in Wien). 1920 р. переїхав до ЧСР і оселився на Закарпатті, де призначений професором української гімназії в Ужгороді (1920–1939). Один із засновників товариства “Просвіта” та “Педагогічного товариства”, редактор Наукового збірника товариства “Просвіта”, журналу “Підкарпатська Русь”. Його широка наукова та педагогічна діяльність охоплювала дослідження фонетики й морфології місцевих говірок, вплив пам’яток церковнослов’янської мови на генезу української мови та підготовку низки шкільних підручників. Влітку 1939 р. переїхав до Праги, де очолив відділ україністики в празькому університеті й одночасно викладав українську мову в УВУ. Помер 6 жовтня 1958 р. у Празі.

⁶³ У 1920-ті роки в Ужгороді окремі діячі культури та науки впроваджували ідею організації нового державного музею та охорони пам’яток на Закарпатті. Серед багатьох ентузіастів варто згадати імена Антона Дівнича, Івана Панькевича, Михайла Новаківського, Володимира Залозецького. При товаристві “Просвіта” в Ужгороді була створена спеціальна Музейно-бібліотечна комісія. Пізніше невелика збірка, що налічувала кілька цінних рукописів, ікон, дерев’яних виробів стала зав’язком великого музею на Закарпатті.

* Текст виконаний на поштовій листівці з зображенням споруди Промислового північно-чеського музею (Reichenberg. Nordböhmisches Gewerbemuseum).

⁶⁴ Наприкінці XVIII ст. у місцевості Плес на північному кордоні Габсбурської монархії за наказом цесаря Йозефа II були зведені потужні фортифікаційні укріплення. Утворене в першій половині XIX ст. містечко отримало назву Йозефів (нім. *Josephstadt*). Після революційних подій 1848 р. каземати фортеці були перетворені у в’язницю. У 1948 р. Йозефів увійшов окремою міською дільницею до складу міста Яромерж. 1 квітня 1921 р. інтерновані українські вояки були переведені з Ліберців і Німецького Яблонного до табору в Йозефові. Команду табору перебрав старший за рангом полковник Арнольд Вольф, що належав до тих німецьких старшин, які 1918 р. добровільно зголосилися до лав УГА. 1926 р. чехословацький уряд ліквідував останній табір в Йозефові. Чимало колишніх стрільців і старшин виїхало до радянської України.

яких, научної літератури, бодай належачих ся мені як членови “Записок Наук[ового] Тов[ариства]”⁶⁸, і народ мовчить на всіх язиках, мов води в рот понабирали. Чи така остра цензура, чи прямо “страха ради юдейського”? Ви одинокий Львовянин, що вже третій раз написав, і за це щиро дякую Вам, Пане Директор.

Пишете: довго кажу ждати на себе. Національний обовязок і військова карність каже раз зачате діло довести якось в порядку до кінця і як сталий живий протест в тут[ешніх] таборах поза краєм дїждати остаточного рішення нашої справи можними сего світа. Того вимагає від нас Диктатура, обіцяючи рівночасно вирішення Східної Галичини⁶⁹ на koniecь сего місяця. Се вже кільканайцятий з ряду речинець, а певно і не послідній! Ходячі зараз по Галичині вісти про нас, се звичайна чиясь провокація, бо-ж ми всі прецінь обезброєні і зброю віддадуть нам Чехи доперва на приказ або за дозволом антанти, на що пока зовсім не заносить ся. Бенеш⁷⁰ намагаєсь наладити відносини з сусїдами лиш мирною дорогою і тому старанно уникає всего, що моглоб викликати конфлікт міждержавний.

Одним з головних завдань наших стрільців на Чехословачині це пропатанда, ознайомлювання Чехів з Україною і Українцями взагалі, а з окрема з нашими державно-національними ідеями, що зовсім не легка річ супроти завзятого сліпого русофільства, яке без[з]критично проникло до найнищих верств населення і часто виступає під милозвучним та дійсному станови річи зовсім невідподаючим кличем “панславянофільства”. Панславїзм дуже гарна і велика ідея⁷¹, але ніяк неможна її по тутешньому

⁶⁵ Раковський Іван – відомий діяч української науки, голова НТШ у Львові. Народився у родині священика у селі Чагрів Рогатинського повіту. Навчався у Львівському університеті, з 1896 р. учитель українських гімназій у Коломиї та Львові. Під керівництвом Федора Вовка студіював антропологію, брав участь у літніх експедиціях вченого на Поділлі, навчався у Петербурзі та Парижі. У роки війни працював у Відні у “Forschungsinstitut für Osten und Orient”; 1921–1925 рр. один з організаторів і професорів зоології й антропології у Таємному університеті у Львові. Ще перед війною І. Раковський підтримував наукове зацікавлення антропологією студента Ярослава Пастернака.

⁶⁶ Іван Крип'якевич належить до тих українських істориків, що розпочали свою діяльність під керівництвом Михайла Грушевського, і по-праву вважається представником Львівської історичної школи. Перші наукові статті опублікувані 1905–1907 рр. у “Записках НТШ”. І. Крип'якевич був ініціатором та відповідальним редактором часопису “Ілюстрована Україна”, що з'явився у січні 1913 р. і об'єднав багатьох молодих авторів, зокрема Михайла Возняка, Миколу Євшана, Миколу Голубця, Володимира Гребеняка, Івана Іванця та Ярослава Пастернака. Зберігся лист І. Крип'якевича до Я. Пастернака від 1922 р., у якому автор як член редакційної колегії “Записок НТШ” обговорював пропозицію ведення бібліографічного відділу видання.

⁶⁷ Лист до Володимира Гнатюка Ярослав Пастернак написав 30 жовтня 1920 р. ще у таборі у Ліберцях.

⁶⁸ “Записки Наукового Товариства ім. Шевченка” – наукове періодичне видання, що під редакцією Михайла Грушевського виходило протягом 1894–1913 рр. і стало важливим чинником інтелектуального розвитку України. Після 1914 р. часопис почав з'являтися нерегулярно, хоч редактори й намагалися відновити колишні показники основного друкованого органу НТШ. У роки воєнного лихоліття вийшло лише кілька томів, що зберігали нумерацію та містили, очевидно, матеріали накопичені ще у період редакторства М. Грушевського. У 1919 р. вийшов СХХVІІІ-й том, у 1920 р. – СХХІХ-й та СХХХ-й томи без зазначення відповідального редактора. На сторінках “Записок НТШ” у той час друкувалися Василь Щурат, Михайло Возняк, Ярослав Гординський, Володимир Гнатюк, Іван Крип'якевич, Іван Брик, Філарет Колесса, Олександр Барвінський. Ярослав Пастернак як звичайний член Товариства, який по війні оплатив заборгованість з внесків, розраховував на обов'язковий примірник.

⁶⁹ Після поразки у війні з поляками керівні кола ЗУНР доклали максимум зусиль у досягненні рішень проблеми східної Галичини на свою користь. Важливим чинником у цій дипломатичній боротьбі була кількатисячна українська військова колонія у ЧСР. Як відомо, Рада амбасадорів після тривалих дипломатичних дискусій у березні 1923 р. залишила західну Україну під протекторатом польської держави.

⁷⁰ Едвард Бенеш (Edvard Beneš) творець зовнішньої політики Чесько-Словацької республіки у роки правління президента Томаша Масарика. Народився у селянській родині 1884 р., навчався у чеській гімназії на Віноградех у Празі. 1904 р. розпочав навчання у Карловому університеті, продовжив в університетах Сорбона у Парижі та Берліну. У роки війни – на еміграції в Парижі, де очолив політичний чесько-словацький рух. У післявоєнний період новостворенна ЧСР зайняла виняткове місце і завдяки підтримці Антанті найкраще скористалася результатами війни серед молодих держав Центрально-Східної Європи. Так, на мирній конференції 1919 р. у Парижі Едвард Бенеш домогся приєднання Закарпатського регіону до ЧСР як автономної області. 1921–1922 рр. обирався прем'єр-міністром уряду ЧСР. Після смерті 1935 р. Т. Масарика виконував обов'язки президента.

⁷¹ Політична течія, що виникла в інтелектуальному середовищі західних і південних слов'ян у період національного відродження. Уперше цей термін використав чеський вчений Ян Геркель 1826 р. у своїй праці “Elementa universalis linguarum Slavicarum”. В основі цього культурного на початках руху лежали уявлення про етнічну і мовну спорідненість слов'янських народів центральної, південної та східної Європи. Основоположниками сформованої ідеології вважають Йозефа Добровського, Петера Шафарика, Яна Коллара, Вуко Караджича. Пізніше

розуміти. Рецензії в місцевих ч[есько-]сл[овацьких] часописах про наші театральні вистави називають нашу мову “малозрозумілим українським діалектом”!

Згодом переконалися, що не все може бути тут мова про злу волю, а тільки, головна причина з початку на кождім новім місці стало неприхильному відношенню до нас – це крайнє невіжество найелєментарніших річей про нас, так що не лише антантські політики вважають нас нерозривною частиною далекого півкультурного Сходу, але і все населення західної Європи. “*Východný Halič*”^{*} разом з Буковиною лежить на пограничу Європи і Азії!

Від часу перенесення стрілецького табору з чисто німецької околиці Ліберця (Reichenberg) в чисто чеське середовище до Йозефова, відносини значно змінилися на краще. Головна причина: концерти, театральні вистави і змагання копаного мяча, які стрільці уладжують для місцевої публіки. Маємо добре вишколений і зіспіваний мужеський хор в силі до 50 людей⁷², прямо першорядну як на наші відносини театральну дружину в силі 40 душ і 3 добрі дружини копаного мяча, і тими середниками ми завоювали вже остаточно інтелігенцію цілого повіту і змінили її переконання про невідомих їм блище українців. Прийшло цим лекше, що мимо розкритчаної чеської музикальності нема на цілий повіт ні одного мужеського хору, де наприклад сам місцевий військовий гарнізон числить до 10000 душ, а в тому кількості самих старшин; також нема в цілому повіті ні одної чеської аматорської театральної дружини (не говорячи вже про заводів), а з 5 повітових дружин копаного мяча наша 1-а має друге місце. На днях приміром їде наш театр з “Невольником” до Пардубиць⁷³, звідтам в неділю дальше до Кутної Гори⁷⁴, а футболісти поїдуть до 10 км віддаленої Ужіці⁷⁵ на меч. Рухають ся наші хлопці мимо ненайкращих матеріяльних відносин та дуже лихого харчу. А відносини ті ось які: приміщення в бараках дуже “політному” збудованих, харч в скупо вимірній пайці, дуже одноманітний і приправлений маргариною і вкінці денна платня 50 сотиків, без різниці степеня старшинам і стрільцям. Жий і уживай! До того 6 папіросів-драмок (“драматичних”) денно, за які треба заплатити з тих 50 сотиків.

Дотепер приходили деякі датки з Америки, а також бригада ген[ерала] Курмановича з Яблінного⁷⁶ мала повні побори (гажу) і складала 16% з того на місячну періодичну підмогу для нас. Тепер розпорядок чеського міністерства народної оборони (M[inisterstvo] N[árodní] O[brany]) з кінця минулого місяця відібрав яблонецькій бригаді повні побори, полишаючи їм лиш по 5 Корон чеських денно

успіхи Російської імперії у війнах на Балканах проти Туреччини спричинились до того, що деякі із діячів висунули думки про політичне об'єднання слов'янських народів під зверхністю Росії. Вплив панславистичних ідей в Україні виразно помітний у програмі Кирило-Методіївського братства.

* “*Východný Halič*” (чес.) – Східна Галичина.

⁷² Чоловічий хор у таборі складався в основному зі старшин. Правдоподібно, що участь у ньому брав і Ярослав Пастернак. Діяльністю хору керувала спеціально створена співоцька секція Культурно-просвітнього кружка під керівництвом четаря Олекси Лукіяновича [див. фото: Солтикевич, 1964, с. 41].

⁷³ Місто Пардубице (чес. *Pardubice*) відоме в історії Чеського королівства з XIII ст. З цього міста походив один із впливових політиків середньовічної Європи – празький архієпископ Арношт, близький радник чеського короля Карла IV. Власники Пардубиць родина Перштайнів звела кам'яний замок, що у XVI ст. був перебудований в ренесансному стилі, а вже у 1920 р. перетворений чесько-словацькою владою на музей (*Východočeské muzeum*).

⁷⁴ Перша письмова згадка про місто Кутна Гора (чес. *Kutná Hora*) датується 1289 р. У роки правління чеського князя Вацлава II (1278–1305) місто отримало привілей на розробку родовищ срібної руди. На середину XIV ст. місто досягло високого рівня промислового виробництва і займало друге місце за величиною у Чеському королівстві після Праги.

⁷⁵ Ужіце (чес. *Úžice*) – невеличка місцевість у південно-західній околиці Кутної Гори. В XII ст. тут був збудований храм в романському стилі, що зберігся донині і є пам'яткою середньовічної архітектури.

⁷⁶ Курманович Віктор – український військовий діяч, генерал-четар УГА. Народився 26 лютого 1876 р. у селі Вільшаниця Золочівського повіту у родині священика. Навчався у Золочівській гімназії, кадетській школі та у Військовій академії у Відні. Службу проходив у 30-тому полку піхоти у Львові. В роки I світової війни командував полком на італійському фронті. У листопаді 1918 р. командант військової групи “Північ”, яка відзначилася успішними бойовими діями на українсько-польському фронті по лінії Белз – Янів. Згодом, на базі групи було створено I Корпус УГА на чолі з полковником Віктором Курмановичем, в лютому-червні 1919 р. він є начальником штабу Начальної Команди, а після загибелі Дмитра Вітовського – секретарем військових справ ЗУНР. Після поразки у Визвольних змаганнях В. Курманович виїхав з України до Чесько-Словацької республіки, де в червні 1920 р. прибув до табору інтернованих вояків у Німецькому Яблонному. 1918 р. у США був створений спеціальний представницький орган – Український народний комітет, що вів широку політичну та громадську діяльність у справі української державности. Серед завдань Комітету був збір фінансових засобів та надання допомоги вигнанцям з України.

для старшин, а децю менше для стрільцтва, в наслідок чого підмога з цього боку цілком відпала, а також Америка від 6 неділь не прислала ні сотика, так що зараз переживаємо велику фінансову кризу, але й її перебудемо. З Відня і від нас зіхали ся перед двома днями в Празі компетентні чинники на нараду, якої вислід покищо незвісний. До того прийшло, що квестія жолудкова виринула на перший плян і кермує цілою працею в таборі. А відомо, що “vanus venter non studet libenter”*. В таборі є вже кільканайцять випадів “курячої сліпоти” в наслідок недостатного харчу і браку в нім товщу. Часто повторюєсь клич “добути – або дома не бути”, а яка заплата за се буде? Розуміється на случай доброго вислїду справи. Але й її перебудемо. Боїмося одного: погоджуємося з тим, що останемо ще якийсь час в армії, скажім рік, аж до цілковитого унормованя мілітарних відносин, підховують за той час відповідне число військових ембріонів, всі цивільні посади пообсаджують тими героями, що тепер в хаті сидять, а відтак відпустять нас з армії шукати собі якого хліба. Дай Боже, аби наші песимісти що до того помилялись.

7. VII. На закінчення скажу децю й про себе: мої музейницько-архіварські здібности, перецеплені силою на військовий ґрунт, перетворились тепер в замилуваня до всякої канцелярщини, актів, паперів, розпорядків і взагалі за писаного і друкованого паперу, так що я від часу революції налоговим і майжебезупинним адютантом, а по спеціальности: перзональний референт. Крім сего 2–3 таборові громадянські уряди, так що в мене зараз цілий день битком занятий: ціле дополудня секретарюю в наших фінансовім запомоговім товаристві “Самопоміч”⁷⁷, а пополудни тесаме в комісії для провірки степенів старшин і підстаршин, які сягають ся сюди зі всіх усюдів, з краюта еміграції. Поза тим веду дневник табора і таборовий архів вкупі з архівом У[країнської] Гал[ицької] Армії. Роботи в брід, так що для себе самого і часу не стає, хоч впрочім і жадної нагоди немає. Ще в Ліберці можна було ходити до музейної бібліотеки, а ту, вже четвертий місяць, мов на пустини за світом. Льокальний малий музейчик в сусіднім Яромержу⁷⁸ на величину 1/5 нашого, без бібліотеки. В куті стоїть всего одна шафа книжок XVI–XVIII в[іку], самі чеські стародруки не-музейницького змісту. Моє дальше самообразоване стануло на безвиглядній мертвій точці, фахової літератури цілковитий брак, ніяк студіювати історію та урядження чеських музеїв. Супроти скупих матер[іяльних] засобів годі і децю потрібного придбати для музея, крім деяких дрібниць. Сумно тай годі, остаєсь ще оден спосіб заради: дописувати до наших америк[анських] часописей про наше таборове життя і взагалі життя еміграції в чеській державі, заробити тим місячно кілька долярів і в сей спосіб роздобути средств на закупно потрібної літератури для себе і музея. Але і насе треба часу, а головно відповідного настрою, бо часом як роздумаси над загальним положенням, а з окрема над собою, то на тиждень-два перо випада з рук, жадна робота не берєся, і треба збирати знов силу волі, аби мимо всего заткати очи і уха та дальше працювати. Часом духові переживаня далеко тяжче фізичних.

Интересно-б знати, як задивляєсь на еміграцію наша думаюча інтелігенція в краю? Що на їх думку нас тут тримає: обовязок, чи лиш страх перед польською тюрмою, та головне: чи приносить яку користь загальній справі наше сидження тут? Ми думаємо і бачимо, що приносить, і лиш те переконання держить нас тут в обставинах дуже поганих, так що не одному прийдець роками направляти здоровля, а бодай півроку добре відживлятися, аби стати здібним до дальшої нормальної духової праці. Якби не це і еміграція не мала жадного впливу на хід політичних подій, так осталоб ся лиш: “прийдіте, поклонім ся...”, але се кождий з нас (розумієсь виключивши слабодухів, яких в кождій справі відповідний відсоток) відкладає на сам крайний кінець послідного пляну.

9. VII. Розбалакав ся, що годі скінчити, бо вже третій день пишу. Може знудив я Вас, пане Директор, так простіть; мушу зазначити лиш, що для оминеня песимізмів писав лиш в таких хвилях, де можна було зовсім спокійно думати і безсторонно осуджувати.

* “vanus venter non studet libeuffer” (лат.) – на порожній шлунок навчання не йде.

⁷⁷ Спеціально для взаємодопомоги в таборі було організоване кредитне товариство “Самопоміч”, головою обрано Корнила Крушельницького, скарбником – Івана Байгерта, а писарем – Ярослава Пастернака [Український Скиталець, 1921, ч. 7, с. 32].

⁷⁸ Вперше місто Яромерж (чес. Jaroměř) згадується в історичних документах 1126 р. У XIII ст. чеський князь Пжемислав Отокар II надав місту привілей на самоврядування. Згодом упродовж двох століть Яромерж інтенсивно розвивався і перетворився у значний економічний центр регіону. Нині це невеличке місто Чеської республіки.

На закінченє маю ще одну просьбу, супроти сего що Львів не обзиваєсь і вже шкільні ферії зайшли у професорів з Наук[ового] Тов[ариства]: прошу вистаратись ласкаво, аби канцелярія Наук[ового] Тов[ариства] прислала мені сюди "Записки", як що взагалі які виходять. Як можна, просивбим також о "Записки" з 1920 року. Радо пішло гроші на порто, але може при нагоді, бо тепер в моїй касі хронічний відплив, так що годі й післати що на Ваш альбум, на який – признам ся – дуже нетерпеливо чекаю, бо се має і мусить бути початкове виданє історії нашої культури⁷⁹. Перворядний зараз Springer повстав тако з кількох таких альбумів. (Чи є у нас V-ий том Springer'a, бо я ту видів такий, виданє 1921).

Кінчу просьбою потвердити ласкаво відбір сего листа з двома залученими видівками і щирим привітом для Вас, Пане Директор, з належним глибоким поважанєм

Я. Пастернак.

НМ у Львові, од. зб. 521, арк. 16–18.*

26

До Іларіона Свенціцького

Йозефів, 9. VIII. 1921 [р.]

Високоповажаний Дорогий Пане Директор!

Щире велике спасибіг за труд та вислані два томи Записок і Гнатюкову "Покритку"⁸⁰. Читає наша професорська братія в таборі, аж книжки вже розлазять ся. Треба буде дати оправити. Рівночасно від Гнатюка через Прагу дістав відбитку своїх антропометричних помірив в Жовківщині з "Матеріялів до етнолоогії"⁸¹. Скромно моя перша дитина виглядає, але дасть Бог прожити то слідуючі вийдуть вже товстійші.

В залученю прошу прийняти ласкаво в доказ відданя й пошани досить можливо зроблену мою світлину. Прихуд чоловік децо, стратив цілий пуд на вазі від 1914 року, але не нарікаю, бо добре мені з тим. Грубасови тяжко булоб сапати по галицьких церквах та дзвінницях.

В нас нич спеціально замітного. Дня 29 VII поховалисьмо на тут[ешньому] кладбищи поручн[ика] Андр[ія] Гладішовського⁸², який помер на запаленє нирок в наслідок минушої зими в бараках, а сьогодні ховаємо стрільця Івана Кравзе⁸³, Придніпрянця, що помер на сухоти, яких також набавив ся минушої зими в бараках. Як що прийдєсь ту ще раз зимувати, так навесну подібних случаїв буде далеко більше, а много з нас покине колись табор з початками сухіт. Найвисша Рада радить собі тимчасом поволи дальше, та Бог знає, чи на теперішній сесії взагалі прийде наша справа на стіл. Відень запевняє нас офіційально, що так, а тим часом Прага перечить сему, кажучи що справа прийде вправді на денний

⁷⁹ Очевидно, Ярослав Пастернак згадав про підготовлені Іларіоном Свенціцьким до друку видання "Прикраси рукописів Галицької України XVI-ого віку", що з'являлися окремими випусками у видавництві Отців Василіан у Жовкві 1922–1923 рр.

* Збергіся чорновий варіант листа.

⁸⁰ Йдється про етнографічну працю Володимира Гнатюка "Пісня про покритку, що втопила дитину" [див.: Матеріялі до..., 1919, с. 249–389].

⁸¹ У стінах Львівського університету Ярослав Пастернак брав активну участь в роботі антропологічної лабораторії професора Яна Чекановського. У березні 1914 р. він провів у Жовкві детальні обміри 250 рекрутів. У своїх антропологічних дослідях, що мали стати підґрунтям майбутньої наукової дисертації, Я. Пастернак користувався інструментом, позиченим у свого вчителя. В травні 1916 р. він надіслав підготовлений і доопрацьований матеріал секретарю НТШ Володимиру Гнатюку. За результатами проведених антропологічних обстежень у 1919 р. вийшла у світ перша наукова праця [див.: Пастернак, 1919, с. 231–247].

⁸² Андрій Гладішовський народився у Тернополі в сім'ї лікаря, навчався у віденській Вищій аграрній школі. З початком війни перебував в австро-угорській армії, восени 1918 р. у чині поручника УГА був командантом сотні військової групи "Схід" на фронті під Львовом. У складі IV бригади пройшов увесь бойовий шлях УГА. У квітні 1920 р. під Літином на Великій Україні потрапив в польський полон і був відправлений до табору військово-виполонених в Тухолі. Разом з іншими галичанами перейшов на територію Чесько-Словацької республіки і опинився у таборі інтернованих. 27 липня 1921 р. помер у лікарні міста Йозефова [Український Скиталець, 1921, ч. 8, с. 27].

⁸³ Петро Стеців походив з Наддніпрянської України, народився у селі Петрівка на Катеринославщині. Жив у таборі під псевдонімом Іван Кравзе. Помер 7 серпня 1921 р. і був похований на місцевому цвинтарі в Йозефові [Український Скиталець, 1921, ч. 9, с. 34].

порядок, не буде однак ще дефінітивно рішена. Льюїд Джордж⁸⁴ хоче казеться усі справи сходу трактувати *in unctim**.

Перед-вчера далисьмо гарний концерт укр[аїнської] пісні для публіки в місті, про який ч[есько-]сл[овацька] критика висловлює з великими похвалами. Програма залучаю.

Щиро здоровлю Вас, Пане Директор і кінчу словами належної глибокої пошани

Я. Пастернак.

НМ у Львові, од. зб. 521, арк. 19.

27

До Іларіона Свенціцького

Йозефів, 19. IX. 1922 [р.]

Вповажаний Пане Директор!

Сьогодні дістав вже відпустку в руки і починаю пакуватись на 30 с[е]го м[ісяця] до Праги⁸⁵. Чи дістали мого листа?

Щиро здоровлю з належн[им] правдивим поважанєм

Я. Пастернак.

НМ у Львові, фонд фототеки, № 17468**.

28

До Іларіона Свенціцького

Йозефів, 24. IX. 1922 [р.]

Дорогий Пане Директор!

Щиро дякую за листа та вказівки. Постараюсь по змозі найліпше з них скористати, аби лиш осягнути корисні умовини праці, не мерзнути тепер в зимі, не бути більш голодним ніж се зносить старий військовий жолудок, та бути при повнім здоровлю, бо тепер нерви стали мені в останніх часах трохи дошкулювати.

До Праги виїжджаю за тиждень; хата досить можлива вже є, ходить лиш о найдене доброї кухні. Відтак пригадаю ся зараз проф[есору] Рудницькому⁸⁶ (він тепер ще у Відні) та треба зазнакомитись з проф[есором] Антоновичем⁸⁷ і Щербаківським⁸⁸. Не знаю, чи це той Щербаківський, що був у нас перед війною в музею?

⁸⁴ Дейвід Ллойд Джордж (David Lloyd George, 1863–1945) – державний і політичний діяч Великої Британії, прем'єр-міністр уряду у 1916–1922 роках, один із головних учасників мирної конференції у Парижі. З усіх політиків повоєнної Європи Ллойд Джордж єдиний найбільш прихильно ставився до українського питання, зокрема, щодо розмежування території Західно-української народної республіки та Польської держави по так званій лінії Керзона. Про значення та підсумки Версальського договору Ллойд Джордж говорив на засіданні парламенту, а основним гаслом Британської дипломатичної місії вважав клич “*Fair play*” [див.: Тверде слово..., 1921, с. 1–2]. Наприкінці 1922 р. змушений був подати у відставку і відійти від активного політичного життя. Залишив кілька томів споминів з часів війни та повоєнного мирного врегулювання [див.: Lloyd, 1933; 1938].

* “*in unctim*” (лат.) – разом, вкупі.

⁸⁵ У вересні 1922 р. Ярослав Пастернак отримав право вільного пересування і змогу покинути табір для інтернованих військовиків у Йозефові, а 1 жовтня він прибув до Праги. Після тривалих і виснажливих випробувань у роки I світової війни та Визвольних змагань він опинився з великою групою українських вигнанців у столиці новоствореної Чесько-Словацької республіки. Загалом Прага зайняла особливе місце в історії розвитку української науки та освіти 20–30 рр. XX ст.

** Текст виконаний на поштової листівці з зображенням пам'ятника полеглим за волю України, створеного за проектом Михайла Бринського.

⁸⁶ У липні 1923 р. професор УВУ Степан Рудницький організував першу в нових умовах геоморфологічну експедицію для обстеження гірського масиву Карпат. Разом зі студентами відомого географа у подорож вирушив Ярослав Пастернак, що ставив перед собою конкретні наукові цілі, пов'язані з антропологічними, топографічними та діалектичними аспектами української присутності в регіоні. В Ужгороді до гурту подорожніх приєднався також урядовець шкільної управи Підкарпатської Русі Володимир Бирчак [див.: Бирчак, 1942, ч. 162, с. 4–5; ч. 163, с. 3–4; Федів, 1942, с. 3–4].

⁸⁷ Дмитро Антонович народився у Києві 1877 р. у родині відомого історика Володимира Антоновича. Навчався у Київському університеті, де спеціалізувався у вивченні історії мистецтва та театру. 1906 р. змушений був виїхати за кордон, певний час перебував у Львові. Після повернення до Києва 1912 р. розпочав викладацьку діяльність у мистецькій школі. У 1917 р. політичний та державний діяч Центральної Ради у Києві. Пізніше перебував

Щиро здоровлю з належним правд[ивим] поважанєм та прошу на дальше о ласкаву память.

Ярослав Пастернак.

НМ у Львові, од. зб. 521, арк. 24.

29

До Іларіона Свенціцького

Йозефів, 29. IX. 1922 [р.]

Дорогий Пане Директор!

При порядкованю своєї шуфляди збираючись в дорогу найшов кілька витинків музейних, які пересилаю в задученю. Може на що здадуть ся. Особливо справу "ex libris" вартоби порушити раз в научній пресі, бо досі не дуже цікавились нею. Свого часу Януш⁸⁹ займав ся спеціальним видавництвом на сю тему; чи жис він ще у Львові?

В архіві нашого Культ[урно]-просвітнього Кружка⁹⁰ є приготованих для музею кілька добрих чеських книжок та два оригінальні образки Новаківського⁹¹ олійні формату приблизно 20x15 см.

на еміграції у Римі, Відні та Празі. Один із фундаторів Українського Вільного Університету, тричі обирався ректором. Йому належить ідея створення Музею визвольних змагань України, директором якого був кілька десятиліть.

⁸⁸ За політичну діяльність відомий археолог і етнограф Вадим Щербаківський був арештований царською владою і висланий за межі Російської імперії. 1907 р. він вперше приїхав до Львова, де одразу познайомився з митрополитом Андреем Шептицьким, який і запросив його до співпраці у НМ. Кілька років своєї пошукової діяльності В. Щербаківський посвятив поїздкам по південних повітах Галичини з етнографічними та музейницькими цілями. Для НМ у Львові він зібрав чимало старовинних речей, серед яких найціннішою була гаптована плащениця XV ст. з села Жиравки львівського повіту. Також у архіві Музею збереглися свідчення про археологічні дослідження В. Щербаківського у селі Ліски коломийського повіту. 1911 р. вчений повернувся до Полтави і очолив археологічний відділ місцевого Земського музею. Цей період знаменний для В. Щербаківського широким археологічними дослідженнями в багатьох місцевостях України. Після 1921 р. він змушений був вдруге покинути Батьківщину і виїхати за кордон. У Празі В. Щербаківський був призначений професором археології Українського Вільного Університету і залишався на цій посаді до 1945 р. Автор кількох наукових праць: "Основні елементи орнаментати українських писанок і їхнє походження" (Прага, 1925); "Концепція Михайла Грушевського про походження українського народу" (Прага, 1941); "Формация української нації" (Прага, 1941) [див.: Пастернак, 1957, ч. 1, с. 32–40].

⁸⁹ Богдан Януш – один із відомих знавців та дослідників старовини Львова та загалом східної Галичини. Ще у гімназійному віці публікував свої статті і рецензії у польських та українських часописах. 1907–1908 рр. співробітник Музею та член Історико-філософської секції Наукового товариства ім. Шевченка. З 1914 р. він працював над втіленням проекту періодичного видання, присвяченого книжковому знаку. І тільки 1917 р. за підтримки Францішека Бяседського (*Franciszek Biesiadecki*, 1869–1940) Б. Янушу вдалося організувати та редагувати бібліофільський журнал "Exlibris" [див.: Exlibris. Pismo Poświęcone..., 1917–1929]. Сучасники згадують чудову власну книгозбірню Богдана Януша, яку він змушений був розпродати у роки I світової війни різним букіністам. Зокрема, Ярослав Пастернак придбав його книгу: *Julian Bartoszewicz. Szkic dziejów kościoła guskiego w Polsce*. Kraków, 1880. 493 s., яку невдовзі передав до бібліотеки НМ у Львові (Кн. вступу № 27930). Також Б. Януш написав одну статтю, у якій торкався теми запровадження українського екслібрису [див.: Карпович, 1918, ч. 18, с. 2].

⁹⁰ Ярослав Пастернак продовжив працю у Культурно-просвітньому кружку, який виник ще 25 вересня 1920 р. у таборі Ліберець. В непростих умовах табірної життя члени Кружка розвинули досить активну діяльність у різних напрямках, що давало змогу підтримувати духовний та інтелектуальний рівень багаточисленної громади. В рамках Статуту КПК складався з п'яти основних відділів: театральний, музичний, історичний, фотографічний і мистецький. Також довкола Кружка об'єднувалися хорові колективи, спортивні команди, гуртки самоосвіти, курси вивчення іноземних мов. Проводилися навчання на фахових спеціалізованих курсах підготовки кадрів для інтеграції в чеське суспільство. У Йозефові Кружок очолив давній студентський товариш Я. Пастернака четар Мирон Дольницький. Згодом усі надбання культурно-просвітньої діяльності українських таборів були представлені на великій виставці для широкого публічного огляду [див.: П..., 1923, с. 24–34].

⁹¹ Олекса Новаківський – відомий художник, який став певним символом українського Львова та основоположником мистецької школи. Народився у селі Слободо-Ободівка (тепер Ольгопільського р-ну Вінницької обл.). Мистецьку освіту здобував у приватній школі в Одесі (1888–1892), згодом продовжив навчання у Краківській Академії мистецтв (1892–1900). Живописна манера Новаківського сформувалась на творчому засвоєнні принципів імпресіонізму. Його творчий шлях тісно переплітається з особистістю митрополита Андрея Шептицького. Перше їх знайомство відбулося у Кракові 1911 р. під час великої виставки Польського товариства прихильників мистецтв, де на огляд були виставлені кілька десятків полотен Олекси Новаківського. Щира зацікавленість й увага щедрого мецената і мудрого вчителя вплинули на подальше життя художника. Свого часу (квітень 1974 р.) Микола Мушинка виявив у Празі невідому збірку малярських робіт О. Новаківського, що походила з приватної колекції львівського адвоката Івана Голубовського [див.: Мушинка, 1990, ч. 3, с. 19–21].

На Вел[икій] Україні призбирав був для Вас таки кільканайцять добрих старих видань, та все опинилося в руках “товаришів”.

Щиро здоровлю з належним поважанням

Ярослав Пастернак

НМ у Львові, од. зб. 521, арк. 25.

30

До Іларіона Свенціцького

[Прага, 1 жовтня 1922 р.]

Щирий привіт після приїзду до золотої Праги шле

Я. Пастернак.

1. X. 1922

НМ у Львові, фонд фототеки № 19639.

31

До Іларіона Свенціцького

Прага, 19 жовтня, 1922 [р.]

Високоповажаний Пане Директор!

Мимо свого щирого бажання виїхати до Берліна⁹² я остав ся таки в Празі. Річ в тому, що укр[аїнський] вільний університет⁹³ відмовив мені научної стипендії, без якої я ніяк не можу покинути тут[ешньої] гостинної республіки і хоч-нехоч мушу “трунтувати” чеську науку.

⁹² На початку 20-х років ХХ ст. у столиці Німеччини витворилася колонія української еміграції. Ще у жовтні 1919 р. у Берліні перші прибульці об'єдналися в “Українську громаду”. 22 січня 1921 р. було засновано “Спілку студентів українців у Німеччині”, до якої входило майже 120 осіб, переважно з Наддніпрянської України, і яка зосередила свою діяльність на допомозі усім бажаючим вчитися у вищих школах. Безпосередньо студенти мали змогу навчатися в університетах Лейпцига, Мюнхена, Берліна. Спілку фінансово підтримував Допомоговий комітет на чолі з Володимиром Винниченком та Богданом Лепким. Редакція новоствореного періодичного видання “Українське слово” з 22 березня 1921 р. запровадила постійну інформаційну рубрику для вирішення справ студентства, а також подавала на сторінках адреси українських установ у Німеччині. Також до Берліна з'їхалася велика група відомих діячів науки і культури, серед яких були Зенон Кузеля, Іван Герасимович, Юліян Бачинський, Василь Сімович, Степан Томашівський. Влітку 1921 р. в будинку дипломатичного представництва Української народної республіки у Берліні, яке очолював Роман Смаль-Стоцький, були започатковані курси українознавства. Згодом за ініціативою “Спілки” тимчасовий характер курсів був змінений постійними заняттями у т. зв. Народному університеті. Очевидно, Ярослав Пастернак, володіючи досконало німецькою мовою, вирішив пробувати сили в одному з німецьких університетів щоби продовжити антропологічні студії, розпочаті ще до війни при львівському університеті. Але його бажання наштовхнулося на відмову сенату Українського Вільного Університету надати наукову стипендію. Отож він вирішив залишитися у Празі і кардинально змінити напрям наукових досліджень й заодно тему докторської дисертації.

⁹³ Перед українськими діячами науки, що опинилися на еміграції, постало питання створення для багатотисячної української академічної молоді спеціальних закладів з університетською програмою навчання. Ще у ході I світової війни представники українських організацій та товариств, що опинилися у Відні, утворили Загально-українську культурну раду. Серед завдань новоствореної громадської структури справа українського університету, що за ухвалою австрійського уряду мав утворитися 1916 р., набула першочергової ваги. Знані професори і доценти львівського університету Степан Рудницький, Олександр Колесса, Станіслав Дністрянський ініціювали створення спеціального “Комітету наукової помочи” для тих осіб, котрі займалися науковими дослідженнями або прагнули здобути вищий науковий ступінь. Задум відкриття окремого українського університету так і не вступив у силу в Габсбурській монархії. Наприкінці 1919 р. львівський університет, що став носити ім'я короля Яна Казимира, був закритий для українців. Польська влада в особі ректора Антоні Юраша застосувала т. зв. numerus clausus і до навчання допускалися тільки громадяни польської або союзних держав. Невтішна ситуація навколо відкриття державного університету змусила українців відповідно реагувати і творити власні курси вищої освіти як у Львові так і на вигнанні. З початком 1921 р. розпочався новий етап у творенні вищого навчального закладу. У Львові він набрав характеру приватного, що тримався загалом за рахунок пожертв свідомих громадян і безкорисливої праці педагогів, а в історію увійшов під назвою Таємний український університет. На еміграції цей процес отримав значно більші легальні можливості. З появою у Відні Михайла Грушевського та Дмитра Антоновича студентське життя набрало потужного розмаху, а існуючі випадкові наукові виклади перетворилися на систематичні студії в УВУ. Невдовзі створена університетська Рада звернулася до уряду Чесько-Словацької республіки з пропозицією перенесення закладу до Праги. Особливе ставлення президента Томаша Масарика та чесько-словацького уряду дозволило численній українській молоді розпочати фахове навчання у власному університеті. УВУ був заснований з огляду на потреби української еміграції і, зважаючи на кардинальні зміни у львівському й чернівецькому університетах та всеосяжному реформуванню вищої освіти у радянській Україні, залишився єдиним навчальним закладом у Європі,

Розваживши всякі “за” і “проти” та теперішні універз[итетські] приписи, взяв я за головний предмет доісторичну археологію, а за побічний клясичну. Доісторичну викладає проф[есор] Нідерле⁹⁴, клясичну проф[есор] Вусоку⁹⁵. Нідерле викладає знаменито, куди ліпше від небіщика Гадачка⁹⁶; я прямо захоплений старим. Сильно він підшитий Москалем і у викладах своїх офіційно не знає іншого народу крім Москалів на схід від Польці, але мені обіцяв, що дасть на семінари якусь працю з області “вашої України”; а на поляків лютий і обурений за опіку над нами. Крім того подобався він мені тим, що не криє перед учениками свого досвіду і практики, але прим[іром] обіцяв взяти мене (з трома Чехами)⁹⁷

довкола якого творилося середовище освітньої й наукової праці [Наріжний, 1942, с. 135; див. також: Мудрий, 1999; Бетлій, 1921–1929].

⁹⁴ Любор Нідерле народився він 20 вересня 1865 р. у сім’ї гімназійного професора Індіра Нідерле у місті Клатови, через два роки його батько переїхав до Праги. Тут він закінчив гімназію, а 1883 р. – філософський відділ празького університету. 1889 р. Любор Нідерле здобув ступінь доктора філософії та розпочав самостійну наукову працю в антропологічно-доісторичній лабораторії мюнхенського університету під керівництвом професора Йоганеса Ранке (*Johannes Rank*), а згодом в лабораторії Антропологічного інституту в Парижі (*École d’anthropologie*) під керівництвом професора Леона Манувріє (*Léon Manouvrièr*, 1850–1927). Упродовж наступних чотирьох років Любор Нідерле здійснив кілька довготривалих наукових поїздок до Великої Британії, Німеччини, Італії, Росії та ряду балканських країн. Це дало йому змогу оглянути усі відомі на той час музеї та досить детально вивчити загальну картину досліджень доісторичного минулого Європи. Зібраний матеріал ліг в основу першої вагомої монографії вченого про людство в передісторичній добі, зокрема на слов’янських землях [див.: Niederle, 1893–1894]. Ця наукова робота здобула досить широкий розголос серед дослідників і, в першу чергу, серед знавців історії слов’янських народів. У березні 1891 р. він на основі наукової праці “*Úvod do předhistorické archeologie Evropy*” склав габлітацію на доцента катедри антропології та праісторичної археології чеського університету Праги, а 1898 р. він призначений екстраординарним, а 1904 р. ординарним професором археології і етнології. Визначною заслугою викладацької діяльності Любора Нідерле став організований 1907 р. Археологічний семінар та відкриття спеціального Археологічного кабінету, котрий згодом в 1911/1912 академічному р. був перетворений на Археологічний інститут. В археологічній практиці вчений запровадив новочасні дослідницькі методи, котрі базувалися на критично-аналітичних засадах опрацювання здобутої інформації. Любор Нідерле підтримував тісні наукові контакти з Федором Вовком, про що свідчить їх взаємне листування та обмін науковою літературою. 1899 р. Нідерле брав участь в XI археологічному з’їзді у Києві. Також він був ознайомлений з науковим доробком Михайла Грушевського, Івана Франка, Володимира Гнатюка, Олександра Колесси. Найголовнішим завданням Любора Нідерле стало комплексне вивчення антропологічних, етнічних та культурно-історичних відомостей, пов’язаних з слов’янськими народами та територією їх розселення. В результаті тривалих досліджень з’явилася цілісна монументальна праця “*Slovanské starožitnosti*”, що й донині залишається неперевершеним збірником (компендіумом) з історії та культури слов’ян. Як кожна велика особистість в науці Любор Нідерле проводив всесторонню організаційну та видавничу діяльність. Був ініціатором творення товариств та інституцій, відомий як видавець, редактор або член редакційної колегії багатьох наукових часописів. Своєю вагомою працею та науковими зверненнями у сфері дослідження слов’янського світу в центральній та східній Європі Любор Нідерле здобув міжнародне визнання. Його було обрано членом ряду національних Академії наук, а також він входив до складу численних наукових інституцій та цілої низки археологічних, етнологічних, антропологічних товариств. Значні зусилля дослідника були спрямовані на підготовку молодих наукових кадрів. Під його провідом була сформована ціла генерація вчених-археологів. Першою докторською дисертацією з археології відзначився Ян Айзнер – згодом професор прадавньої та слов’янської археології у Братиславському університеті. Наступним доктором археології став Еміль Шіmek, що від 1931 р. працював на кафедрі передісторії у Бернському університеті. Післявоєнними докторантами стали Ян Філіп, Ярослав Бьом, Мюдраг Грбіч, що навчалися на семінарі Любора Нідерле в один час з Ярославом Пастернаком; пізніше – Іржі Неуступни та Іван Борковський.

⁹⁵ Гинек Високі народився 27 травня 1860 р. у місті Рихнов над Кнежноу (*Rychnov nad Kněžnou*). Навчався у місцевій гімназії, а після закінчення 1878 р. продовжив студії класичної філології у празькому університеті. 1883 р., склавши учительські іспити, розпочав педагогічну діяльність у середній школі у Празі. Але наукові амбіції спонукали його до продовження навчання: 1886–1887 рр. на філософському факультеті Берлінського університету він опановував археологічні знання. Згодом отримав посаду доцента на кафедрі класичної археології Празького (чеського) університету, 1905 р. іменований надзвичайним професором. У 1908 р. обраний дійсним членом Чеської академії наук, автор ряду наукових праць. Помер 27 серпня 1935 р. [див.: Novotný František..., 1936].

⁹⁶ Кароль Гадачек (1873–1914) – перший професор кафедри класичної археології та праісторії Львівського університету [див.: Булик, 2013, с. 251–266]. Ярослав Пастернак одразу з першого р. навчання в університеті слухав лекції і відвідував археологічний семінар Кароля Гадачека. У архівному фонді Львівського університету збереглися особові картки Ярослава Пастернака з темами навчальних курсів професора К. Гадачека з античної культури та розвитку археологічних знань у Галичині.

⁹⁷ В один період з Ярославом Пастернаком в празькому університеті навчалися Ян Філіп (*Jan Filip*, 1900–1981) і Ярослав Бьом (*Jaroslav Böhm*, 1901–1962), що згодом під керівництвом професора Любора Нідерле здобули науковий ступінь доктора археології та зайняли важливе місце в чеській археологічній науці.

вже на другий тиждень з собою на 3-днєву поїздку на Моравію (на державний кошт), де має розкопувати одну могилу. Чого-би Гадачек ніколи був не зробив!

Крім сего заявив він сьогодні на семінарі, що хто зголосить ся, того він буде брати з собою до практичної праці в доістор[ичному] відділі тут[ешнього] краєвого музею; розумієсь що я голову ся сейчас до сего, бо бачу, що у проф[есора] Нідерлього можна дійсно чогось навчитись. Супроти сего всего однак маю одну просьбу до Пана Професора: якщо Пан Професор особисто чи письменно ліпше знають ся з ним, так прошу написати еwent[уально] кілька слів до него, аби він заопікував ся ліпше (близше) мною і брав до практичних робіт в терені чи в музею. Прошу писати по російськи, бо він тою мовою в слові і письмі перфектно володіє.

З анропольотії взяв я супроти сего лиш семінар, бо і на виклади часу забракло.

Проф[есор] Нідерле висловив свій погляд на Українців вчера так: деякі Славяни находять ся доперва на дорозі розвитку у самостійний нарід і тому нині є ще прим[іром] отвертим питанєм, чи Словаки є супроти Чехів вже самостійним народом чи ще ні, а так само має ся річ з Українцями супроти Москалів.

Проф[есор] Щербаківський працює децо разом з проф[есор] Нідерлем в тут[ешнім] краєвім музею. Вчера мав він перший виклад, сьогодні перший семінар. Гарно викладає проф[есор] Швець⁹⁸ геологію а проф[есор] Андріївський⁹⁹ біологію.

Прошу при нагоді знова хотяй о коротонького листа і щиро здоровлю з належним правдивим поважанєм

Я. Пастернак.

Я представивсь професорови як урядник Нац[іонального] Музея.

НМ у Львові, од. зб. 521, арк. 26.

32

До Іларіона Свенціцького

Прага, 3. XII. 1922 [р.]

Вповажаний Пане Директор!

Так виглядає тут[ешній] краєвий музей¹⁰⁰, в якого археол[огічному] відділі я тепер волонтером. Дай Боже нам колись такий будинок і тільки відвідуючих: кождої неділі до 3000 душ, в будень до 700! Як наш тепер просперує?

Щиро здоровлю з належним глибоким поважанєм

Я. Пастернак.

Чи Владика вертає дійсно до Львова?¹⁰¹

⁹⁸ Федір Швець (1882–1940) народився у селянській родині у Жаботині Черкаського повіту. Закінчив свого часу університет у Дерпті (нині місто Тарту Естонської республіки) і там же деякий час працював на кафедрі геології та викладав природничі науки у місцевій гімназії. У березні 1917 р. повернувся до Києва, де зайнявся політичною діяльністю: був членом Української центральної ради, згодом увійшов до складу Директорії УНР, 22 січня 1919 р. виголосив на Софійському майдані універсал про злуку українських земель. Разом з Андрієм Макаренком обстоював інтереси соборної України на Паризькій мирній конференції. Після 1920 р. перебував постійно на еміграції, жив і працював у Празі. Був професором геології УВУ та Українського високого педагогічного інституту ім. Михайла Драгоманова. Помер 20 червня 1940 р. та похований на Ольшанському кладовищі у Празі.

⁹⁹ Петро Андрієвський (1880–1945) – вчений біолог-бактеріолог, доктор ветеринарної медицини. Закінчив 1899 р. ветеринарний інститут у Харкові, де і розпочав свою наукову діяльність, а продовжив її у Москві. З 1918 р. співробітник Української академії наук у Києві. Від 1922 р. професор біології та зоології УВУ. Провадив дослідницьку роботу у французькому Судані як науковий працівник Інституту Луї Пастера у Парижі. З 1933 по 1939 рр. професор Варшавського університету, а у 1941–1943 рр. працював у Львівській ветеринарній академії. Помер 1 листопада 1945 р. і похований у Варшаві.

¹⁰⁰ У надісланій листівці міститься зображення Чеського крайового музею у Празі. 1891 р. Народний музей у Празі розмістився у спеціально збудованому за проектом Йозефа Шульца будинку на Вацлавській площі. Тепер це найбільший музей Чеської республіки. Початки формування пов'язані з колекцією графа Каспера Штернберга (Kašpar Maria Sternberg, 1761–1838), який вирішив 1820 р. організувати публічний музей для чеського народу. З 1827 р. видається науковий часопис "Časopis Národního muzea". У 1924 р. Народний музей розширив свої експозиційні площі: у міському районі Сміхов була передана для використання нова споруда – т. зв. вілла князів Кінських, що стала основою формування згодом цілком самостійного Етнографічного музею у Празі (Narodopisne muzeum). А у звільнених приміщеннях були наново облаштовані три великі експозиційні зали відділу історичної археології [див.: Průvodce sbírkami, 1932].

НМ у Львові, фонд фототеки, № 18081.

33

До Ярослава Пастернака

3 / 1 1923 [р.]

Дорогий Пане Ярославе, навчіться подавати адреси – коли хочете мати відповіді від мене і поручення для цілого роду музейних справ. Пишу на сліпо – може дійде до Вас.

Я дуже радий, що Ви працюєте у Нідерле і в чеському музеєві. Се добра школа, особливо погляди професора на Українців, яких Ви будете обов'язані дослідити з далеких діб на основі об'єктивної науки, але не по мріям патріотично-національного серця. Памятайте завсе, чим більше *contra** вашої думки, тим ближче Ви до пізнання дійсної правди; чим більше за Вашою гіпотезою – тим більше Ви сумнівайтесь.

Чи схочете і зможете зайнятися продажею наших видань в Празі? огляньте їх у п[ана] В. Щербак[івського]. Нам потрібно як найбільше одержати готівки на дальші випуски.

Всього найкращого Вам / З Н[овим] Р[оком]

Ваш І. Свенціцький.

ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 63.

34

До Ярослава Пастернака

Дня 15 / 3 1923 р.

Дорогий Пане Ярославе,

дякую Вам за письмо і бажаю всего найкращого в занятях. Надіюсь [...] на дійсний успіх Ваш у приміненні їх згодом у нас. Але Ви все таки не бійтеся і теорій, до яких нераз треба дошукатися дійсних основ, бо теорії сі помагають йти наперед.

Даю Вам можливість зарібку: 1) із залученням реверсом Топіч¹⁰² постарайтесь дістати від нього належність за продані екз[емпляри]. І прошу порозумітися з п[аном] Павлом Feysl¹⁰³, Pr[aha] VII ul. Šeska 16. в справі переданих йому 9 екз[емплярів] “Нарисів укр[аїнської] мови” і 10 екз[емплярів] дерев'яних церков Галичини¹⁰⁴, які він дав по половині Топічеві і Vilimkowi¹⁰⁵ до продажу. Перейміть од нього посвідки комісові, або книжки і орудуйте ними по купецки сами, встановивши приличну місцеву ціну на них, з якої возьмете собі книгарський %. За коміси поберіть гроші, а решту книжок візьміть до власного торгового обороту.

Всього найкращого

Ваш І. Свенціцький.

ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 64.

¹⁰¹ Митрополит Андрей Шептицький повернувся до Львова 5 жовтня 1923 р.

* “*contra*” (лат.) – проти.

¹⁰² Франтішек Топіч (František Topič, 1858–1941) – визначний чеський видавець, що на переломі XIX та XX ст. зумів досягнути вагомих результатів у книговидавничій справі. Заснувавши 1883 р. невелику книгарню на Народній алеї (*Národní třída*) Ч. 7 у Празі та розвинувши жваву торгівлю він з часом вибудував велике власне підприємство з відповідним рівнем обслуговування та репрезентації (т. зв. “*Topičův salon*”). Його успішній комерційній діяльності сприяли й родинні зв'язки з відомим празьким видавцем Франтішеком Шімачеком. Основний напрямок діяльності – це продукування та розповсюдження чеськомовної літератури; належна підтримка чеських авторів; видання популярних книжкових серій: наприклад, таких як “*Topičovu dobré knihy*” чи “*Topičovu bílé knihy*”; ознайомлення читача з закордонними новинками з Парижу, Лондону, Петербургу чи Риму (у відповідних серіях “*Francoouzská knihovna*” чи “*Americká knihovna*”).

¹⁰³ Павел Фейл (Pavel Feysl) – службовець одного з празьких банків, що також допомагав у реалізації книжкової продукції львівського Національного музею.

¹⁰⁴ Йдеться про видання НМ у Львові “Нарис української мови” Іларіона Свенціцького та альбом Александра Лушпинського з рисунками дерев'яних церков XVI–XVIII ст. у Галичині.

¹⁰⁵ Йозеф Вілімек (Josef Richard Vilimek ml. 1860–1938) празький підприємець-видавець, що водночас займався розповсюдженням книг через власну книгарню.

35

До Ярослава Пастернака

Дня 16 II 1924 [р.]

Дорогий Пане Ярославе,

за відомости дуже дякую. З книгами поступить як знаєте – готівку прошу при нагоді передати п[ану] Сіцінському Волод[имиру]¹⁰⁶, або навіть поштою: Dobřichovice u Prahu villa č. 102, з яким ми маємо рахунки. Переписка вся на наш рахунок.

Залучаю Вам недавню находку “слезниці” найденої в Підбірцях¹⁰⁷ біля церкви в часі копаня фундаментів, в глибині 1, 5 м[e]т[рів]. В баночці знаходиться колосок, якого годі дістати на верх, з ним і найдено. Розясніть тепер сю появу і повчіть нас про її значіня.

Наколи Вам зараз годі дістати диплом в Нідерле, то постарайтеся в його заступника державного університету. Після уваг про укр[аїнський] унів[ерситет] яби не рішився добиватись в нього диплому. Впрочім – “всякий возраст, да самъ о собѣ помышляет”.

Я вже думав, що нарешті повитаю Вас у Львові в музеєви; тут для Вас підготовлена почва матеріальна і моральна – але Ви, мабуть, захоплюєтесь иншими рахунками. А праці тут для доброго і енергійного організатора – дуже багато.

Всього накрацого

Ваш І. Свенціцький.

ЦДДА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 65.

36

До Іларіона Свенціцького

Прага, 28. II. 1924 [р.]

Високоповажаний Пане Директоре!

Даруйте, що так пізно зібрався подякувати Вам щиро за ласкавого листа. Тепер зійшов ся кінець курсу, кольоквія і писане дисертації “на твалт” з переношенем ся на нову хату, а на писане листа до Вас мені треба було трохи більше спокою.

Луштинського церкви пустив я вже в рух; оден примірник дав я п. Сіцінському на його бажання, з тим, що у Вашім розрахунку з ним Ви почислите йому його за 40 Кš. Крім сего спричинив я замовлення ще 5 примірників одним нашим техніком прямо зі Львова.

З днем 1 лютого наділив мене тут[ешній] укр[аїнський] універзитет (головно за старанем проф[есора] Коллеси¹⁰⁸) наукою стипендією до часу покінчення студій, так що славити Бога мої матеріальні відносини тепер зовсім вдоволяючі. Рівночасно однак поставив мені універзитет услівя: докторизоване ся на укр[аїнському] універзитеті. Перекоаний проф[есором] Рудницьким і Колесою згодив ся на се услівє, з тим, що опісля буду його зараз нострифікувати у проф[есора] Нідерля. За побічний предмет на нашім універзитеті возьму собі етнольоґію, яку читає проф[есор] Рудницький, а на чеськім відтак з практичних зглядів возьму собі чеську історію. З кінцем біжучого календарного року сподіюсь бути зовсім готовим та дістати “бляшану трубу”, яка тепер вже лиш папендеклева.

¹⁰⁶ Володимир Січинський – відомий історик мистецтва, архітектор, графік, доктор філософії (1927), дісний член НТШ (1930). Навчався у технічній школі у Кам’янці-Подільську та в Інституті цивільних інженерів у Санкт-Петербурзі. З 1919 р. перебував на еміґрації. Довгий час жив і працював у Празі.

¹⁰⁷ Підбірці, село Львівського повіту. У листі, очевидно, йдеться про одну знахідку, яку важко було інтерпретувати.

¹⁰⁸ Олександр Колеса – один із професорів УВУ. Ярослав Пастернак досить тісно співпрацював з ним, про що свідчить листування і деякі публікації. Так, з одного листа О. Колеси від 27 вересня 1923 р. дізнаємося, що Я. Пастернак під час подорожі до Карпат, відвідав бібліотеку товариства “Просвіта” в Ужгороді, серед багатої колекції рукописів якої зберігалася пергаментна рукописна книга XIV ст. Ця пам’ятка, свого часу передана каноніком Георгієм Шубою, особливо зацікавила дослідника староукраїнської палеографії О. Колесу. Згодом він підготував ґрунтовну історичну розвідку, у якій здійснив детальний науковий аналіз мовних особливостей твору, подав історичне тло появи й припущення щодо авторства та місця написання твору [Колеса, 1923]. У публікації використані фотографічні ілюстрації окремих сторінок рукопису, виготовленні Ярославом Пастернаком. У примітках до текстів зазначено також, що покрайні написи на сторінках рукопису румунською і угорською мовами допомагали відчитати й перекласти Теодот Галіп і Ярослав Пастернак [ЦДДА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2403, арк. 68].

З тим однак тісно вяже ся питанє: що дальше? В тій для мене дуже важній справі звертаю ся отсим за одиноко компетентною і рїшаючою порадою до Вас, Пане Директор, бо раз Ви були для мене все щироєжичливим і ласкавим покровителем, а по друге яко директор Нац[іонального] Музея Ви в тім також особисто інтересовані.

Коли я зачав тепер оглядати ся за якоюсь посадою в чеській республіці по укінченю студії, так в першій мірі навели мене на сю думку матеріяльні причини. Іменно хто лиш приїде зі Львова, той оповідає, що Музей тепер матеріяльно дуже зле ситуований, так що Ви самі не маєте прямо з чого жити, а не то, щоби Музей міг приймати тепер ще й мене за сталого урядника. Ті вістки збили мене з пантелику і тому, нехотячи вертати до краю та сидіти там хиба безчинно на Татовім хлібі, рїшив ся я старати ся о яке місце фахове в Чехії, аби раз мати удержанє відповідне, а по друге приготувлятьсь дальше теоретично й практично до майбутньої праці в ріднім краю. Се дав я до пізнаня проф[есору] Нідерльови, а він, пізнавши в мені пильного, совісного і амбітного робітника (його власні слова), зачав тепер вже числити на мене як на сталого асистента при археольог[ічному] інституті, з тим однак, що постараю ся о чеське горожанство.

Колиж однак тепер читаю у Вашім листі дословно: “Я все думав, що нарештє повитаю Вас у Львові в музеєві; тут для Вас підготовлена почва матеріяльна і моральна” – так се цілковито змінє стан річи. Коли мені можна буде матеріяльно сяк-так удержати ся при Вас (оскільки я вірно зрозумів), так я подякувавби професорови задалегідь за ласкаве старанє ся о місце для мене, вернувби по іститі до Львова і при деякій помочи з хати ставби під Вашим проводом до праці зі свіжою енергією, Національному Музеєві на добро а рідній науці на славу. В гостях добре – дома ліпше; се ми чимраз то частійше зачинаємо ту відчувати. Невідрадні у нас в краю відносини, але вже що булоб громаді, то й бабі, прочім *tempora mutantur!**

Кінчу щирим поклоном і чекаючи на Ваше рїшення, Пане Директор, остаю з повним належним поважанєм

Ярослав Пастернак.

НМ у Львові, од. зб. 521, арк. 28–29.

37

До Ярослава Пастернака

25 / 3 1924 [р.]

Дорогий Пане Ярославе,

як Ви побачите скляну баночку і колос в ній, то зрозумієте, що всадила його децо більша сила як хомякова і то тоді, коли в ньому тільки що молочко було і сьгодні його годі видістати.

Про роботу в Галичині скажу Вам твердо такє: ідейно вона важніша і миліша за всяку иншу; матеріяльно сьгодні вона наймизерніша із усіх. На 20-му рокови служби в музеєві я одержав заледви 80 фр[анків] шв[ейцарських], і якби не поміч моїх родителів мені 50-літньому, то мої діти з голоду позинулиб. Очевидно боремось з нуждою як [...] – ну і поборемо її. Вам булоб тут рівноєж яких 80 фр[анків] шв[ейцарських] місячно, заробилиб ще в Наук[овому] Т[оварист]ві, яке зовсім не має музеолога та й на археології теоретичній там змоглиб заробити яких \$ 5.

Ось Вам мої гороскопи, може для Вас дійсність була би крацою.

Всього накрацого Ваш

І. Свенціцький

n[ан] Фейтель дав 5 екз[емплярів] Топичу, або Šimáč K-у¹⁰⁹; нехайби від них дав посвідки на піднятя належності.

ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 66.

* “*tempora mutantur*” (лат.) – часи змінюються.

¹⁰⁹ Богуслав Шімачек (Bohuslav Šimáček, 1866–1945) – празький підприємець-видавець, що походив з родини чеських книготорговців. Інформацію про згаданих в листах осіб чеських книговидавців та книгорозповсюджувачів люб’язно надав нам п. Богдан Зілинський.

До Іларіона Свенціцького

Прага, 23. IV. 1924 [р.]

Високоповажаний Пане Директоре!

Щиро дякую за листа з потрібними мені відомостями. У відповідь можу подати покищо лиш се, що справа моєї посади в Празі опинила ся несподівано “в Божих руках”, бо проф[есор] Нідерле, мій протектор, подякував на днях за директорство в археологічній інституті; слідує констеляція ще не відома. Він виїхав рівночасно аж до осені до Парижа лічити очи.

Тепер позволю собі звернути ся до Вас, пане Директор, з одною приватною просьбою. До писання дисертації мені явила ся необхідною одна розвідка проф[есор] Шараневича¹¹⁰ про Карпати, яку він надрукував 1869 в Наук[овім] Сборнику Гал[лицко-] Русской Матици. В цілій Празі того Сборника не можу дістати, так що приходить ся просити тепер Вас: або позичити його ласкаво у Львові і прислати на яких 10 день сюди (на мої руки або укр[аїнського] універз[итету]), або знов дати у Львові ту розвідку відписати (ручно або на машині, як невелика), за що заплачу після умови чеськими коронами сейчас; за ласкаву по можности скору поміч в тім клопоті буду Вам, пане Директор, щиро вдячний, а що за таку поміч належить ся даток на добродійну ціль, так позволю собі залучити Кš. 50 на перебудову Нац[іонального] Музея. Чим хата, богата, тим рада.

В червні буде в Празі зїзд міжнародний етнографів та етнологів¹¹¹; до співучасті запрошений і наш універзитет. На візванє проф[есор] Рудницького і Колесси ладжусь і я на него з відчитом.

Щиро здоровлю Вас, пане Директор, і шлю сердечні жєлєня веселих та спокійних свят Паски Вам і цілій В[исоко]п[оважаний] родині.

З глибоким поважанєм

Я. Пастернак.

НМ у Львові, од. зб. 521, арк. 32.

До Ярослава Пастернака

Дня 25 V 1924 р.

Дорогий Пане Ярославе,

посилаю Вам бажану розвідку проф[есора] Шараневича з просьбою звернути скоро до Музею. Ваше письмо прочитав я тільки перед 2-ма тижнями після повороту з поїздки за старовиною. Забув я подати Вам, що була за Вас мова на виділі Т[оварист]ва ім. Ш[евченка], як за найвідповіднішого управителя Музея; тут моглаби Вам бути перша платня яких 120 міл[ьйонів]¹¹². В кождому разови памятайте, що роботи для Вас у себе дома дуже багато, бо не має для неї відповідних робітників на місці. Диплом од Нідерле дасть Вам в найблизчій будучині значні права.

¹¹⁰ Ярослав Пастернак потребував статтю Ісидора Шараневича “Изследование на поли отечественной географии и истории” [Шараневич, 1869, с. 46–139].

¹¹¹ 4–8 червня 1924 р. на пропозицію відомого сербського ученого Йована Цвіїча у Празі відбувся перший великий з'їзд слов'янських етнографів та етнологів. Прибуло багато делегатів з Польщі, Болгарії, Югославії, також взяли участь російські вчені з пражського університету. Українські установи на з'їзді представляли відомі науковці на еміграції та зі Львова, про що свідчить науковий збірник “Sbornik I sjezdu slovanských geografů a etnografů v Praze 1924”, до якого увійшли статті Степана Рудницького, Володимира Кубійовича, Володимира Тимошенка, Івана Раковського, Леоніда Білецького, Філарета Колесси, Олександра Колесси, Воломира Січинського і Вадима Щербаківського. Залишається невідомим, чи брав Ярослав Пастернак безпосередню участь у пленарних засіданнях з'їзду.

¹¹² В наслідок суцільної воєнної розрухи та занепаду, польська держава переживала тяжку економічну кризу, що в першу чергу відобразилася на валютному ринку. Після набуття незалежності в обігу II Речі Посполитої використовувалися декілька грошових одиниць колишніх держав: німецька марка, австрійська корона, царський рубль та окрема польська марка королівства (регентського) Польщі. Станом на 1917–1918 рр. польська марка також успадкувала розміну монету феніг. У січні 1920 р. Сейм встановив єдину валюту – т. зв. польську марку. Емісія польської марки досягла упродовж 1923 р. гіперінфляційного рівня. У січні 1924 р. була прийнята урядова програма монетарної реформи прем'єра та міністра фінансів Владислава Грабського. В обіг з квітня місяця був введений злотий за курсом обміну 1 злотий до 1,8 мільйонів польських марок. Золотий вміст нової валюти дорівнював золотому вмісту французького франка (відповідно курс одного долара до 5,18 злотого).

Всього найкращого Вам – може на зїздови етнологів і географів стрінетеса з проф[есором] Студинским¹¹³ у Празі.

Ваш І. Свенціцький.

50 Кж. як що Ви не залучили, то ми їх не одержали; а як не залучили то одержати не могли.

Ваш І. Свенціцький.

ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 24.

40

До Іларіона Свенціцького

Прага, 16. VI. [1]924 [р.]

Щирий поклін з українсько-югославянського чайного вечора¹¹⁴ шлють: Я. Пастернак [...]

НМ у Львові, оп. 1, спр. 521, арк. 35.

41

До Іларіона Свенціцького

Прага, 11. VII. 1924 [р.]

Дорогий Пане Директоре!

Сердечно-щиро дякую за пересланого Шараневича та за всі вісти з музею. Одно однак мене злостить, що цензура викрала з мого листа 50 Кж, яких я ніяк не забув долучити, аби додержати слова, передав я інших 50 Кж добр[одію] Січинському, на що залучаю посвідку. З Шараневича придалось мені лиш кілька сторінок, але й то добре; з тексту виходить, що мабуть важнішою булаб його цитована там розвідка: “Изслѣдованіе на поли отечественной географіи и исторіи”¹¹⁵. Де она появилася та чи можна булоб случайно її також дістати?!

Сегодня я остаточно й невідклично рішений вертати до краю та працювати для своїх, де ніхто не може мені випоминати, що зробив для мене ласку, як се моглоб евент[уально] мати місце в Празі. Опіраючись на запевнення Ваших та проф[есора] Студинського бачу, що *minimum exsultiae** наразі найдеса; крім сего писав мені з Варшави недавно проф[есор] археол[огії] Антоневиц¹¹⁶, мій бувший і

¹¹³ Кирило Студинський (1868–1941) – дослідник української літератури, дійсний член Наукового товариства ім. Шевченка. Після закінчення гімназії навчався в Львівській духовній семінарії, з 1891 р. студіював слов'янську філологію у Відні під керівництвом професора Ватрослава Ягіча. 1894 р. здобув ступінь доктора філософії, захистивши наукову роботу “Картини духовного життя у малоросів (українців) XVI–XVII ст.” Деякий час працював педагогом у гімназіях Львова та Кракова. У 1899 р. розпочав викладацьку діяльність на філософському факультеті Львівського університету. Студентом Ярослав Пастернак відвідував основні навчальні дисципліни професора К. Студинського з історії української літератури та мови. В роки I світової війни К. Студинський перебував у Львові та, не зважаючи на важкі обставини, продовжував наукові студії. Зокрема, він став активним дописувачем газети “Українське слово”. Збереглося декілька листів Я. Пастернака до К. Студинського, надісланих з фронту. 1923 р. Кирило Студинський був обраний головою НТШ і саме з ним Я. Пастернак вів перемовини щодо повернення до Львова і зайняття посади директора Музею.

¹¹⁴ 30 березня 1924 р. у Студентському домі у Празі відбулися установчі збори Югославянсько-української студентської громади, на яких було присутніми понад 300 чоловік, головою обрано Грбича Міодрага, секретарем Івана Борковського. Ярослав Пастернак став звичайним членом цього товариства, про що свідчить збережена посвідка під порядковим числом 81 з печаткою та підписами керівників [ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 36].

¹¹⁵ Праця Ісидора Шараневича “Изслѣдованіе на поли отечественной географіи и исторіи” вийшла друком у Львові 1869 р. Ярослав Пастернак у своїх наукових пошуках завжди значну увагу відводив детальному і старанному опрацюванню джерел та історичних досліджень своїх попередників та колег. У його дисертаційній роботі використано значну кількість літератури німецьких, чеських, польських, угорських та українських авторів. Серед них чимало відомих і знаних імен: Теодор Момзен, Інокентій Хвойка, Любор Нідерле, Михайло Грушевський, Павел Райнеке, Юліуш Тіррінг, Ян Айзнер, Освальд Менгін, Макс Еберт, Гордон Чайльд, Готфрід Оссовський, Вацлав Халоупецький, Теодор Легоцький, Інокентій Червінка, Йозеф Гампел, Морітц Восінський, Ярослав Палларді; а також когорта галицьких вчених-археологів – Володимир Гребеняк, Богдан Януш, Адам Кіркор, Кароль Гадачек, Владзімеж Деметрикевич, Ісидор Шараневич, Йозеф Костжевський, Владзімеж Антоневиц, Леон Козловський.

* *“minimum exsultiae”* (лат.) – мінімум існування.

¹¹⁶ Антонєвіч Владзімеж (Włodzimierz Antoniewicz, 1893–1973) – відомий польський археолог. Народився у Самборі 1893 р. Окрім університету у Львові навчався у Кракові, Відню, Парижі, Празі. Учень відомих польських археологів Карла Гадачка і Владзімежа Деметрикевіча. 1918 р. отримав докторат, з 1920 р. працював у Варшавському університеті, де створив катедру первісної та середньовічної археології. Автор праці “*Archeologia Polski*” (Warszawa, 1928), довголітній редактор часопису “*Światowit*” (1924–1964). Провів наукові подорожі до Італії,

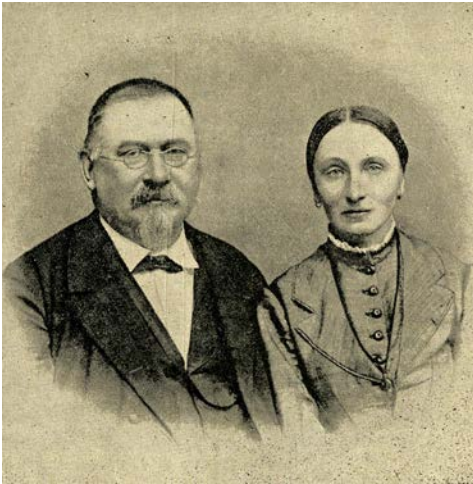

Рис. 6. Чеське подружжя Войта та Йосифи Напрстків. 1891 р.
Fig. 6. Czech couple – Vojt and Yosyfa Naprstks. 1891

Гребеняка¹¹⁷ шкільний товариш, що можу певно рефлектувати на державну посаду другого консерватора по доістор[ичній] археології (попри Януша) на Східну Галичину у Львові. Посада та ще не існує, але показуєсь необхідною і в коротці буде креована та для мене резервована. Проф[есор] Чекановський¹¹⁸ хотів мене захвати до Познаня, але я йому подякував за се.

Поза тим у мене нич нового. Тепер на феріях бібліотеки позачиняні, тож працюю більше практично і майже щодня копаю в якійсь стороні чеського чотирокутника. Двічі в неділю був в Наперстковім Музею¹¹⁹ в Празі, де є дуже гарний гуцульський відділ (не бракує навіть цитаретових паперців з портретами Шевченка та Костомарова на ополясах). Хочу написати статю до якої краєвої часописи про його повстання. Предмети походять виключно лиш з галицько[ї] Гуцульщини, але Чехи називають се мимо того мистецтвом Підкарп[атської] Руси.

Єгипту, Греції, Угорщини. У своїх листах до Ярослава Пастернака Антоневич завжди інформував свого університетського товариша і колегу про наукові поїздки, знайомства і відкриття. Саме до нього звернувся Ярослав Пастернак у грудні 1928 р. у справі підтвердження докторату та отримання права на науково-дослідницьку діяльність в умовах II Речі Посполитої.

¹¹⁷ Володимир Гребеняк народився 19 листопада 1892 р. у Львові у родині Василя і Кароліни Гребеняків. Батько – залізничний урядник віддав сина на навчання до IV польської гімназії. 1911 р. він став студентом філософського відділу Львівського університету. Вже в молоді роки діяльний член товариств “Академічна Громада” та “Просвітний кружок”. Перші наукові спроби вченого-початківця, що з’явилися у “Записках НТШ”, за короткий період 1912–1914 рр. засвідчили незвичайну сумлінність та широкий обсяг досліджуваних тем з археології, антропології та порівняльної етнології. У цьому виданні він продовжив запроваджену ще Михайлом Грушевським бібліографічну рубрику з рецензіями і оглядами європейських друкованих видань, в тому числі археологічної літератури. 1913 р. Гребеняк був прийнятий аплікантом до музею Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, де за свідченням секретаря Володимира Гнатюка, “працював з особливим запалом” над укладанням першого каталогу археологічного відділу. У березня 1914 р. був обраний членом Етнографічної комісії, а згодом заступником секретаря комісії. Володимир Гребеняк – ініціатор створення громадської організації Товариства охорони української старовини у Львові, яке прагнуло перебрати функції урядової Комісії консерваторів у Східній Галичині. З початком I світової війни опинився у діючій австрійській армії і 7 червня 1915 р. поляг в одному з боїв на фронті неподалік Галича.

¹¹⁸ Ян Чекановський народився 6 жовтня 1882 р. в місцевості Глухів (Głuchów) Гроєцького повіту, що входив до так званого Польського царства Російської імперії. 1902 р. розпочав навчання в університеті Цюриха у відомого швейцарського антрополога Рудольфа Мартіна, автора підручника “Lehrbuch der Anthropologie”. Студії завершив захистом докторської дисертації у 1907 році. Ще в студентські період Ян Чекановський став співробітником Народного музею у Берліні. Був учасником наукової експедиції до Центральної Африки 1907–1908 рр. 1910 р. перебрався до Санкт Петербургу, де розпочав працю у Музеї антропології і етнографії, а також входив до Ради Антропологічного товариства під керівництвом Федора Вовка. 1913 р. очолив науковий осередок антропології і етнографії Львівського університету і до 1941 р. провадив активну наукову діяльність. Автор праці “Wstęp do historii Słowian. Perspektywy antropologiczne, etnograficzne, archeologiczne i językoznawcze” (Lwów, 1927). Ян Чекановський є засновником Львівської школи антропології, у своїх дослідженнях пропагував статистичні методи у вивченні людини. Після II світової війни виїхав до Польщі, де працював у Познанському університеті. Помер 20 липня 1965 р. у Щеціні [Енциклопедія powszechna, 1983, s. 546].

¹¹⁹ Наперстковий музей (Náprstkovo muzeum) у Празі – це фундація подружжя Войта та Йосифи Напрстків, що ушлявилася серед пражської бідноти своєю добродійністю. Войт Напрстк навчався у Празькому та Віденському університетах. Після 1848 р. змушений був емігрувати до США. За океаном розгорнув видавничу та просвітну діяльність серед чехів. У Мілуокі відкрив книгарню і почав випуск часопису. 1857 р. повернувся до Праги, де разом з дружиною посвятив усі зусилля та власні кошти розбудові музею на зразок кенсінгтонського у Лондоні. На кінець XIX ст. у фондах нараховувалося 30 тисяч предметів, а в бібліотеці 41 тисяча томів літератури. Збірки поповнювалися чеськими мандрівниками і вченими, такими як, Еміль Голуб (Emil Holub, 1847–1902), Антонін Штекер (Stecker Antonín), Павел Дурдік (Pavel Durdík), Франтішек Ржегорж (František Řehoř, 1857–1899). Завдяки останньому Музей має повноцінний гуцульський відділ [див.: Ржегорж, 1891, с. 260].

На днях вибираєсь до Львова Д[окто]р Чикаленко¹²⁰, перший доктор філософії тут[ешнього] нашого університету. Йому кажеється Д[окто]р Щурат¹²¹ обіцяв свого часу посаду при музею Наук[ового] Тов[арист]ва.

Чи приїде хто з наших на міжнародний зїзд археологів до Праги з початком вересня¹²²? Для горожан славянських держав з дуже низькою валютою буде хата і харч мабуть даром.

Щиро здоровлю з правдивим глибоким поважанєм та ручки цілую В[исоко]-П[оважаної] Добродійки.

Ваш щиро відданий

Ярослав Паст[ернак].

2 прилоги

НМ у Львові, од. зб. 521, арк. 36.

42

До Ярослава Пастернака

[Львів, 24 липня 1924 р.]*

Дорогий Пане Ярославе, буду дуже радий повитати Вас у Львові. На початок обробіте наш археологічний oddіл і поїдете в декілька місць копати. 50 Кґ записані 260–1 / 24, дякую дуже. Бути Вам під рукою п[ана] Я[ну]ша¹²³ буде мабуть незручно, бо Ви будете фірмувати знанням їх неучтво. Об тім поговоримо на місці.

Всього найкращого

Ваш І. Свенціцький.

ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 23.

43

До Ярослава Пастернака

Дня 1 / II 1925 р.

Дорогий Пане Ярославе,

всього найкращого і Вам бажаю із сим Н[ауковим] Т[овариством] – дуже радий буду мати Вас тут постійно. Якщо Ви ще найдете яку добру дружину зо свого фаху, то певно чимало заробите до спілки – нам *per multos habemus doctores, an per paucos in xsti gatoes*^{**}. Тому-то я радив Вам побувати у Відні IV, Seitzgasse 14 / 8 у Trl. Odarka Brykowyc¹²⁴. Вона працює в області стародруку – *paleotypie*^{***}, дуже жива і інтересна жєницина, молода і з душою. З нею колись доведеться Вам зіткнутись на полі спільної націон[альної] праці.

¹²⁰ Лев Чикаленко народився у сім'ї відомого українського мецената Євгена Чикаленка у селі Перешори Ананьївського повіту Херсонської губернії. В студентські роки брав участь в археологічних дослідженнях Федора Вовка на Волині та Чернігівщині (пізньопалеолітична стоянка біля села Мізин). Після поразки визвольних змагань в Україні виїхав на еміграцію до Варшави. Згодом навчався в Празі, де здобув наукову ступінь доктора археології УВУ. Дійсний член НТШ (з 1932) та УВАН (з 1945). З 1948 р. жив і працював у США, помер у Нью-Йорку 7 березня 1965 р.

¹²¹ Василь Щурат – український літературознавець. Студії зі слов'янської філології завершив у Львівському та Віденському університетах. Обраний у 1914 р. дійсним членом НТШ, а в роки війни виконував обов'язки голови Товариства (до 1923 р.). Ініціатор і перший ректор Українського таємного університету у Львові.

¹²² Нам не вдалося з'ясувати, чи були на Міжнародному з'їзді археологів українські представники.

* Дата встановлена за поштовим штемпелем на конверті.

¹²³ 1922 р. Богдан Януш був призначений на державну посаду консерватора доісторичних пам'яток східно-галицьких воєводств, яку займав до 1927 р. Редагував спеціальний орган "*Wiadomości konserwatorskie*".

** "*per multos habemus doctores, an per paucos in xsti gatoes*" (лат.) – дуже багато маємо докторів, але мало дослідників.

¹²⁴ Народилися Одарка Брикович у селі Кривеньке на Тернопільщині. У роки I світової війни навчалася у гімназії, згодом в Українському таємному університеті, де слухала в кімнатах НМ у Львові лекції Іларіона Свенціцького з давньоукраїнської писемности. Перебуваючи у рідному селі під час літніх канікул 1923 р., їй вдалося віднайти примірник "Ірмологіону" XVIII ст. Тоді ж вона передала пам'ятку до фонду стародруків (Рк. 1089). На пропозицію директора Музею Брикович продовжила наукові студії у Віденському університеті досліджуючи зв'язки української палеотипії з західно-європейськими зразками. Їй належить кілька публікацій на тему книгодрукування, а також спомин про короткий побут у Львові [див. Брикович, 1930, с. 45–46].

*** "*paleotypie*" (лат.) – давні друковані книги до XVI ст.

При нагоді поздоровіть Вадима Михайловича Щербаківського і поститайте його про судьбу дальшої продажі наших видань; рівнож у кіоску п[ана] Богацького¹²⁵ запитайте за хід продажі моїх видань.

Говорили мені, що Ви були у Львові. Як так, то все таки жаль, що не найшли для мене кілька хвилин.

Всього найкращого

Ваш І. Свенціцький.

ЦДДА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 69.

44

До Ярослава Пастернака

дня 1 / 3 1925 [р.]

Дорогий Пане Ярославе,

коли я хотів познакомити Вас з О[даркою] Б[рикович], то тільки на власний рахунок, бажаючи поширити круг Ваших інтересних знакомих. Я все думаю за те, що Вам доведеться колись вести важку працю наукову, тож належить уже сьогодні добирати собі людей і в них піддержувати охоту до праці творчої.

Літом приступаю до видання "Наукового річника Нац[іонального] Музея"¹²⁶, що має стати основою суцільної музейницької праці нашої на будуче. Чи не найдете якого причинку для сего річника Ви з області археології і етнографії. Ви певно зможете дати образ дотеперішніх наших праць по археології і намітити план праці на будуче у звязку із широким світом.

Подумайте і дайте.

Всього найкращого

Ваш Свенціцький.

Дістаньте для мене зошит "Umění Slovaku" із статями Січинського про укр[аїнську] архітектуру¹²⁷; навіть два пригодяться.

ЦДДА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 70.

45

До Ярослава Пастернака

дня 15 / 7 1925 р.

Дорогий Пане Ярославе,

мені буде дуже мило повитати Вас уже вскорі у Львові. Роботи назбиралося чимало як раз для Вас. На початку принесе вона Вам яких 200 зл[отих] місячно, а там може й більше. Чи вже маєте паспорт? Коли маю Вас очікувати?

При стрічі передайте п[ану] Щербаківському мій привіт і щирю дяку за статтю про писанки¹²⁸; не маю його адреси, тож не можу йому написати.

Як що будете в книгарні Укр[аїнської] Громади¹²⁹, то просіть їх за розрахунок музейних і моїх видань.

¹²⁵ Павло Богацький (1883–1962) – журналіст, літературний і театральний критик, бібліограф. Заснував журнал "Українська хата" в Києві (1909–1914), де друкував перші твори Олександра Олеся та Володимира Винниченка. 1917 р. начальник міліції у Києві, за Директорії столичний отаман. 1922 р. на еміграції в Чесько-Словацькій республіці; редактор журналу "Нова Україна"; дійсний член Українського соціологічного інституту.

¹²⁶ 1926 р. НМ у Львові розпочав видавати щорічний "Звіт Управи Національного музею у Львові", у якому містилась коротка інформація про ріст збірок про адміністративні справи та нові видання. Науковий річний збірник "Літопис Національного музею" почав виходити лише 1935 р.

¹²⁷ Йдеться про статтю Володимира Січинського "Ukrajinska architektura" у часописі "Umění Slovaku" (Brno, 1924. N. 4)

¹²⁸ Стаття Вадима Щербаківського про писанки опублікована 1926 р. у першому томі праць Українського історично-філологічного товариства [див.: Щербаківський, 1926, с. 117–147].

¹²⁹ З початком 1921 р. до ЧСР починають прибувати масово російські біженці з Болгарії та Туреччини. Чесько-словацький уряд змушений був належно реагувати й впроваджувати великомасштабну державну програму допомоги. 28 червня 1921 р. Рада міністрів ЧСР прийняла спеціальне рішення про створення т. зв. "Російської акції допомоги" (Ruská pomocná akcia). Українцям вдалося виокремитися із цього загального емігрантського потоку завдяки прихильному ставленню місцевої влади на відміну від подібної ситуації розмежування національних груп в

Сердечно здоровлю Вас усім найкращим

Ваш І. Свнціцький.

Видання музейні 1925 про архитект[уру] і килими¹³⁰ вручу Вам уже у Львові.
ЦДДА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 71.

46

До Іларіона Свнціцького

Прага, 27. VII. [1]925 [р.]

Високоповажаний дорогий Пане Директоре!

Дуже дякую за ласкавого листа з 15 с[его] м[ісяця], на який аж сьогодні відповідаю, бо цілий день як у млині, часу мало. Іменно в Празі на Градчанах¹³¹, на найбільшій подвір'ю бувшого королівського замку а теперішньої президентської палати, ведуться від 2 місяців археологічні розкопки з метою реконструкції плянів найстаріших камінних будівель з романської доби та всіх пізніших будинків, про які часто і історія не згадує. Копає наш устав; розкопки ведуться рівночасно на двох місцях, з котрих одно є під моїм виключним наглядом, а саме романська базиліка (XI ст.) на місці нинішньої катедрі св. Віта¹³² та романська єпископська палата коло неї. Маю 18 робітників, копаю від 7–17. Перед 2 тижнями найшов я коло єпископ[ської] палати несподівано підвалини цілої романської каплиці, про яку дійсно до тепер ніхто не знав. Крім того досліджують ся різні уровени терену з поодиноких діб (вдоттана земля, підлога, брук), який є декуди 4 і 5 над собою а які треба датувати на підставі находячих ся в них черепків з глиняних та скляних посудин, кусків цегли, кафлів, черепиці, вапна з муру то що. Праця піде сего року ще цілих 2 місяці, а я дійсно можу говорити о щастю, що якраз в пору так важних а великих розкопів єсьм случайно в Празі та беру чинну участь в них, тим більше, що се є дефінітивне остаточне досліджуване пражського замку: пізніше прийде на то зараз новий гарний брук, а тоді кінець вже копанню.

Одним словом: прегарна практика, потрібна прим[іром] до досліджуваня Галича, Крилоса, Львова. Ще ліпшу, кількالیтну практику набув я в досліджуваню памяток доісторичної культури, але про се вже писати не буду, аби знов самохвальби не чути було з чистого, річезового справозданя Вам, Пане Директор, з практичної частини моїх студій. Хотячи так набути як найбільше необхідної практики, якої Поляки з ріжних очевидних причин мене не навчилиби, неспішив ся я дуже з покінченням формальної сторони, з докторатом. Тепер однак дисертація вже готова¹³³, по вакаціях заберу ся до ригорозів, а

Туреччині, Болгарії чи Югославії. Кошти, що виділялися для реалізації цього плану, сягали кілька мільйонів корон річно, і, найважливіше, надавали можливість не тільки пристойного проживання та побуту, але й здобуття освіти та працевлаштування. Українські інтереси у цій справі відстоював окремішній Український громадський комітет на чолі з Матвієм Шаповалом (до 1925 р.), який став "одною з найсерйозніших спроб української еміграції організовано боротися за своє існування" [Український..., 1921а, с. 7]. Заходами УГК у Празі був створений спеціальний осередок "Українська Хага" за адресою *Prana I, Kozí náměstí*, у якому були облаштований клуб, ресторація, читальня та кіоск з продажу періодичних видань і книжок [див.: Провідник..., 1923, с. 3, 6].

¹³⁰ Накладом НМ у Львові 1925 р. вийшли брошури "Давні килими України" Володимира Пещанського та "Архітектура в стародруках" Володимира Січинського.

¹³¹ За спеціальним генеральним проектом реконструкції Празького граду, що мав стати резиденцією глави держави Томаша Масарика, у 1925 р. розпочалися планові археологічні дослідження. Завершивши навчання у Карловому університеті, Ярослав Пастернак, не без участі Любора Нідерле, був включений до складу державної експедиції Чеського інституту археології. У червні 1925 р. йому доручено очолити один із об'єктів грандіозних розкопок – найбільше подвір'я королівського замку Градчани. Повідомлення про результати розкопок друкувалися у "*Zprávy Státního Archeologického Ústavu v Praze*".

¹³² Катедр св. Віта (*Katedrála svatého Víta*) – готичний собор, що розміщений на Празькому граді. Починаючи від чеського архієпископа Арноша з Пардубиць, це осідок глави церкви. У ній поховані чеські королі XII–XVII ст. Споруда постала 1344 р. за задумом французького архітектора Матіяша з Арасу. Будівництво продовжив архітектор Петер Парлерж. Під час гуситських воєн XV ст. зведення храму було призупинене. Остаточне завершення будівництва ансамблю катедрі св. Віта припало саме на 20-ті роки XX ст. Сучасник Ярослава Пастернака архітектор Каміл Гілберт (Kamil Hilbert, 1869–1933) за проектом Йозефа Моцкера (Josef Mocker, 1835–1899) створив нову архітектурну концепцію (висотою 124 м), у якій уміло були поєднанні середньовічні форми з неоготичним стилем. А саму катедру було урочисто посвячено 1929 р. У храмі розміщений національний пантеон, де зберігається прах чеських князів та королів XII–XVII ст. від Пшемислава Отакара до Рудольфа II Габсбурга [див.: Chyský, 1929].

¹³³ Восени 1925 р. Ярослав Пастернак склав ригорози і захистив в стінах Карлового університету наукову дисертацію. 26 березня 1926 р. він отримав докторський диплом за підписом доктора Карла Хитіла. Праця Ярослава Пастернака "*Ruské Karpaty v archeologii*" вийшла друком 1928 р. у серії Праць філософського факультету (т. XVIII). У передмові автор висловив вдячність професору Любору Нідерле, професору Яну Айзнеру, Альбіну Стоцькому,

при Божій та людській помочі приїду на Різдво пожелати Вам вже особисто веселих свят (скорше не піде) та стати до праці вже на рідній ниві.

Щиро жеслаю всего найкращого Вам, дорогий Пане Директоре, руки цілую В[исоко]П[оважаний] Добродійці та остаю з правдивим глибоким поважанєм.

Вам щиро відданий

Я. Пастернак.

Романську базиліку на Градчанах ставив князь Spitiĥnev II¹³⁴ деє в рр. 1050–1066.

Пашпорту ще немаю, хоч подав о него ще в грудни 1924. Чи виходять “Записки Н[аукового] Т[овариства] [ім.] Ш[евченка]”? Я можу в заміну за них постарати ся Товариству “Obzor prehistoricky”¹³⁵, де є праці і рецензії з обсягу підкарпат[ської] археології. “Obzor” виходить піврічно а 64 сторони (формат “Записок”).

Р. С. Професор Щербаківський тепер деє на вакаціях. Він майже щодня працює підчас шкіль[ного] року в бібліотеці доісторичного відділу Народного Музея, тож можете, пане Директор, писати єму на адресу: Praha, Narodni Museum, prehistoricke oddeleni (Č[esko-]S[lovenska] R[epublika]). До мене на Градчани він ще не приходив дивити ся (можливо камінна архітектура єго так не цікавить), але за те Д[окто]р Залозецький¹³⁶ був яких 4–5 разів. Тепер на студийній подорожі по Словаччині. До книгарні Української Громади зайду при найблизшій нагоді.

Я. П[астернак]

Як що будете уважати се за вмістне чи потрібне о коротку вістку до “Діла” чи куди там треба про Градчани.

Проф[есору] Вознякови¹³⁷ щире поздоровлення

Я. П[астернак]

Н. В. Оскільки скляна “слезниця” ірисує, так на думку проф[есора] Нідерля походить з провінційально-римської доби (II–III ст. по Хр[исті]). Колосок на всякий случай не з тоїж доби, а міг тамтуди дістати ся з якої глибокої нори пільного шкідника (миш, хомяк і т[ому] п[одібне])

Я. Пастернак.

НМ у Львові, од. зб. 521, арк. 37.

доценту Йозефу Шранілові. Праця містить вичерпну інформацію про відомі на той час археологічні відкриття, здійснені в Галичині, Підкарпатській Русі і східній Словаччині від неоліту до доби слов'янських городищ. Я. Пастернак обмежив територіальні рамки дослідження західною межею розселення українського етносу. Велика увага присвячена ролі карпатських перевалів в доісторичному заселенні регіону та трансконтинентальному комунікаційно-торговельному сполученні земель. Монографія Я. Пастернака, що вийшла чеською мовою, надалі стала підставою видання першого українського підручника з археології [див.: Пастернак, 1932, 95 с.].

¹³⁴ Спитігнев II (Sputiĥnev II, 1031 – 28 січня 1061) – чеський князь з роду Пржемысловичів. Старший син князя Бржетіслава I, після смерті якого 1055 р. зайняв княжий стіл у Празі. У своїй державній діяльності провадив політику зміцнення внутрішньої влади і підпорядкування удільних земель. Намагався вибороти королівський титул, але папа римський Миколай II (Nicolaus), за річний даток 100 гривень сріблом надав йому право носити єпископську мітру. На місці Вацлавської ротонди збудованої на Празькому граді Спитігнева II 1060 р. почав зводити нову споруду в романському стилі (тзв. Спитігневу базиліку)

¹³⁵ “Obzor prehistorický” – науковий часопис, редактований Любором Нідерле, що почав виходити у Празі 1921 р. У цьому виданні публікувалися рецензійні огляди Ярослава Пастернака.

¹³⁶ Питанню охорони пам'яток в регіоні значну увагу надавав відомий мистецтвознавець Володимир Залозецький, який опублікував ряд статей у часописах на цю тематику. Народився він 10 липня 1896 р. в родині відомого українського вченого Романа Залозецького. Навчався в Академічній гімназії у Львові, 1914–1918 рр. студював історію мистецтва й археологію Віденському університеті. Деякий час працював у посольстві УНР в австрійській столиці, згодом переїхав до ЧСР. У 1924 р. В. Залозецький опинився у Празі, де був прийнятий до УВУ доцентом історії мистецтва. Під час археологічних розкопок на Градчанах активно цікавився ходом та результатами досліджень, безпосередньо спілкуючись з Ярославом Пастернаком. Згодом був запрошений до співпраці в Українському науковому інституті в Берліні (1926). Після повернення з еміграції до Львова В. Залозецький став одним із авторитетних українських мистецтвознавців, професором Богословської академії [див.: Герасимова, 2004, с. 169–170].

¹³⁷ Ярослав Пастернак був знайомий з Михайлом Возняком ще до війни, працюючи у НМ у Львові. Потрапивши до Праги, Пастернак відновив листування зі своїми давніми львівськими знайомими. Серед інших був і М. Возняк, що звернувся з проханням віднайти епістолярні документи Пантелеймона Куліша. У своєму листі від 9 травня 1927 р. Я. Пастернак детально описав власні пошуки у бібліотеці та архіві чеського Народного музею, при цьому змушений був визнати, що вони не увінчалися успіхом [ЛННБ НАН України, ф. 29, спр. 417, арк. 4; див. також: Возняк, 1928, ч. 277, с. 2; і наступні числа].

47

До Ярослава Пастернака

[Львів, 7 жовтня 1925 р.]

Дорогий Пане Ярославе, дякую за пам'ять про музей цінними картками. Дуже радо буду побачити Вас. Тут була мова за Вас як кандидата на консерватора археології Сх[ідної] Гал[ичини]. Очевидно не офіційна, тому поки що без значіння. Побачимось – поговоримо. В мене праці дуже багато, так що я ще не літував і не випочивав, дуже змучений.

Здоровлю Вас усім гараздом

Ваш І. Свенціцький.

7 / X 25.

*Микитюк*¹³⁸ чи є у Вас? Чи прибув у Прагу може ще який археолог?

ЦДДА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 72.

48

До Іларіона Свенціцького

Прага, 19. X. 1925 [р.]

Високоповажаний Дорогий Пане Директоре!

Щиро дякую за ласкаву пам'ять та за добрі вісти. Дай Боже, аби неофіційні пляни свого часу зреалізувались.

З кінцем місяця кінчу розкопки на Градчанах, де маємо дійсно дуже гарні результати. Недавно пощастило знайти несподівано добре захований деревляний міст через засипаний замковий рів – під фундаментами будівлі з початку XII ст. З культурного інвентаря є крім маси черепя XI–XIV ст. досить металевих виробів (заушиці, перстені, остроги, ключі, ножі то що).

Жаден інший Українець нажал не бере участі в сих розкопках, бо й нема більше нікого. Проф[есор] Щербаківський був лише раз подивити ся, проф[есор] Антонович ані разу; тов[ариш] Микитюк покинув зовсім археологію і студіює покищо слявістику. Вже підчас першого семестру переконали ся археологи о его неособливих здібностях і переказали через других студентів не робити собі надій на докторат та марно не тратити часу коло археології; він послухав і тепер пробує щастя коло філзології. Крім него є ще тов[ариш] Іван Борковський¹³⁹, зі семінарійною матурою, який тепер на третім році філзології, хоче посвятити ся виключно археології, слабонький теоретик, але добрий

¹³⁸ Василь Микитюк – колишній співробітник НМ у Львові, який після 1922 р. виїхав до Праги і намагався здобути освіту у Карловому університеті.

¹³⁹ Іван Борковський народився 1897 р. у селі Чортовець городенківського повіту. Навчався в учительській семінарії Львова, згодом пішов добровольцем до лав УГА. 1922 р. розпочав навчання на філософському факультеті Карлового університету у професора Любора Нідерле. З 1926 р. асистент Карла Гута під час археологічних розкопок на Градчанах. Цей епізод став визначальним у подальшій науковій кар'єрі одного з яскравих представників чеської археологічної науки. І. Борковський проявив себе висококласним фахівцем в опрацюванні, реставрації та систематизації здобутого під час розкопок археологічного матеріалу. Лабораторна праця над обстеженням решток глиняного посуду розтягнулася на кілька років і дала цікаві результати. На основі зібраних на Празькому граді різноманітних фрагментів вдалося відтворити цілу серію зразків виробів, характерних X–XVII ст., яка належно проілюструвала ступеневий розвиток форм та орнаменту чеської і взагалі слов'янської кераміки. Міжнародне визнання І. Борковському принесла нова наукова концепція появи слов'янських поселень в центральній Європі на межі V–VI ст. та інтерпретації т. зв. празького типу керамічного посуду. Після закінчення II світової війни Іван Борковський залишився у Празі й продовжив наполегливе наукове сходження за умов панування соціалістичного ладу у ЧСР. Слід сказати, що на відміну від інших українських діячів, його оминула трагічна доля переслідувань. Навпаки, він отримав належні можливості продовжувати вивчати старожитності Праги і не тільки. Зокрема, йому доручено очолювати окремий відділ Археологічного інституту, що займався дослідженнями на Празькому граді і до 1974 р. він залишався незмінним керівником. Півстолітня діяльність І. Борковського була вагомо оцінена Академією наук та державою. 1961 р. йому був наданий найвищий ступінь доктора наук (*doctor scientiarum*), згодом обрано академіком, а з нагоди 70-літнього ювілею вручено урядову нагороду “За визначне діло”. Науковий здобуток ученого особливо помітний у численних публікаціях: від невеликих рецензій та повідомлень до колективних праць та ґрунтовних монографій (бібліографія містить близько 200 позицій). Серед інших варто виділити “O ročátcích Pražského hradu a o nejstarším kostele v Praze” (Praha 1949); “Svatojiříská bazilika a klášter na Pražském hradě” (Praha, 1975); фундаментальний збірник “Dějiny Prahy” (Praha, 1964). На внесок Ярослава Пастернака Івана Борковського 1938 р. обрано дійсним членом Історично-філософської секції НТШ у Львові [див.: Падох, 1980, р. 627–637]

працівник в лабораторії¹⁴⁰, в розкопках ще дуже мало брав участь, тепер приготує ся до гімназійної матури на укр[аїнських] матуральних курсах. До краю з політичних та родинних причин вертати не може й не хоче, ладить ся на Україну.

Д[окто]р Чикаленко був кілька місяців вольонтером в Народнім Музею, тепер дістав місце професора археології в укр[аїнським] педагогічним інституті в Празі¹⁴¹ (мабуть 1200 Кš). Ось Вам і всі наші археологи. Як з мистцями, не знаю. Проф[есор] Антонович має рака в легких, був передвчера оперований, але – рак все раком. Він є також головою товариства “Укр[аїнський] Музей у Празі”¹⁴², яке перебрало цілий мій йозефівський таборовий архів, який я складав два роки. За те мене тепер ані не запросили до співробітництва.

Оскільки була в наших часописах яка стаття з нагоди ювілею проф[есор] Нідерля¹⁴³, прошу прислати ласкаво оден примірник. Він починає освоюватись (під впливом нас емігрантів) з фактом, що ми окремих нарід. Тепер з огляду на сильну нервозу очий вніс подане о спенсіоноване, яке покищо ще неприняте.

З директором мистецького відділу Народного Музея, Д[окто]р[ом] Гутом¹⁴⁴, я в сердечних товариських зносинах; може придасть ся коли на що. З директором археологічного відділу розумієсь ще ліпше.

Щиро здоровлю Вас, Пане Директоре, всім найкращим, і бажаю кріпкого здоровля до успішної праці.

Ваш щиро відданий

Я. Пастернак.

В прилозі фотографія

НМ у Львові, од. зб. 521, арк. 40–41.

49

До Ярослава Пастернака

[Львів], дня 4 /XI 1925 р.

Дорогий Пане Ярославе,

¹⁴⁰ Спеціально у замку на Градчанах була організована лабораторія кераміки, у якій оброблялася велика кількість віднайденого на розкопках матеріалу. Зразки кераміки X–XVII ст. наглядно продемонстрували увесь розвиток форм та орнаменту чеської та слов'янської кераміки. У музеї НТШ у Львові міжвоєнного періоду зберігалася частина фотоматеріалів з розкопок 1926–1928 рр. у Празі, деякі з них вдалося повернути 1992 р. відновленому Товариству.

¹⁴¹ Український високий педагогічний інститут ім. Михайла Драгоманова був відкритий 1923 р. заходами Українського громадського комітету як заклад для підготовки учителів нижчих і середніх шкіл та позашкільної освіти. В інституті працювали відомі діячі науки і культури: Леонід Білецький, Василь Сімович, Вадим Щербаківський та інші.

¹⁴² Військова еміграція в період існування таборів інтернованих в ЧСР зуміла зібрати й зберегти великий спадок архівних та речових матеріалів. Перші установчі збори Музею визвольної боротьби у Празі відбулися 25 травня 1925 р. Серед фундаторів та прихильників Музею були професор Іван Горбачевський, Дмитро Антонович (незмінний директор до 1945 р.), Олександр Лотоцький, Андрій Яковлів, Дмитро Дорошенко. Утримувався Музей на членські внески та пожертвування українців з різних куточків всього світу. Спеціально видавався бюлетень “Вісті Музею визвольної боротьби України”, у якому друкувалися матеріали про нові надходження та перелік людей, які вносили грошові датки на розвиток музею. У листі Ярослав Пастернак висловив з гіркотою свою причетність до організації музею, і все ж не забував час від часу надсилати нові видання або власні публікації.

¹⁴³ 60-річний ювілей відомого вченого-сдавіста Любора Нідерле пройшов непоміченим в українській пресі Львова. З свого боку, Відділ НТШ у Львові прийняв ухвалу про обрання Л. Нідерле дійсним членом Товариства. Празькі часописи встигли поширити повідомлення про дане відзначення, але диплому на підтвердження він не отримав. З цього приводу Вадим Щербаківський, який тісно співпрацював з Л. Нідерле в Народному музеї, звернувся до керівництва Товариства з питанням, чи не вийшло якої помилки у газеті чи на пошті. У листі від 6 лютого 1925 р. він згадав про учасників чеської державної археологічної експедиції (Ярослава Пастернака і Івана Борковського), підтвердив прихильне ставлення його до українців, особливо в тяжкий час еміграції, і зазначив, що лекції професора “високо об'єктивні, необычайно корисні як раз для розвитку нашої археологічної науки і навіть нашої національної гідності” [ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 220, арк. 9]. І тільки через десять років на відзначення 70-літнього ювілею з'явилася окрема публікація Євгена Кульчицького [див.: Кульчицький, 1935, с. 3].

¹⁴⁴ Карел Гут (Guth Karel, 1883–1943) – керівник історико-археологічного відділу Національного музею у Празі. Знаний дослідник середньовічної архітектури Чеського краю, зокрема археологічних пам'яток періоду Чеського князівства (X–XII ст.). Від половини 20-х років очолював розкопки на території Празького замку.

коли подумаю про всякі можливі висліди Вашої археологічної практики в Празі, то дійсно вповні розумію і можливість сумніву про поворот до нужденної дійсності в Краю. Але як подумаю про можливість зовсім незалежної праці наукової на своїй землі хочби серед найтяжчих умовин, то я бачу сяйво великого переможця і творця нових незаних до тепер у нас обрїє наукових дослїдїв і вислїдїв. До них і кличу Вас душевно, але трївку основу свого естования і праці Ви будете мусїли самї тут помогти закласти і створити.

Про ювілей Нїдерле не було в нас мови, я читаю тїльки "Дїло", бо не маю часу ходити по кофейням. Напишіть Ви про нього в "Дїло".

Всього найкращого

Ваш І. Свенціцький.

ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 73.

50

До Іларїона Свенціцького

[січень, 1926 р.]

Високоповажаному і Дорогому Пану Директорови шлю глибокий поклін, сердечний привїт та щирї желання "Веселих Свят" і щасливого, богато у прирїст Нового Року – щиро відданий

Я. Пастернак.

Щирий поклін пану професору Вознякови.

НМ у Львові, фонд фототеки, № 180082.

51

До Ярослава Пастернака

Львів, 2 / 3 1926 р.

Управа Національного Музея у Львові складає отсим Вашїй Милости щирю подяку за дар 7-ми книжечок про Празьке Музейництво і грамоту німецьку 1689 Лепольда¹⁴⁵. Бажану книжку для проф. Нїдерле залучаємо із звітом і списом видань для Вас вписаний у книгу приросту-касову ч. 24849 сл. і просить за прихильну пам'ять про збірку музею на будуче.

Сердечно здоровлю Директор Національного Музея

І. Свенціцький.

Зборника Нїдерле не маємо¹⁴⁶.

ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 74*.

52

До Ярослава Пастернака

[Львів, 25 березня 1926 р.]**

Дорогий Пане Ярославе,

найдіть у Празі книжку: Waring I. B. *Ceramik art in remote ades*¹⁴⁷, і зробіть добру знимку 13 / 18 з рисунків таблиці 1-ої і 2-ої, які в нашому примірникови бракують. Можете і перерисувати на кальку.

¹⁴⁵ Леопольд I Габсбург (1640–1705) – австрійський цісар та угорський король, 1658 р. обраний імператором Священної Римської імперії. У своїй державній діяльності заклав підвалини абсолютної монархії Австрійської імперії. 1683 р. у битві під Віднем здобув перемогу над Османською Портою, що зумовило підписання Карловицького миру та поширення впливу Габсбурської династії на Угорщину, Хорватію й Трансильванію.

¹⁴⁶ У вересні 1925 р. в ЧСР відбулося урочисте відзначення 60-річного ювілею Любора Нїдерле. З нагоди цієї події Ярослав Пастернак підготував до наукового збірника на пошану вченого наукову статтю [див.: Pastermak, 1925, s. 150–155].

* Повідомлення друковане з рукописними вставками.

** Місце і дата встановлені за поштовим штемпелем.

¹⁴⁷ Джон Берл Вайрїнг (John Burley Waring, 1823–1875) – англійський архітектор, мистецтвознавець і письменник. Навчався в університетському коледжі Брістоля, згодом в королівській Академії Лондона. 1850 р. опублікував першу власну працю, присвячену архітектурному мистецтву Італії та Іспанії (*Waring J. Architectural Art in Italy and Spain. London, 1850*). Згодом вийшла його ґрунтовна робота про британське мистецтво "*Art Treasures of the United Kingdom*" (London, 1858). Чимало зусиль він доклав для розвитку кенсінгтонського Промислового музею. Організатор міжнародних виставок та редактор кількох видань. У листі Іларїона Свенціцького згадана книга Д.Б. Вайрїнга "*Ceramic Art in Remote Ages*" (London, 1874), в якій описано зразки орнаменту з глибини столїть, зокрема примітивні форми символіки на керамічних виробках.

Всього найкращого

Ваш І. Свенціцький.

ЦДДА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 75.

53

До Ярослава Пастернака

[Львів], дня 6 / 4 1926 р.

Дорогий Пане Докторе,

сердечно здоровлю з концем праці і початком нової досмертної праці. Нехай вона Вам дасть скарби знання, успіху і вдоволення!

Найновішою подією музейною порадую Ваше серце: начинаємо будову музейних павилонів од цитедалі¹⁴⁸. Може в них і Вам доведеться царювати і раювати. Дай Господь се.

Коли ми побачимося? Всього найкращого

Ваш І. Свенціцький.

ЦДДА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 76.

54

До Іларіона Свенціцького

Прага, 10. X. 1926 [р.]

Високоповажаному дорогому Пану Директорови шле щиросердечний поклін і привіт нечемний

Я. Пастернак.

НМ у Львові, фонд фототеки

55

До Іларіона Свенціцького

Прага, 12. XI. 1926 [р.]

Дорогий Пане Директоре!

Користаючи з доброї нагоди, що вертає до Львова Д[окто]р Козак¹⁴⁹, мій сусід в деканаті, передаю ним отсега листа. Цілого листа не пишу, лиш тих кілька слів, бо довго-широко треба-би писати, так я поінформував его докладно про все, що торкаєсь моєї особи, а він обіцяв мені репродукувати мої думки і слова Вам по можности вірно. По вислуханю его справозданя про мене блудного сина, прошу о ласкавого листа о теперішних відносинах у нас в музею та в Наук[овім] Тов[аристві].

Крім сего маю ще одну просьбу, а саме: нехай Наукове Товариство подасть мені яким способом рахунок залягаючих моїх членських вкладок, бо маю троха гроший при собі і добру волю вирівнати всі мої залеглости восні та повосні у них і зробити сим богоугодне діло. За то прошу о присланє послідного випуску "Хроніки Н[аукового] Т[овариства] [ім.] Ш[евченка]"¹⁵⁰.

Тим кінчу – більше розповість Д[окто]р Козак устно.

Щиро-сердечно здоровлю Вас Пане Директоре, бажаю всего добра Вам і нашому Музєєви та остаю з правдивим глибоким поважанєм Вам все щиро відданий

Я. Пастернак.

¹⁴⁸ Реальний стан концентрації в НМ у Львові великої кількості експонатів у непристосованих приміщеннях змусило керівництво Музею розпочати будівництво нового експозиційного павільйону по вулиці Мохнацького, 42.

¹⁴⁹ Козак Іван народився 8 серпня 1891 р. на Жовківщині, навчався на правничому факультеті Львівського та Празького університетів. Під час I світової війни був мобілізований до австрійського війська. В роки ЗУНР комендант польової жандармерії. Пройшов ратний шлях УГА на Великій Україні. Згодом у складі військової групи генерала Антона Кравса був інтернований на території ЧСР. З 1923 р. командант табору для інтернованих вояків в Йозефові. Після ліквідації табору 1926 р. повернувся до Галичини, де активно займався громадською діяльністю. В 1949 р. емігрував до США. Брав участь у заснуванні Об'єднання бувших українських вояків в Америці, деякий час віце-президент організації. Очоловав громадський комітет по спорудженню пам'ятника Тарасу Шевченку у Вашингтоні. Залишив спогоди. Помер 1978 р. у Нью-Йорку.

¹⁵⁰ "Хроніка Наукового Товариства ім. Шевченка" – спеціальний друкований бюлетень, у якому містилася інформація про діяльність усіх секцій та наукові заходи й адміністративні справи Товариства у період 1900–1914 рр. До I світової війни вийшло 59 випусків "Хроніки" українською та німецькою мовами. Наступний номер з'явився 1918 р. Для звичайних членів НТШ видання надсилалося безоплатно.

Проф[есор] Рудницький пише, що прийняли єго дуже гарно та призначили зараз першу платню 400 карб[ованців] місячно¹⁵¹.

НМ у Львові, од. зб. 521, арк. 42.

56

До Ярослава Пастернака

[Львів], дня 30 / XI 1926 р.

Дорогий Ярославе Івановичу,

Як що Ви не боїтеся децо розглянутися в наших музейних справах, то приїздіть. Наукове Т[овариство] дасть Вам на початок 200 зл[отих] місячно, яких 100 зл[отих] виробите в нас – а там побачите, де Вам більше інтересно працювати. Впрочім треба Вам децо попрацювати і для рідної археологічної науки пером і тим робом заявити себе перед великою Україною, де в літі 1927 р. буде археологічний зїзд¹⁵², на який належить Вам поїхати, а може з него і не вернете, загразиши в Ольвії¹⁵³, або на Херсонщині.

Як що маєте змогу дістати яку хату – приїзжайте; всеж таки будете дома, та не в чужих.

Ваш І. Свенціцький.

Телця упитанного готового на стрічу після довгої блуканини.

ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 77.

57

До Ярослава Пастернака

[Львів], Дня 5 / 9 1927 р.

Дорогий Пане Ярославе,

дякую Вам сердечно за память у нашому горю¹⁵⁴. Впало воно на нас нежданно, не гадало. Горі – тай годі.

Книжка про Капітуланську б[ібліоте]ку на Градчанах дуже інтересна¹⁵⁵. Може й наша буде не менше цікава, дасть Бог – нарік. Зараз готовимо іконопись.

¹⁵¹ Рудницький Степан народився 3 грудня 1877 р. у Перемишлі в сім'ї учителя гімназії. Навчався в Львівському (1895–99) та Віденському (1899–1901) університетах, де вивчав історію і географію. Учень Михайла Грушевського, Антоні Ремана, Альбрехта Пенка, Едуарда Брюкнера. З 1902 р. – учитель гімназії у Тернополі та Львові, 1908 р. – доцент географії Львівського університету. Дійсний член НТШ з 1901 р., співредактор “Збірників” Математично-природописно-лікарської секції. В 1914–1921 рр. жив переважно у Відні, співпрацював з Союзом визволення України, був експертом уряду ЗУНР, одним з організаторів УВУ у Празі, де працював у 1922–1926 рр., активний діяч товариства “Просвіта” на Закарпатті. В 1927 р. на запрошення уряду УРСР переїхав до Харкова на Україну. Очолював Український науково-дослідний інститут географії і картографії, редагував наукове видання “Записки”. В 1929 р. С. Рудницького обрано дійсним членом Всеукраїнської Академії наук. Згодом, 1934 р. він був позбавлений усіх звань, заарештований і засланий на Соловки (1935–1937). Степан Рудницький – автор понад 70 наукових праць з географії, в т. ч. кількох з методики та історії географії, історії України, географічної термінології, видавець карт.

¹⁵² Очевидно, Іларіон Свенціцький мав на увазі II конференцію археологів, що відбулася 10–13 вересня 1927 р. в Херсонесі і була присвячена сторіччю археологічних досліджень античного міста. Вийшов науковий збірник, в якому серед інших авторів були опубліковані статті Ніколая Ернста, Константіна Гринєвіча, Алексея Захарова (див.: II конференція археологів СССР в Херсонесі 10–13 октября 1927. Севастополь: Издательство Херсонесского музея, 1927).

¹⁵³ 1921 р. Рада народних комісарів УСРР винесла ухвалу про охорону пам'ятки історії та культури – давньогрецького міста Ольвії. Археологічні розкопки на території давньої Ольвії 1924–1926 рр. проводив відомий спеціаліст античної історії та мистецтва Борис Фармаковський, який ще у 1901 р. як приват-доцент Санкт-Петербурзького університету був призначений членом Імператорської археологічної комісії й розпочав тривале вивчення залишків грецького полісу. У 1915 р. у Петрограді вийшла перша його наукова праця присвячена Ольвії. Загалом його тривалі дослідження дали важливі дані у визначенні системи планування, оборони та меж міста. Після смерті 1928 р. з'являється окреме видання українською мовою [див.: Фармаковський, 1929].

¹⁵⁴ Одна із доньок Іларіона Свенціцького Ксеня померла 21 серпня 1927 р. [Діло, 1927, ч. 190, с. 4].

¹⁵⁵ Бібліотека Празької митрополічної капітули належить до найдавніших книгозбірок Чеської республіки. До складу бібліотеки входили архів історичних документів, давні рукописи та стародруки. На початку XX ст. зусиллями Антоніна Подляги (Antonín Podlaha, 1865–1932) здійснено упорядкування та каталогування окремих колекцій. Вийшли друком його праця “Knihovna kapitulní v Praze” (Praha, 1903) в серії видань “Soupis památek historických a uměleckých” та ряд каталогів (Catalogus codicum manu scriptorum, quae in archivio capituli metropolitani Pragensis asservantur. Prague, 1923); два випуски у співавторстві з Адольфом Патером (Soupis rukopisů knihovny metropolitní

Як розвивається Ваша робота про доісторичну добу Підкарпаття? Боюсь, що Ви чисто обещаетесь і до нас не вернете.

“Život”¹⁵⁶ доведеться купити; глядайте по антикваріям – може вийде дешевше. Vrchlického¹⁵⁷ ще не одержав, наперед дякую за нього.

Всього найкращого Ваш

І. Свенціцький.

ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 78.

58

До Ярослава Пастернака

[Львів, 22 січня 1928 р.]

Дорогий Ярославе Івановичу, подайте зараз тему доповіді, яку моглиб Ви мати в жовтні 1928 р. на конгресі людového мистецтва в Празі¹⁵⁸. Тема може бути про форму, матеріал, виробників, стиль. Рівнож належалоб подумати про участь в етрускому конгресови у Флоранці¹⁵⁹, цвітень 1928. Про останнє поговоримо.

До побаченя Ваш

І. Свенціцький.

22 / 1 [19]28

ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2404, арк. 25.

59

До Ярослава Пастернака

Дня 4 / 3 1928 [р.]

Дорогий Ярославе Івановичу, право копаня в Крилосі і Залукві належить виключно музеєви¹⁶⁰, так що ніхто не призваний не зможе за нього взятися. Любителів треба буде притягнути до праці як дорадників що до деяких справ, з якими вони мали змогу познакомитись.

Писати письмо у Виділ Наук[ового] Т[оварист]ва ім. Ш[евчен]ка можна тоді, як Ви вже певно будете на місці. Принципіально справа немовби була вже вирішена, що Ви обіймете Музей Наук[ового] Т[оварист]ва¹⁶¹. Се буде потрібне для дальшого плану роботи і Вашої у нас у Львові незалежності. На участь в етрускому Конгресі назначило Т[оварист]во \$ 50, чи зможе представник Т[оварист]ва Конгрес

kapitoly Praskžé. Praha, 1910; 1922). Очевидно, у листі мова йдеться про видання: *Catalogus incunabulorum, quae in bibliotheca capituli metropolitani Pragensis asservantur* (Prague, 1926).

¹⁵⁶ “Život. Výtvarný a literární sborník” – чесько-словацький архітектурний, мистецький та літературний щорічник, що виходив у Празі з 1921 по 1941 рр. Його першими редакторами та авторами були Карел Голан (Karel Holan, 1893–1953), Властиміл Рада (Vlastimil Rada, 1895–1962), Йозеф Карел Ржіга (Josef Karel Říha, 1893–1970). Серед інших авторів на сторінках видання публікувалися статті Володимира Січинського.

¹⁵⁷ Ярослав Врхліцький (Jaroslav Vrchlický, 1853–1912) – поет лірик, епік, перекладач, автор багатьох драматичних і прозових творів. Дійсний член Чеської Академії наук та мистецтв та багатьох зарубіжних наукових установ. Справжнє ім'я та прізвище письменника Еміль Фріда.

¹⁵⁸ Перший конгрес народного мистецтва відбувся 7–13 жовтня 1928 р. у Празі. Ініціатива проведення подібного з'їзду належала Міжнародній комісії інтелектуальної співпраці Ліги націй. На засіданні однієї з Секцій виступав Іларіон Свенціцький з доповіддю “Головні напрямні історичного поділу людového мистецтва” (див. відбитку: *Брик І. Міжнародний з'їзд в справі народного мистецтва в Празі* [Б. р. і м.]).

¹⁵⁹ Міжнародний етрусський конгрес відбувся 27 квітня – 5 травня 1928 р. у Флоренції та Болоньї. На ньому обговорювалися цілий ряд проблем з історії егейської й малоазійської культури. Організаційний комітет надіслав запрошення до ВУАН у Києві та до НТШ у Львові. Але ні одного українського представника на цьому форумі не було. Михайло Грушевський, наприклад, сподівався на закордонну поїздку, але секретний відділ Головного політичного управління УСРР відмовив йому у відрядженні [Пристайко, Шаповал, 1996, с. 202–203].

¹⁶⁰ Крилос здавна належав до митрополичих дібр Львівської капітули Греко-католицької церкви. Місто Галич разом з сусіднім селом Залуква наприкінці XVIII ст. також перейшов у власність митрополії. Виявлені на початку ХХ ст. залишки архітектурних споруд давнього Галича, а саме у Крилосі та Залукві, спонукали діячів церкви та науки до більш виваженого та планомірного дослідження історичного терену. Окрім офіційного права на дозвіл проводити археологічні розкопки Ярослав Пастернак користувався й безпосередньою фінансовою підтримкою митрополита Андрея Шептицького.

¹⁶¹ 10 квітня 1928 р. Ярослав Пастернак звернувся до Виділу НТШ з листом у справі прийняття керівництва Музею та умови оплати праці [ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 223, арк. 17].

людового мистецтва подайте зараз у Варшаву, NowySwiat 72. Polska Komisja współpracy umysłowej, бо Ви поїдете на Конгрес із Львова¹⁶².

Всього найкращого Ваи

І. Свенціцький.

ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2403, арк. 80.

60

До Іларіона Свенціцького

Львів, 26 лютого 1930 [р.]

Високоповажаний Пане Директоре!

Не маючи спромоги вчера вечером полагодити це усно, прошу звеличати ласкаво мій шлюб своєю присутністю завтра о 11 год[ині] в церкві св. Петра-Павла на Личакові¹⁶³.

У звязи з цим прошу о дводневу відпустку на сегодня і завтра.

З повною пошаною щиро відданий

Я. Пастернак.

НМ у Львові, од. зб. 521, арк. 47.

61

До Іларіона Свенціцького

[1931 р.]

Високоповажаний Пане Директор!

Писав д[окто]р Кобільник¹⁶⁴, що приїде в середу між 3-4 год[инами] попол[удні] на нараду в справі нашого музейницького зїзду¹⁶⁵ – просив мене повідомити Вас про це, що отсим роблю. З подякою звертаю обі позичені свого часу кліші.

З високим поважанням

Я. Пастернак.

НМ у Львові, од. зб. 521, арк. 52.

¹⁶² Етнографічна комісія НТШ встановила важливі зв'язки з Міжнародною організацією інтелектуальної співпраці у Парижі (Commission internationale de coopération intellectuelle), що діяла під егідою Ліги націй. Перший міжнародний з'їзд скликаний з ініціативи згаданої Комісії, присвячений народному мистецтву, відбувся 7–13 жовтня 1928 р. у Празі. На цьому представницькому форумі, що зібрав фахівців з різних країн світу, розглядалися важливі питання збереження народного мистецтва, яке в промислову епоху неминуче йде до занепаду: “машина поширює добробут, але вбиває індивідуальність народів”. Серед учасників були й українські делегати, зокрема, Володимир Січинський, Дмитро Антонович, Вадим Щербаківський, Олександр Колесса, Філарет Колесса, Іван Брик, Іларіон Свенціцький, який на засіданні І Секції “Методологія, психологія і історія народного мистецтва” виступив з доповіддю “Головні напрямки історичного поділу українського народного мистецтва” [Брик І. Міжнародний з'їзд у справі народного мистецтва в Празі (Congrès international des arts populaires) // Окрема відбитка. [Б. м. і б. р.] див. також: Січинський, 1929, с. 177–180].

¹⁶³ 27 лютого 1930 р. Ярослав Пастернак одружився з Марією Стецик. Уродилася М. Стецик у Львові в сім'ї працівника видавничої спілки “Діло” Івана Стецика. Навчалася у першій жіночій школі ім. Тараса Шевченка Українського педагогічного товариства, що знаходилася на площі Стрілецькій, ч. 6. У 1934–1939 рр. Марії Пастернак належала ведуча роль в українській музичній критиці. Свою педагогічну діяльність вона зосередила на викладанні хореографії у жіночій школі у Львові, а також дошкільному вихованні у товаристві “Українська захоронка” у Львові.

¹⁶⁴ Володимир Кобільник відомий український археолог і етнограф був за фахом лікарем. Народився він 1885 р. 1907 р. розпочав навчання на медичному факультеті Львівського університету, продовжив студії у Цюріху де отримав диплом доктора медицини. У 1925 р. Володимир Кобільник разом з родиною оселився у Самборі, де, крім великої громадської та наукової діяльності, розгорнув широку приватну лікарську практику. Він був першим лікарем-українцем на Самбірщині в 1920-х роках. Свою лікарську ординацію влаштував по вулиці Трибунальській (тепер Івана Франка) в будинку ч. 6. Першим серед приватно практикуючих лікарів Самбора Володимир Кобільник придбав рентгенівський апарат і електрокардіограф.

¹⁶⁵ 24–25 травня 1931 р. у Львові був скликаний перший з'їзд українських музейників, на якому провінційні музейні осередки представляли Володимир Кобринський (Коломия), Володимир Гуркевич, Володимир Кобільник і Іван Филипчак (Самбір), Лев Чачковський (Станиславів), Михайло Фільц (Яворів), Олена Кульчицька (Перемишль). На з'їзді про організацію та завдання обласних музеїв виступав з доповіддю Ярослав Пастернак. Львівські делегати входили у професійний Союз українських наукових робітників книгозбірень і музеїв, тому серед учасників дискусій виникло питання заснування у майбутньому ширшого Союзу, який би включав українські установи Львова і регіонів.

62

До Ярослава Пастернака

Львів, дня 24 липня 1935 р.

Високоповажаний Пане Доктор!

Дуже мені мило було дістати від В[исоко] Пр[ео]св[яченого] Отця Митрополита Вашого листа з відомостями про цінні і так дуже інтересні нахідки¹⁶⁶. Якщо Ви дозволилиби мені відвідати Вас і заглянути за Вашим проводом у глибиню віків, то я з охотою приїду до Галича в означений Вами день ранішнім поїздом на 10 годину, до якого прошу вислати на мій кошт підводу, яка завезлаби мене відразу на місце Вашої роботи.

Сердечно здоровлю Вас і бажаю Вам в найблищій будучині опанувати княжу добу Галича.

З поважанням

І. Свенціцький.

НМ у Львові, од. зб. 178, арк. 18.

63

До Іларіона Свенціцького

Львів, 2 грудня 1936 [р.]

Високоповажаний Пане Директоре!

Пересилаю один експонат для Вас з подякою за переховання "Покажчика до I тому Сводної літописи" та прошу ще трохи пошукати у себе: іменно я зладив був також "Покажчик джерел до Сводної Літописи", який був ще на окремих карточках¹⁶⁷. Може він випадково ще у Нац[іональному] Музею найдеться.

З високим поважанням

Я. Пастернак.

НМ у Львові, од. зб. 521, арк. 49.

ЛІТЕРАТУРА

Археологічний...

1901 Археологічний музей // Діло. – Львів. – Ч. 256. – С. 3.

Базилевич А.

1965 Погляди митрополита на мистецтво // Твори Слуги Божого Митрополита Андрея Шептицького. Пастирські листи. Т. 1 (02. 08. 1899–07. 09. 1901 рр.). – Торонто. – С. (В) 183–189.

Берест Р.

1998 Карло Гадачек: штрихи біографії та наукової діяльності // Постаті української археології. МДАПВ. – Вип. 7. – Львів. – С. 78–79.

Бетлій О.

Український вільний університет та наукове життя у Празі, 1921–1929. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ekpu.lublin.pl/naukidni/betlij/betlij.html

Бирчак В.

1942 Професор Степан Рудницький // Краківські вісті. – Краків. – Ч. 162. – С. 4–5; Ч. 163. – С. 3–4.

¹⁶⁶ Новий завершальний етап у локалізації княжого центру літописного Галича припав на 30-і роки ХХ ст. і повністю ліг на плечі Ярослава Пастернака. Перша його археологічна розвідка була здійснена у серпні 1934 р. Після надзвичайно серйозної систематичної наукової підготовки та при матеріальній підтримці митрополита Андрея Шептицького археолог розпочав ґрунтовне обстеження давніх історичних урочищ Золотого Току, Качкова, території навколо парохіяльної Успенської церкви та на Підгородді. Щороку Ярослав Пастернак надсилав митрополиту детальні звіти, фотографії та рахунки видатків на проведені археологічні розкопки. Очевидно, Іларіон Свенціцький згадував про один з таких листів. Сама поштова листівка до адресата не дійшла і була відправлена назад до Львова. Поштовий штампель засвідчив дату: "Halicz. 30. VIII. [19]35", а внизу дописано від руки "Zwrot – adresat wyjechał. Soltys: Ilko Wojczuk".

¹⁶⁷ Згадані рукописи не були використані Ярославом Пастернаком у власних опублікованих працях. На сьогодні нам не вдалося встановити їх місцезнаходження.

- Брикович О.*
1930 Національний музей в мойому житті (1923–1924) // Двацятьпять-ліття Національного музею у Львові. 1905–1930. – Львів. – С. 45–46.
- Булик Н.*
2013 Кароль Гадачек і його внесок у розвиток львівської археології // МДАПВ. – Львів. – Вип. 17. – С. 251–266.
- В справі...*
1910 В справі розбирання старих деревляних церков // Вѣстник Перемыской епархіи. – Перемишль. – Ч. V. – № 2216. – С. 47–48.
- Виставка...*
1919 Виставка сучасного малярства Галицької України [Каталог] / Упорядник М. Голубець. – Львів. – 14 с.
- Возняк М.*
1928 З романічних епізодів Панька Куліша // Діло. – Львів. – Ч. 277. – С. 2.
- В.Я., М.Г.М.*
1978 Пам'ятник передових священників Городенщини // Городенщина: Історико-мемуарний збірник. – Нью Йорк-Торонто-Вінніпег. – С. 661–666.
- Гапак С.*
1971 Скульптор Михайло Бринський. – Пряшів.
- Герасимова Г.*
2004 Залозецький-Сас Володимир Романович // Українські історики ХХ століття. Бібліографічний довідник. – Київ. – Вип. 2. – Ч. 2. – С. 169–170.
- Голубець М.*
1930 Маляр Каленик // Діло. – Львів. – Ч. 174. – С. 2.
- Горняткевич Д.*
1942 Ще про тих, що відійшли. Пам'яті о. Володимира Садовського // Краківські вісті. – Краків. – Ч. 175. – С. 2–3.
- Граф...*
1930 Граф Михайло Тишкевич [посмертна згадка] // Свобода. – Львів. – Ч. 32. – С. 3.
- ДАЛО*
Ф. 26. – Оп. 15. – Спр. 627. – Арк. 420.
Ф. 26. – Оп. 15. – Спр. 634. – Арк. 82.
Ф. 26. – Оп. 15. – Спр. 639. – Арк. 74.
Ф. 26. – Оп. 15. – Спр. 646. – Арк. 90.
Ф. 26. – Оп. 15. – Спр. 625.
- Дівнич А.*
1921 О руськомъ музеѣ // Русин. – Ужгород. – Ч. 2. – С. 9.
- Національний Музей (НМ) у Львові*
Архів. відділ. – Од. зб. 6. – Арк. 13–27. Звіт А. Ковальського “Видатки в часі обїздки на Тухлянським деканаті в цілі призбирання річий до церковного музея (13.VII.1909–25.VII.1909)”.
Книга вступу НМ у Львові, інв. № 13702–13704.
Книга вступу НМ у Львові, інв. № 13753, 13866–13867, 13925–13926. Сучасний інв. № ДМ-791; ДМ-798; НМК-158; Д-402.
Книга вступу НМ у Львові, інв. № 16873–16885.
- І. К-ий.*
1913 Д-р Іляріон Свенціцький // Діло. – Львів. – Ч. 280. – 17 грудня. – С. 2.
- Інститут літератури...*
Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАН України у Києві, відділ рукописних фондів та текстології. – Ф. 3. – Спр. 1632. – Арк. 657.
- Карпович В.*
1918 На тему українського бібліотечного знаку // Українське слово. – Львів. – Ч. 18. – С. 2.
- Ківшар Т.*
1996 Український книжковий рух як історичне явище. 1917–1923 рр. – Київ.
- Колесса О.*
1923 Ужгородський “Полустав” у пергамінівій рукописі XIV в. // Записки НТШ. – Львів. – Т. CXLI–CXLIІІ. – С. 1–59.

Коць-Григорчук Л.

- 1998 Лларіон Свенціцький – музейний діяч // Пам'ятки України: історія та культура. – Київ. – Вип. 1. – С. 74.

Кульчицький Е.

- 1935 Праця визначного славіста. 70-ліття Любора Нідерле // Діло. – Львів. – Ч. 267. – С. 3

Листування...

- 1998 Листування Володимира Гнатюка з Ярославом Пастернаком // Науковий збірник Музею українсько-руської культури у Свиднику / Упорядник Микола Вербовий. – Пряшів. – Вип. 21. – С. 154–169.

ЛННБ НАН України

Ф. 34. – Спр. 436. – Арк. 13.

Ф. 29. – Спр. 417. – Арк. 4.

Мудрий І.

- 1999 Змагання за український університет в Галичині. – Львів-Нью Йорк.

Мушинка М.

- 1990 Новознайдені картини Олекси Новаківського // Образотворче мистецтво. – Київ. – Ч. 3. С. 19–21.

Наріжний С.

- 1942 Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. – Прага. – Ч. I. – 372 с.

Національний музей у Львові (далі – НМ у Львові)

Архівний відділ. Од. зб. 521. – Арк. 2.

Архівний відділ. Од. зб. 13. – Арк. 23.

Архівний відділ. Од. зб. 38. – Арк. 1–2.

Архівний відділ. Од. зб. 42. – Арк. 77.

Архівний відділ. Од. зб. 6. – Арк. 13–27.

Архівний відділ. Од. зб. б/н.

Рк. 3283

Рк. 3283.

Немирич В.

- 1927 Український меценат (3 нагоди 70-ліття уродин графа Михайла Тишкевича) // Діло. – Львів. Ч. 85. – С. 2–3.

Новинки...

- 1918 Новинки // Діло. – Львів. – Ч. 143. – С. 3.

Падох Я.

- 1980 Археолог Іван Борковський: Дослідник Празького королівського замку // Harvard Ukrainian Studies. Cambridge. – Vol. III–IV. – P. 627–637.

Пастернак Я.

- 1919 Антропометричні дослідження над українським населенням полудневої Жовківщини. Тимчасовий реферат // Матеріали до української етнології. – Львів. – Т. XIX–XX. – С. 231–247.

- 1930 Моя праця в Національному музею 1913–1914 рр. // Двацятьп'ять-ліття Національного музею у Львові. 1905–1930. – Львів. – С. 29–32.

- 1932 Коротка археологія Західно-українських земель. – Львів. – 95 с.

- 1957 Вадим Щербаківський – археолог дослідник // Київ. – Філадельфія. – Ч. 1. – С. 32–40.

Перша...

- 1923 Перша виставка культурно-освітніх надбань таборів УГА в Ч. С. Р. // Український Скиталець. – Відень. – Ч. 19–10. – С. 24–34.

Послідні Вісти...

- 1913 Послідні Вісти. Отворене Національного Музею // Діло. – Львів. – Ч. 278. – 13 грудня. – С. 4.

Привіти...

- 1913 Привіти Національному Музеєви // Діло. – Львів. – Ч. 281. – 17 грудня. – С. 4.

Пристайко В., Шаповал Ю.

- 1996 Михайло Грушевський і ГПУ-НКВД. Трагічне десятиліття 1924–1934 рр.

Провідник...

- 1923 Провідник для українців у Чехословаччині. – Прага.

Ржегорж Ф.

- 1891 Наші ілюстрації. Чеські супруги Напретки // Зоря. – Львів. – Ч. 13. – С. 260.

Свенціцький І.

- 1912 Бережін рідну старину // Діло. – Львів. – Ч. 67. – С. 4–5.
1913 Ілюстрований провідник по Національному музеєві у Львові. – Жовква. – 36 с.
1913 Національний музей // Діло. – Львів. – Ч. 83. – 30 квіт. – С. 4.
1913 Національний Музей у 1912 р. // Діло. – Львів. – Ч. 6. – С. 6.
1913 Огляд розвою Національного Музею // Діло. – Львів. – Ч. 278. – 13 груд. – С. 7.
1920 Про музеї та музейництво. Нараси і замітки. – Львів. – 79 с.
1920а Українсько-польський словник. – Львів. – 194 с.
1926 Володимир Пещанський. 10/XI 1873–26/VIII // Світ. – Львів. – Ч. 17/18. – С. 12
1927 Національний музей у 1926 р. // Діло. – Львів. – Ч. 21. – С. 3.
1930 XXV літ діяльности Національного Музею // Двацять-пятьліття Національного музею у Львові. 1905–1930. – Львів. – С. 6–18.

Слободян В.

- 1998 Церкви України. Перемиська єпархії. – Львів. – 854 с.

Солтикевич Я.

- 1964 Салют останньої сотні. – Торонто. – 64 с.

Співробітники...

- 1930 Співробітники Національного музею // Двацятьпять-ліття Національного музею у Львові. 1905–1930. – Львів. – С. 85–86.

Статут...

- 1910 Статут Національного музею імени митрополита Андрея графа на Шептичах Шептицького у Львові. – Жовква. – С. 10.

Стефанишин Т.

- 2008 Редакторська й видавнича діяльність Миколи Голубця в царині культурології // Записки ЛНБ ім. В. Стефаніка. Збірник наукових праць. – Львів. – Вип. 1 (18). – С. 158–166.

[Сушко О.]

- 1911 Митрополит Андрей гр. на Шептичах Шептицький // Учитель. – Львів. – Ч. 1/2. – С. 1–10.

Тверде слово...

- 1921 Тверде слово. Промова Льюйда Джорджа в англійській Палаті громад дня 13 мая ц. р. // Український вісник. – Львів. – Ч. 95. – 22 травня. – С. 1–2.

Тишкевич М.

- 1922 Українські пам'ятники на чужині // Літературно-науковий вісник. – Львів. – Т. 81. – Кн. X. – С. 171–175.

Український...

- 1921 Український Скиталець. – Йозефів. – Ч. 7; Ч. 8; Ч. 9.
1921а Український Громадський Комітет // Громадський вісник. – Прага. – Ч. 1. – 10 вересня. – С. 7

Фармаковський Б.

- 1929 Розкопування Ольбії р. 1926. Звіт. – Одеса. – 78 с.

Федів І.

- 1942 20 літ тому (Спомин і дійсність) // Краківські вісті. – Краків. – Ч. 164. – 30 липня. – С. 3–4.

ЦДІА України у Львові

- Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 2403. – Арк. 68.
Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 2404. – Арк. 17.
Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 2404. – Арк. 36.
Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 220. – Арк. 9.

Шараневич І.

- 1869 Изследование на поли отечественной географии и истории // Литературный сборникъ издаваемый Галицко-русской матицей. – Львов. – Вып. I–II. – С. 46–139.

Шевченкова вистава...

- 1914 Шевченкова вистава в Національнм Музею // Руслан. – Львів. – Ч. 73. – С. 2.

Шептицький А.

- 1930 Мої спомини про предмет музейних збірок // Двацять-пятьліття Національного музею у Львові. 1905–1930. – Львів. – С. 1–3.

Щербаківський В.

- 1926 Основні елементи орнаментациі українських писанок і їхне походження // Праці УІФТ у Празі. – Прага. – Т. 1. – С. 117–147

Яворівщина...

- 1984 Яворівщина і Краковеччина: Регіональний історично-мемуарний збірник. – Париж–Сідней–Торонто.

Encyklopedia...

- 1983 Encyklopedia powszechna. – Warszawa. – Т. 1. – S. 546.

Exlibris...

- 1917–1929 Exlibris. Pismo Poświęcone Bibliofilstwu Polskiemu. – Lwów–Kraków. – Т. I–VII.

Chyský Ā.

- 1929 Pražský hrad a chrám sv. Víta. – Praha. – 115 s.

Kabiček J.

- 1977 Liberec. – 44 s.

Lloyd G. D.

- 1933 War Memoirs. – 2 vol. – London.
1938 The Truth About the Peace Treaties. – 2 vol. – London.

Następa tronu...

- 1910 Następa tronu o galicyjskich zabytkach // Na ziemi naszej. – Lwów. – N. 3. – S. 23–24

Niederle L.

- 1893–1894 Ludstvo v době předhistorické se zvláštním zřetelem na země slovanské. – Praha. – XXXIX+760 s.

Novotný...

- 1936 Novotný František. Hynek Vysoký. V Praze: Nákladem České akademie věd a umění. – 48 s.

Ottův...

- 1900 Ottův Slovník Naučný. – Praha. – Т. XV. – S. 1017–1024.

Pastermak J.

- 1925 Podkarpatská Rus v mladší době kamenné // Niederlův Sbornik. – Praha. – S. 150–155.

Průvodce...

- 1932 Průvodce sbírkami Národního musea v Praze. I. Sbíрка v hlavní budově Národního musea v Praze II. Václavské nám. Praha. – 138 s.

Swięcicki H.

- 1923 Rzecz o języku ukraińskim. Gramatyka z przykładem. – Lwów. – 31 s.

Taras ROMANJUK

CORRESPONDENCE OF JAROSLAV PASTERNAK AND ILARION SVENCICKIY

Appearance of National Museum in L'viv is supported consolidation of the famous representatives of cultural, scientific community and active young people around institution, which was Ukrainian by its nature. Cooperation of Jaroslav Pasternak with director Ilarion Svencickiy is favored strengthening of aspirations of young researcher, created the base for his further scientific activity.